

21.50

2000

1000

500

250

125

62.5

31.25

15.625

7.8125

3.90625

1.953125

0.9765625

0.48828125

0.244140625

0.1220703125

0.06103515625

0.030517578125

0.0152587890625

0.00762939453125

0.003814697265625

0.0019073486328125

0.00095367431640625

0.000476837158203125

0.0002384185791015625

0.00011920928955078125

0.000059604644775390625

0.0000298023223876953125

0.00001490116119384765625

0.000007450580596923828125

0.0000037252902984619140625

0.00000186264514923095703125

in 8°. f. f. ii.

Typo H. Meyen Maierdi in Platen
Johis Citroni.
SUPERBADA PERMISIO.

11.4.27.98 in

H Eccl P

293.

Author. Nicolaus Antonellus.
(Vid. Apperobat.)

DE TITULIS

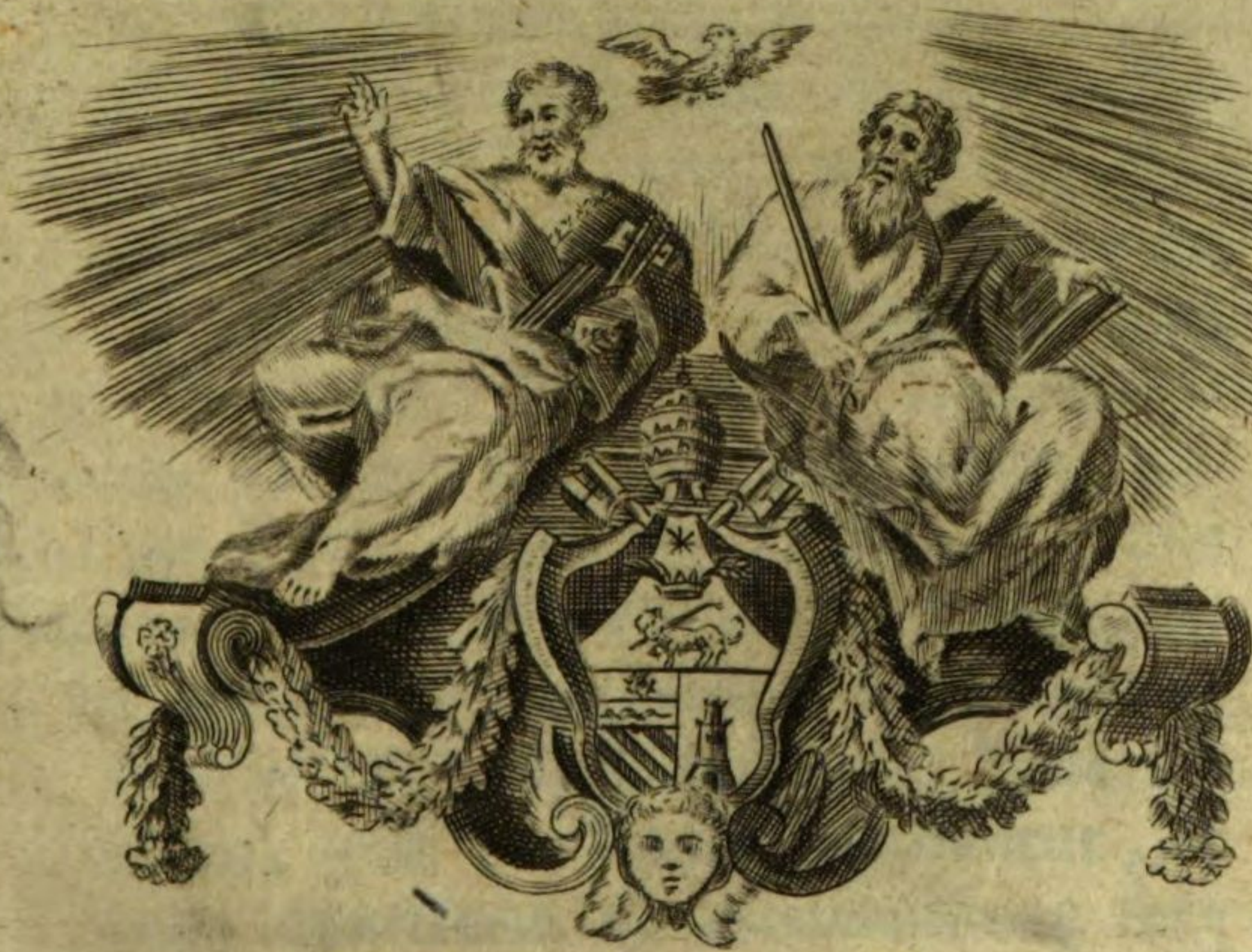
QUOS

S. EVARISTUS

Romanis Presbyteris

Distribuit

DISSERTATIO

ROMÆ MDCCXXV.

Typis Hieronymi Mainardi in Platea
Montis Citatorii.

SUPERIORUM PERMISSU.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

SPECIMEN DISSERTATIONIS.

IN Dissertatione de Titulis, quos S. Evaristus Romanis Presbyteris divisit, primum ex antiquis Scriptoribus & monumentis ostenditur, Titulos ab Evaristo distributos nihil aliud fuisse quam Dei ecclesias, in quibus à Titularibus Presbyteris Sacramenta administrabantur, non autem loca, ut quidam censuerunt, in quibus fideles orandi solum causa congregabantur; atque ob id Parochorum institutionem Evaristo tribuendam esse, quæ deinde in cæteris Ecclesiis ubique recepta est. (*a. n. 1. ad 9.*) Postea inquiritur, quales Evaristi ætate Romanæ Ecclesiæ essent, easque probatur fuisse Domos privatas cultui Divino addictas: sacris autem functionibus peragendis non totam Domum, sed solum superiorem Domus partem hoc est cœnaculum adhibitum fuisse. Quæ vero fuerint sacræ Domus ab Evaristo Presbyteris adsignatæ ex verisimili conjectura recensentur. (*a. n. 9. ad 18.*) Hinc descendit Dissertatio ad ea, quæ in Titulis agebantur, & præmissa quæstione de transmissione fermenti ad Titulos, quam, contra ac alii sentiunt, coævam esse demonstratur titulorum divisioni, atque hinc initium habuisse;

buisse : (a. n. 18. ad 30.) affertur Liturgia à Justino in sua Apologia relata, quæ Orientali Ecclesiæ tribui solet, & pluribus argumentis asseritur fuisse Romanæ Ecclesiæ, atque allatis Latinorum Patrum testimoniis Occidentalis Ecclesiæ ritibus, non verò Orientalis omnino congruere comprobatur. (a. n. 30. ad 44.) Demum sermo habetur de eleemosynis, seu collectis, quas verisimile est fieri à fidelibus in Titulis consuevisse, & deinde narratur quos in usus pecunias collectas Romani Pontifices erogaverint.

Dissertationem hanc de Titulis à S. EVARISTO in Urbe divisis, aliisque de rebus ad eosdem Titulos pertinentibus conscriptam ab Illustrissimo Co: Nicolao Antonello cum attentè perlegerim, mandante Reverendissimo Patre Gregorio Sellaer Sac. Palatii Apostolici Magistro; non modò illam reperi Catholicis dogmatibus ac moribus ubique respondentem; sed etiam comperi, disciplinam, ritus, virtutes Parentum nostrorum Sacrosanctæ hujus nostræ atque omnium Fidelium Matris ac Magistræ Eccles. Romanæ Antistitum, & ad Apostolicam vivendi normam edocti sub ipsis Cleri ac Populi ita distinctè percipientem, ac testimoniis Venerabilium Patrum, & Scriptorum gravissimorum ita solidè comprobantem; ut ab editione illius discrimen nullum timeri, plurimum fructum sperari posse confidam. Quapropter ejusdem vulgandæ facultatem ad publica commoda Sacrarum literarum augenda ab illis Magistratibus, ad quos pertinet tuto esse concedendam tum censeo, tum flagito. Ex ædibus sub Quirinali Idibus Julii MDCCXXV.

*Franciscus Blanchinus S.D.N. Papæ
Prelatus Domesticus.*

APPROBATIO.

Differtationem de Titulis, & c. ab V.J. ac S.T. Professore Nicolao Comite Antonello compositam, quamque Reverendis. P. Gregorius Selleri S. P. A. Magister meo perpendendam iudicio commisit, nihil prorsus habere censeo, quod Fidei, bonisve moribus adversetur. Quin etiam, cum Claris. Auctor, singulari profecto eruditionis, pietatis, ingeniique laude antiquæ Ecclesiæ Disciplinam, atque Instituta explanare studeat, nimium quantum Orthodoxis Dogmatis, ac Præceptis labore suo patrocinatur. Typorum itaque, honore dignum sane reputo opusculum, per quod Religioni, optimisque studiis apprime consultum iri minime dubito. Dat. Romæ .Cal. Maii MDCCXXV.

*Thomas Sergius Congregationis Piorum
Operariorum Theologus.*

I

Sanctissimo Dño Nostro

BENEDICTO XIII.

PONTIF. MAX.

Nicolaus Antonellus Felicitatem :

UANTO gaudio perfusa
sit Romana Urbs , &
deinde Orbis universus
eo felicissimo die , quo
primum fama percrebuit, Te Pontifi-
cem creatum esse: testis est Roma ipsa,
quæ illicò è sedibus suis quodammodo

a

avul-

avulsa ad Vaticanum se contulit ,
 ut inde gratissimum nuncium pro-
 priis auribus exciperet . Nam tum
 illud accidit , quod hominibus sæ-
 pe contingere solet , ut , si earum re-
 rum quas per aliquod temporis spa-
 tium vehementissime expetiverint ,
 lætus & secundus nuncius affera-
 tur , tanta gaudii magnitudine oc-
 cupentur , ut animus non amplius
 sui ipsius conscius vix sibi fidem
 habeat , & quasi somniantium mo-
 re ea , quæ certissima sunt , audire
 sibi videatur . Hujus autem singula-
 ris lætitiæ , si quis causas scire desi-
 deret , nullæ aliæ profectò fuerunt ,
 quàm spectatæ virtutes tuæ ; Pau-
 pertatis scilicet amor , purioris di-
 sciplinæ studium , ante actæ vitæ inte-
 gritas , & animi quædam in contem-
 ptione rerum omnium , quæ cadu-
 cæ & mortales sunt , celsitas & am-
 pli-

plitudo. Una erat vox omnium Pontificem cælitus universo Orbi oblatum, & sacro illi Sanctæ R. E. Cardinalium Collegio mentem ab Immortali Deo datam esse, ut Summum Pontificatum jam pridem virtutibus tuis debitum Tibi constantissime re-nuente deferrent. Obversabantur enim omnium oculis res sanctè, piè, justè, & ex severioribus Ecclesiasticæ Disciplinæ regulis gestæ, ad quas semper actiones omnes ac vitam omnem tuam exegisti. Quanta autem inde, & quam egregia bona omnes jure merito universali Ecclesiæ augurabantur? Quid enim est, quod hominibus non polliceatur simplex ille & apertus animi candor, qualis Dei Sacerdotes decet, humanitas in sublevanda miserorum inopia, in malis coercendis severitas, temperantia, religio, clementia,

4
divitiarum despectio , animique in
summo honoris gradu demissio ? Ta-
lium enim virtutum præsidio Bene-
ventanum Archiepiscopatum uni-
versa Ecclesia plaudente rexisti .
Sed quoniam me intelligo ob in-
genii imbecillitatem dicendique in-
fantiam laudes tuas recensendo mi-
nuere , & ne alioqui videar rem
incoëptam turpiter in medio omi-
sisse , id faciam , quod superiori
ætate fieri consuevisse accepimus .
Cum enim à Regibus , vel Prin-
cipibus illustres viri Romam mit-
tebantur electo Pontifici nomine
suo gratulatum ; quærebant illi cla-
rum aliquem virum doctrina &
eloquentia pollentem , qui solemni
habita Oratione Regii animi sensus
& Pontificis laudes exponeret . Ita
ego à Rhetore clarissimo , eodem-
que Sanctissimo Episcopo , & Mar-
tyre

tyre Cypriano in laudibus tuis prosequendis opem exposcam. Utar enim beatissimi Martyris verbis, quibus S. Cornelium Papam prædecessorem tuum laudat, quæ certè, nomine tantum immutato, nemo de Te prædicta inficiabitur. Sic enim ad Antonianum scribit. *Nam quod Cornelium carissimum nostrum Deo & Christo & Ecclesie ejus item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat, non istè ad Episcopatum subito pervenit; sed per omnia ecclesiastica officia promotus, & in divinis administrationibus Deum sæpe promeritus, ad sacerdotii sublimis fastigium cunctis religionis gradibus adscendit. Tum deinde episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec, ut ceteri, quos arrogantie & superbie sue tumor inflat, invasit: sed quietus*

*alias & modestus ; & quales esse consueverunt , qui ad hunc locum divinitus eliguntur , pro pudore virginalis conscientie suae & pro humilitate ingenitæ sibi & custoditæ verecundiæ , non , ut quidam ; vim fecit , ut Episcopus fieret ; sed ipse vim passus est , ut Episcopatum coactus exciperet . Intellexisti , BEATISSIME PATER , causas talis tantæque lætitiæ , quantam in animis hominum recte sentientium suprema dignitas summis virtutibus collata excitare potuit . In communi autem gaudio quis me lætitiæ expertem fuisse censebit ? Neque enim Sanctissimi Pontificis virtutes , & in Ecclesiam merita ignorabam : quem enim latere possunt ? & maiores lætandi rationes mihi erant , quod Dei immortalis munere in ea Provincia natus sim , quæ non solum
 Ro-*

Romanæ Ecclesiæ , hoc est Ecclesiæ catholicæ communionē fidei conjungitur , sed etiam in Ecclesiastica ditione contenta Romanorum Pontificum omnino paret , & regitur imperio . Quamobrem statim animum meum incescit Te propius noscēdi studium , & coram Te alloquendi sanctosque pedes tuos deosculandi cupido ; præsertim quod faciles ad Te aditus , atque omnibus referatos esse audiebam . Sed quoniam ire ad electum Principem sine munere , ad Summum Pontificem sine oblatione nefas esse ducebam , ut primum à duodecim Viris Feriæ æstivæ indictæ sunt , & mihi à forensibus studiis vacavit , aggressus sum dissertationem de Titulis , qui in Urbe à S. Pontifice Evaristo Romanis Presbyteris divisi fuerunt , eamque non multos post dies abso-

lutam ad tuos pedes procumbens
 nomine tuo inscriptam offero . Par-
 vum quidem donum , si dignita-
 tem tuam & scientiam respicis ;
 sin autem exiguum scriptoris facul-
 tatem , & rei , quæ tractatur , præ-
 stantiam , certe maximum . Agitur
 enim de prima titularium Presby-
 terorum institutione , qui deinceps
 ad eum dignitatis & splendoris gra-
 dum , quem nunc in Ecclesia Dei
 retinent, ob sua in Christianam Rem-
 publicam merita pervenerunt . Cle-
 rus enim Romanus est , quem Cy-
 prianus florentissimum & cum Pon-
 tifice Romæ præsidentem vocat, & cu-
 jus conscientia nihil sanctissimus
 Martyr subtrahendum existimat de
 his , quæ in Carthaginensi Ecclesia
 gererentur , *ut , inquit , sit nobis cir-
 ca utilitatem Ecclesiasticæ admini-
 strationis commune consilium . Ro-*
 mani

Epist. 59.

Epist. 35.

mani Cleri auctoritatem hæretici ipsi agnoverunt: è quorum numero Marcion ab Episcopo parente suo à catholicæ Ecclesiæ communionem separatus post Hygini obitum Romam se contulit, & à Sanctissimo illo Romano Presbyterio frustra postulavit, ut Ecclesiasticæ communioni restitueretur. Postea vero exhibemus primam Ecclesiarum parochialium constitutionem; unde repeti debet forma ac species Ecclesiastici regiminis, quo Romanus Pontifex *sanctissimam atque amplissimam plebem* gubernabat: Quod regendi populi consilium Ecclesia primum Alexandrina, & deinceps cæteræ omnes imitatæ sunt tanta populorum utilitate, & pietatis profectu, ut plurimi originem hujus instituti divinam esse, & Christo Domino tribuendam censuerint. Quanti

Epiphân. hæres 42.

Cypr. Epist. 54.

ti deinde fieri debent , quæ postea
 inquirimus ? veteres scilicet in pri-
 ma nascentis fidei ætate ritus , cære-
 moniæ , ac instituta , quibus ute-
 bantur Romani Sacerdotes , dum
 sacris operabantur . Nam maximæ
 curæ omnibus esse debet antiqua
 Romanæ Ecclesiæ instituta noscere ,
 quoad temporis vetustas finit . Ipsa
 enim est , quæ ab Apostolorum
 Principe Petro fundata ritus ac
 consuetudines ipsi acceptas refert :
 ideoque , ut Innocentius ad De-
 centium scribit : *cum sit manifestum*
in omnem Italiam , Gallias , Hispa-
niam , Africam , atque Siciliam , &
insulas interjacentes nullum insti-
tuisse Ecclesias , nisi eos quos vene-
rabilis Apostolus Petrus , aut ejus
Successores constituerint Sacerdotes ;
 inde rectè colligit , oportere eos hoc
 sequi , quod Ecclesia Romana custo-
 dit ,

dit, à qua eos principium accepisse non dubium est. Quare si plurimi doctissimi viri, ut veteres profanosque usus & cæremonias in superstitiosis Idolorum sacrificiis adhibitas suæ ætatis hominibus aperirent, præclare operam suam collocasse crediderunt; longe illorum certe industria humano generi utilior, atque ad commendationem præsentium, & posteritatis illustrior censenda est, qui sacros Romanæ Ecclesiæ ritus & vetera instituta, quæ Apostoli, vel Apostolici viri instituerunt, e tenebris vetustatis eruta in lucem evocare, & diligenter exponere pro ingenii sui viribus curaverint. Itaque ea præstantia & dignitas est rei, quam mihi tractandam proposui, ut etiam ingenii atque eloquentiæ ornamentis destituta seipsa commendet: Tibi præsertim,

tim, cui nihil antiquius est, quam, ut in Ecclesia Dei, quemadmodum summo Pontifici ac Dei Sacerdoti convenit, & rerum, quę peraguntur, sanctitas & majestas exigit, omnia rite atque ordine suo absolvantur. Quòd si profanas consuetudines adeo tenaciter populi adamarunt, ut pro illis retinendis sanguinem ac vitam ipsam profuderint: quę cura ac sollicitudo esse debet in sacris Ecclesię ritibus servandis, quibus & sacrarum functionum & Sacerdotii ipsius dignitas sustinetur, quibus sancta & divina obteguntur Mysteria, quibus & qua animorum sanctitate & mentis veneratione sacra celebranda & recolenda sint, Christianus populus edocetur? Profecto quantopere curaverint antiqui Patres, ut non modo fidei, sine qua Christiana Religio consistere non

do-

potest ; sed rituum quoque & ecclesiasticarum consuetudinum uniformitas ubique custodiretur , aperte demonstrant Nicæni Patres, qui constitutionis suæ de non flectendo genua diebus Dominicis & Pentecostes, nullam aliam rationem reddiderunt, quam, *ut omnia similiter in omni Paroecia serventur* . Quare cum pluribus aliis nominibus tum hoc nomine laudandus es BEATISS. PATER : ad hanc enim Apostolicam Sedem undique Episcopi responsa super hisce rebus relaturi confugiunt, ut, & quæ servari in suis Ecclesiis vident, obtineant auctoritatem, & nulla diversitas nullaque varietas in Sacramentorum administratione, cæterisque Ecclesiæ functionibus admittatur, & Romanæ Ecclesiæ sacras consuetudines ac leges servare valeant ac custodire . Quamobrem

Cant. 20.
Concil. Nicæ.
can.

brem si viderent in Romana Eccle-
 sia contemni, quæ tanta cura ac
 sollicitudine ab eis quærantur, vel
 eadem ipsi tanquam parum necessa-
 ria atque utilia, quod nefas est, despi-
 cienda ducerent, vel ipsimet legem
 in hac re sibi dicerent. Ex quo il-
 lud necessario sequeretur, quod
 contigisse S. Innocentius querebatur:
*Dum unusquisque non quod tradi-
 tum est, sed quod sibi visum fuerit,
 hoc æstimat esse tenendum, inde
 diversa in diversis locis vel Ecclesiis
 aut teneri, aut celebrari videntur;
 ac fit scandalum populis, qui dum
 nesciunt traditiones antiquas huma-
 na præsumptione corruptas, putant
 sibi aut Ecclesias non convenire,
 aut ab Apostolis vel Apostolicis vi-
 ris contrarietatem inductam. Me-
 ritò igitur, BEATISSIME PATER, non
 ultima tua cura est, ac sollicitudo, ut
 quæ*

Ep. ad Dec.
 Lugub.

quæ à decessoribus tuis recte , ac sapienter instituta sunt , religiosè retineantur . Sacras autem cæremonias , veteresque ritus , ut diligenter, piè, honeste, & prout sacros Altaris ministros decet , Sanctæ Ecclesiæ Diaconi ac Sacerdotes obeant, suisque functionibus perfungantur , summo studio curas ac provides . Quare si cætera omnia deessent, id unum satis est, cur augustissimo nomini tuo libellum hunc consecrarem . Nam ea dono mitti , ut plurimum ad principes viros videmus , quæ præcipue ad amare scimus ; cum natura hominum ita comparatum sit, ut in iis rebus studium quisque suum probare velit , quibus delectari eum intelligit, cujus voluntati ac potestati subii-
citur .

Imprimatur;

**Si videbitur Reverendiss. Pater Magistro Sacri
Palatii Apostolici.**

N. Baccarius Episc. Bojanen. Vicesgerens

Imprimatur,

**Fr. Gregorius Selleri Ord. Prædicat. Sacri
Palatii Apost. Magister,**

S. EVARISTUS^I

Hic titulos in Urbe Roma divisit
Presbyteris.

*Anastas. Biblioth. de Vit. Roman.
Pontific.*

DISSERTATIO.

I

Ternus Dei Patris *Titulorum*
Filius, Deus & Ho- *institutio,*
mo Christus, cum *eorumque*
saluti Humani Ge- *divisio.*
neris in medio Ter-
ræ operatus esset,

& Homines è captivitate peccati sangui-
ne ac morte sua redemisset, magnis exhau-
stis laboribus, gravissimisque doloribus to-
leratis, de morte ac de Diabolo trium-
phaturus ad Coelum, unde descenderat,
candida nube sublatus è terris reversus est.
Apostoli autem, excusso omni metu ac
terrore, qui eorum animos in morte Præ-
ceptoris perculerat, ac certo de Resurre-
ctione Christi Domini, quem ad Coelum
ascendentem suspexerant, persuasi, confir-
matique in Fide, & Spiritus Sancti plenitu-
dine roborati, in varias regiones, quæ
A divi-

divinitus singulis obtigerant, Regnum Dei Gentibus atque Judæis nunciaturi profecti sunt. Cum verò brevi tempore immensum populorum numerum, frustrà obstantibus contrà potestatibus tenebrarum, ab Idololatrię pravitate ad Christianam Fidem convertissent; ex illis Fidei primitiis selectis jis, qui probatæ Fidei, morumq. integritatis erant, alios constituerunt Episcopos, alios Presbyteros, alios verò Diaconos. Quod Sanctus Clemens, Petri Apostoli Discipulus, in Epistola prima ad Corinthios ita narrat: *Missus est igitur Christus à Deo, & Apostoli à Christo, factum est utrumque ordinatim, ex voluntate Dei: Itaque acceptis mandatis, & certò persuasi per resurrectionem Domini Nostri Jesu Christi, & in Fidem confirmati per verbum Dei cum Spiritus Sancti plenitudine, & securitate egressi sunt, annunciantes, adventurum esse Regnum Dei. Prædicantes igitur per Regiones, & Urbes primitias earum spiritu cum probassent, in Episcopos & Diaconos eorum, qui credituri erant, constituerunt. Itaque Petrus Apostolorum Princeps, Antiochena Ecclesia ritè instituta, Romam deinde perrexit, ut Romanam fundaret Ecclesiam, cæterarum omnium Matrem & Magistram: Lib. Recogn. & apud Anastas. in Pontific. Ibique ex jis, qui Christianam Fidem professi fuerant, seniores viros, &*
qui

qui foris bonum testimonium habebant, & quos firmæ Fidei & Sanctitatis præcogno-
 verat, delegit. Hi verò, qui divinâ sorte
 digni facti sunt, Clerici sunt nuncupati,
 & per manuum impositionem partim Pres-
 byteri, partim Diaconi ordinati sunt. Et
 quemadmodum Hierosolymis, crescente
 numero Discipulorum, ab Apostolis con-
 stitutum est: *Act. Apost. cap. 6.* ita Petrus Apo-
 stolus Ecclesiastica munera in Romana Ec-
 clesia distribuit; ut quisque demandatum
 sibi munus compertum habens, impigrè
 & diligenter illud obiret. Summam igitur
 rerum, animarum scilicet curandarum,
 negotium Presbyteris commisit, ut Sacra-
 menta Ecclesiæ Christiano populo admini-
 strantes Orationi ac ministerio verbi cum
 Episcopo instantes essent. Diaconis autem,
 ut pupillis, viduis, aliisque Fidelibus ege-
 nis ex eleemosynis Christianorum subve-
 nirent, distribuerentque pecunias ex vo-
 luntate Episcopi; eisdemque etiam injun-
 xit, ut Episcopo & Presbyteris sacra pera-
 gentibus prestò essent, & in sacris functio-
 nibus deservirent. Cum verò Omnipoten-
 tis Dei gratia operante mirum in modum
 Fidelium numerus quotidie multiplicare-
 tur, auctus est à Cleto, qui Lino successit, *Anastaf.*
 numerus Presbyterorum, & vigintiquin- *in Cleto.*
 que fuerunt ordinati; qui numerus fuerat

4
à Petro præfinitus . His autem in Fide , &
verbi ministerio sub Pontificibus, qui præ-
cesserant, probatis , Evaristus vigintiquin-
que titulos divisit . Verumtamen nume-
rus titulorum an vigintiquinque , an mi-
nor esset , meritò dubitatur : nullus enim
apud Anastasium numerus exprimitur ; &
hominis inconsulti esset in re obscura at-
que ambigua , aliquid certi definire velle .
Hæc quod ad numerum ; quod ad divisio-
nem vero attinet , disputationem hic non
institutam de auctoritate Pontificalis, cuius
testimonio posterorum memoriæ titulo-
rum divisio prodita est . Nam id copiosè
æquè , ac eruditè præstitum est à clarissi-
mis Viris Holstenio , & Schelstrate , & nu-
perrimè ab eruditissimo Præsule Blanchi-
no . Id unum dicam , quæ in Pontificali
Anastasii nomine inscripto leguntur de
titulis ab Evaristo distributis, descripta fuis-
se è vetusto Pontificum catalogo ætate Fe-
licis Pontificis hoc nomine Quarto ador-
nato; ut inter eruditos Viros convenit. Ad
hæc illud addere possum , in Ecclesia Ro-
mana titulorum nomen per omnes ætates
celebre fuisse, cuius rei plura veterum Scri-
ptorum monumenta fidem faciunt . Qua-
re cum nobis constet , titulos in Urbe ab
antiquissimo tempore divisos Presbyteris
fuisse ; & divisionis Auctor à Scriptore li-
bri

5

bri Pontificalis Evaristus asseratur; nescio qua de causa in dubium revocari debeat, cum nullus alius Scriptor, qui contradicat, reperiat? *Quæ est enim ista calliditas res vetustate robustas calumniando velle pervertere? Cic. de nat. Deorum.* Itaque hac de re haud plura: Quid verò essent tituli, ab Evaristo divisi, qua forma, quove ornatu; quid in eis agerent Christiani, id investigare contendam, licet quam difficile sit in tanta temporum obscuritate, nemo ignoret.

II Et primum ita sentio titulos loca sacra fuisse, in quibus Christiani conveniebant ad sacras peragendas Synaxes, & Sancta Ecclesiæ Sacramenta è Sacerdotum manibus percipienda, ut idem prorsus fuisse censeam, atque Ecclesias, quas nunc Parochiales vocamus. Qua in re præter recentiores Catholicos Scriptores, inter quos id certò ferè constat, quo potius, aut authore, aut teste, quam Pontificalis scriptore utar? Is Sancti Dionysii Pontificis summam gesta recensens, hæc de Beatissimo Pontifice scribit. *Hic Presbyteris Ecclesias divisit, & Cæmeteria, & Parochias Diæceses instituit.* Nimirum titulos ab Evaristo constitutos, & ob proximam Ecclesiæ persecutionem à Valeriano excitatam perturbatos rursus urbanis Presbyteris divi-

*Tituli
quid
essent.*

sit ; loca autem , quæ tituli in vita Evaristi
 dicta fuerunt , hic Ecclesiæ nuncupantur ,
 quo nomine in Pontificali significantur
 loca Divino Cultui, & sacris faciendis assi-
 gnata . Deinde ait, & *Parochias* , Ecclesias
 scilicet extra Urbem positas (hoc enim no-
 mine designari solebant , ut etiam ex epi-
 stola Innocentii ad Decentium inferius
 ostendam) suis limitibus , ac terminis di-
 stinxit ; & *Dioeceses* instituit , idest par-
 vas quasdam *ἱεραρχίας* suis terminis defini-
 tas fecit . Quod etiam confirmat *Hincma-
 rus Remensis opusc. 53. cap. 15. Dionysius Papa
 rusticanis Parochiis terminos certos posuit , ac
 ponendos disposuit ; de quibus etiam Chalcedo-
 nense Concilium, quæ sunt nota decrevit . Et in
 hunc quidem sensum Anastasii verba ex-
 plicanda puto ; non autem ea de solis ti-
 tulis , ut plurimi recentiores ; aut de solis
 rusticanis Ecclesiis accipienda . Nam Eccle-
 siæ , quæ divisæ rursus à Dionysio fuerunt
 Presbyteris , in Pontificali distinguuntur à
 Parochiis , quas solum finibus circumscri-
 ptas fuisse affirmatur . Cum enim vis perse-
 cutionis in Urbe potissimum invalesceret,
 facile erat ut perturbatio , & confusio in
 urbanis titulis accideret : De Ecclesiis au-
 tem extra Urbem locatis non item . Di-
 visionis Ecclesiarum in Urbe, & limitatio-
 nis Parochiarum , quas Dionysio Author
 Pon-*

Pontificalis tribuit, fidem facere videntur; quæ *Eusebius lib. 7. cap. 3, Hist. Ecclesiast.* literis consignavit: Valeriano à Barbaris capto Gallienum Imperio potitum, se moderatius gessisse, missisque Edictis, persecutionem contra Christianos motam sedasse; utque deinceps nostræ Religionis Antistites munus suum obire possent, præcepisse tali Rescripto: *Imperator Cæsar P. Licinius Gallienus Pius Felix Augustus Dionysio, Pinna, Demetrio, & reliquis Episcopis. Indulgentiam Beneficii nostri per Universum Orbem diffundi præcepimus, ut cuncti à religiosis locis abscedant. Quocirca, & vos rescripti nostri forma uti potestis, ut nullus deinceps vobis molestiam faceffat. Atqui id, quod vobis exequi licet, jamdudum à me concessum est. Proinde Aurelius Cyrenius Procurator summæ rei dati à nobis formam rescripti sequetur. Hoc autem Imperiale rescriptum ad supplicationem fortasse Dionysii Pontificis, aliorumque Episcoporum emanavit; vel ipsi Dionysio inscribitur tamquam Romano Episcopo, quem Christianorum caput & Principem esse, Gentiles non latebat, ut Aureliani respōsum in causa Pauli Samosatēni ostendit. Verum, utcumque sit, illud necessario consequitur, ut cum ex Imperiali rescripto habeamus facultatem, ab Imperatore Dionysio concessam recuperandi re-*

ligiosa Christianorum loca ; & rursus ex Authore Pontificalis , Dionysium Presbyteris Ecclesias divisisse , tam mira veterum monumentorum, & rerum gestarum consensus, utrumque Testimonium certum, ac indubitatum reddat . Sed apertius titulos fuisse Ecclesias Sacramentis administrandis, assignatas , probant verba Pontificalis de Marcello Pontifice , quæ talia sunt : *vigintiquinque titulos in Urbe Roma constituit , quasi Diœceses , propter Baptismum & Pœnitentiam multorum , qui convertebantur ex Paganis , & propter sepulturas Martyrum.* Numerum igitur Titulorum Marcellus definivit , & fines & limites cuique suos adscripsit ; ne ob multitudinem Paganorum , qui Christianam Fidem professi sacro fonte ablui postulabant , confusio & tumultus oriretur ; tum etiam , ut Pœnitentes Pœnitentiæ actus in titulis quique suis exercerent , quibus exactis per manuum impositionem ab Episcopo, vel ejus permissu à Presbytero Ecclesiæ reconciliarentur . Quorum sane haud modicam fuisse multitudinem, innuere videntur carmina illa Damasi de Sancto Marcello Pontifice apud *Constant. in Collect. Epist. Rom. Pontif.*

*Veridicus Rector , lapsus quia crimina flere
Prædixit miseris, fuit omnibus hostis amarus ;
Hinc furor, hinc odium; sequitur discordia, lites ;
Se.*

Seditio, cædes; solvuntur fœdera Pacis &c.

His autem addi possunt, quæ leguntur in Vita S. Silvestri. Hic fecit in Urbe Roma Ecclesiam in prædio cujusdam Presbyteri sui, qui cognominabatur Equitius, quem titulum romanum constituit juxta Thermas Domitianas, qui usque in hodiernum diem appellatur titulus Equitii: & in Vita S. Damasi: Hic constituit titulum in Urbe Romana scilicet Basilicam, quam ipse construxit: tum etiam in Vitis aliorum Pontificum, qui deinceps subsequuti sunt. Quæ quidem omnia fidem & probationem accipiunt ab Ecclesiis, quæ etiam nunc extant, vel superioribus sæculis nonnullæ interierunt. Insuper accedit Romanæ Ecclesiæ consuetudo, qua etiamnum veteres Ecclesiæ Presbyteris Cardinalibus in titulum conceduntur, & eorum singulis Ecclesiæ titularis cura, & Sacramentorum in ea administratio committitur. Quare cum tituli Ecclesiarum & Basilicarum nomine quandoque nominentur in Pontificali, quibus nominibus à Pontificalis Authore intelligi solent loca saltem, ubi sacra Synaxis fiebat, & Missa celebrabatur; insuper cum ad hujusmodi functiones titulos deputatos fuisse, constanti & perpetua traditione ad nostram memoriam transmissum sit, cujus rei non dicam vestigia, sed clarissima monumenta supersunt,

sunt, id in dubitationem revocare, hominis esse videtur abutentis & veterum Scriptorum testimoniis, & vetustate.

III At verò, quæ è Pontificali recensui, primum confirmare possum litteris Pii Romani Pontificis, quarum prima in hæc verba concepta est: *Pius Episcopus Vero Fratri salutem. Antequàm Romam exisses Soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris titulum Domus suæ pauperibus assignavit: ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus. Altera verò: Pastor Presbyter titulum condidit, & dignè in Domino obiit.* Sed hæc literæ apud aliquos minus fortasse authoritatis obtinebunt, quod inter apocryphas à nonnullis rejiciuntur. Sed quid quid sit de veritate harum Epistolarum, quas plurimi doctissimi Viri orthodoxi, ut genuinas receperunt; & multi etiam ex eterodoxis potissimum acutissimi critici Salmasius, & Blondellus reprobare non ausi sunt: illud certum est, ex vetustissimo Viennensi Archivio prodiisse, & tum ex orationis genere, tum ex rerum gestarum narratione vetustatem quamdam præferre. Idcirco doctissimus Annalium Ecclesiasticorum parens ad ann. 166. sententiam suam in hæc verba aperuit: *Germanas, atque legitimas esse, cum rerum argumentum, & admirabilis quedam cum aliis horum temporum gestis conteste.*

reſſeratio ; tum ſimpliciſſimus ille antiquitatis
candor, quem in omnibus præſeferre noſcuntur,
facile perſuadent quemvis, quantumlibet ſcrupu-
puloſi ingenii Virum eruditum eas recipere.
 Undè ſi minus episto-
 las Pio tributas ge-
 nuinas eſſe ſuadetur, illud ſanè evincitur,
 eas (ſi tamen effectæ fuerunt) quarto, vel
 quinto Sæculo fabricatas fuiſſe. Ex quo
 illud neceſſario conſequitur, jam per id
 temporis vulgatam & receptam opinio-
 nem fuiſſe ante Pii Pontificatum titulos
 inſtitutos fuiſſe, eoſque Domos fuiſſe ſacris
 peragendis deſtinatas. Quid enim Scriptor
 ille in ipſius literæ initio Pium de titulis
 ſcribentem induceret, niſi hominibus ſuæ
 ætatis Pio Pontificatum obtinente, titulos
 fuiſſe perſuaſum eſſet? ſed ad aſſerendam
 titulorum inſtitutionem in Parochiales Ec-
 cleſias aliud teſtimonium Pii Pontificis
 ætati ferè æquale adducere poſſem ex ve-
 riſ, ac ſinceris actis Martyrii S. Juſtini; in
 quibus apertiffimè traditur, Sanctiſſimum
 Martyrem ad Thermas Thimotinas hoc
 eſt in titulo Novati Chriſtianos colligere
 ſolitum fuiſſe, verbum Dei prædicare, ac
 cætera peragere munera, quæ Parochorum
 propria ſunt: cui adderem antiquiſſimam
 conſuetudinem tranſmittendi fermentum
 ad titulos, quam Evariſti ætate cœpiſſe,
 oſtenderem; & quia fermenti uſus erat, ut
 ejus

ejus particulam Presbyter sacra faciens in
 calicem mitteret; indè apertè ostendere-
 tur, titulos Ecclesias fuisse, in quibus Sa-
 cra peragebantur Mysteria. Sed quoniam
 de his rursus erit nobis sermo instituendus
 fatius duxi in præsentì omittere. Itaque ad
 tertium Ecclesiæ sæculum, gradum facio.
 In tractatu ad Novatianum hæreticum,
 ignoti Authoris inter opera Divo Cypria-
 no adscripta, hæc occurrunt. Undè igitur,
*Et tam sceleratus, Et tam perditus, tam discor-
 dia furore vesanus extiterit iste Novatianus, in-
 venire non possum; qui semper in Domo una
 idest Christi Ecclesia, proximorum delicta, ut
 propria fleverit; onera fratrum, sicut Apostolus
 hortatur, sustinuerit; lubricos in fide cælesti
 allocutione corroboraverit. Et paulo inferius.
 O te impium scelestumque hæreticum Novatia-
 ne, qui post tot Et tanta in Ecclesia à quibus-
 dam retrò voluntariè commissa crimina, quæ,
 Et tu ipse in Domo Dei, priusquam Apostata
 esses, cognoveras, Et hæc posse aboleri de me-
 moria, succedente bono, utique docueras. Ego
 equidem hæc ad titulos pertinere existimo;
 ut verò meæ sententiæ ratio certo constet,
 rem altius repetere necesse est. Novatianus
 Presbyter fuit Romanæ Ecclesiæ; qui licet
 in lecto urgente morbo Baptismate per-
 fusus, tamen obtinuit, ut ab Episcopo Ro-
 mano ad Sacerdotium promoveretur; quod*

te-

testimonio Cornelii in Epistola ad Fabium Antiochenum compertum est . Is igitur priusquam Episcopalis dignitatis cupiditate incensus Pontificatum sibi assumere tentaret , & superbia elatus se ab Ecclesia Catholica seungeret , & , ut rudibus atque imperitis facilius imponeret , superbiam suam tegens prætextu amoris severioris Disciplinæ lapsis poenitentiam denegaret : is (inquam) sicut Author supra laudatus ei exprobrat , in Domo una , scilicet una ex his , quæ in titulos erectæ sacrisque functionibus destinatæ , & quæ consequenter veræ Dei Ecclesiæ erant , lapsis ad poenitentiam confugientibus aderat , delictis Fratrum condolebat ; eosque de propria salute , & peccatorum venia hæsitantes , in spem salutaribus verbis erigebat . Et quod de S. Ambrosio scribit Paulinus in eius vita : erat gaudens cum gaudentibus , & flens cum flentibus . Siquidem quotiescumque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset , ita flebat , ut & illum flere compelleret : videbatur enim sibi cum jacente jacere . Neque enim adhuc defecerat à Romani Cleri sententia , quam , cum fortè Novatianus ipse præsens aderat , ad Clerum Chartaginensem scripsit his verbis : *Et alia , quæ incumbunt vobis , etiam ipsa subdidimus ; ut , si qui in hanc*
ten-

tentationem inciderint, cæperint apprehendi in-
firmitate, & agant pœnitentiam facti sui, &
desiderent communionem, utique subveniri eis de-
bet ep. 8. int. epist. Cypriani. Verba autem
 illa : *in Domo una, idest, Ecclesia Dei* ; ne pro
 Ecclesia Catholica accipiamus, suadere vi-
 detur, quod narratio ibi instituitur de iis,
 quæ à Novatiano in recipiendis lapsis ad
 pœnitentiam, in Dei Ecclesia sibi, ut ita di-
 cam, propria, & in ordinatione ab Episcopo
 adsignata peragebantur. Ne autem pro
 Ecclesia intelligamus, in qua Episcopus sa-
 cris operabatur, suoque munere ut pluri-
 mum perfungi solebat, prohibent quæ pro-
 ximè subsequuntur. Nimirum quod de
 lapsorum delictis cognoverit, eosque de
 venia impetranda docuerit. Cognitio enim
 delictorum, & ad veniam sperandam in
 Ecclesia adhortatio circa medium Sæculi
 Tertii, quo tempore Novatianus Sacerdo-
 tis officium in Romana Ecclesia obibat,
 erat munus proprium Episcoporum, &
 Episcopali cura continebatur. Itaque in
 Ecclesia, in qua Episcopus præsens ade-
 rat, pœnitentibus manus imponere certè
 Presbyteris non licebat, ideoque reliquum
 fit, ut Novatianum in peculiari Eccle-
 sia id peregisse credamus. Quare, cum
 in epistola ad Fabium Cornelius referat,
 Novatianum quosdam è suis gregalibus in
 ob-

obscuram Italiae partem missos, ut inde accitum irent tres Episcopos, ad sibi manus in Romanum Pontificem imponendas, quos dolo, & fraude ad se pertractos inclusos detinuisse; in causa est, ut animum inducam, eos in Domo, quæ erat proprius titulus, clausos Novatianum retinuisse. Verba enim Cornelii hæc sunt. *Ille Dogmatum conditor, atque Ecclesiasticæ Disciplinæ propugnator cum Episcopatum sibi à Deo minimè concessum, præter fas arrogare, atque subripere conaretur, duos sibi socios deploratæ salutis delegit, quos in exiguam, atque vilissimam Italiae partem destinaret, ut inde accitos Episcopos tres, homines planè rudes ac simplices, fraudulenta quadam molitione deciperet, affirmans atque constanter asseverans, ipsos quamprimum Romam proficisci oportere, ut omnis undecumque orta discordia ipsorum una cum aliis Episcopis interventu sedaretur. Qui cum advenissent homines, ut jam diximus, simplicioris ingenii, nec in his perditorum artibus & fallaciis satis triti, eos ille à quibusdam sui similibus, quos ad id comparuerat, inclusos, hora decima temulentos & crapula oppressos, imaginaria quadam & vana manuum impositione, Episcopatum sibi tradere per vim cogit, eumque, cum sibi nullo competat jure, per insidias, atque fraudem vindicat. apud Euseb. Eccl. Hist. lib. 6. cap. 43. Notanda autem sunt ver-*

verba Cornelii, quibus arguit Novatianum manuum impositionem fraude & dolo extorsisse ab Episcopis, rudibus, obscuræ Italiae partis, ebrietate & crapula oppressis, vi adhibita coactis, quin etiam horam ipsam intempestivam recenset, nullum tamen verbum facit, eum in loco profano manuum impositionem recepisse; quod, si revera factum esset, non silentio prætermisisset; neque enim erat levioris momenti, ut referre inter cætera opus non esset. Itaque Cornelii de hac re silentium innuere nobis videtur, Novatianum in sacro loco, in titulo scilicet, cui in ordinatione fuerat adscriptus, sacrilegam manuum impositionem accepisse. Quamobrem hinc etiam factum fuisse puto, ut Novatiani quasi in antiqua, & sui Authoris possessione se, ut ita dicam, possessorio interdicto tuentes plures Romæ Ecclesias habuerint, quarum nonnullas ab eorum impiis manibus eripuit Innocentius, ac deinde Cælestinus omnes prorsus eis ademit, teste Socrate Novatianorum Patrono, qui *lib. 7. Histor. Ecclesiast. cap. 9. Anastasium*, inquit, *deinde excepit Innocentius, qui quidem primus Novatianos Romæ degentes persequi cœpit, multasque eis Ecclesias ademit; & cap. 11. Huic Bonifacio deinde successit Cælestinus, & hic quoque Novatianis Ecclesias, quas habebant, ade-*

ademit : & Rusticulam eorum Episcopum clam
in privatis ædibus plebem colligere compulit .
Etenim ad id usque temporis Novatiani Romæ
plurimum floruerunt , cum multas ibi Ecclesias
possiderent , & maximam populi multitudinem
in eis colligerent . Fidem verò & auctori-
tatem jis, quæ de titulis, Romanam Eccle-
siam Novatiano perturbante, dixi , afferre
possum ex actis Sancti Stephani Papæ &
Martyris, in quibus proditum est, Sanctum
Pontificem Nemesium Tribunum Mili-
tum in titulo Pastoris Sacro Baptismatis
lavacro abluisse . In actis hæc leguntur :
*His dictis statim jubet Stephanus eum , hoc est
Nemesium , duci ad titulum Pastoris ; ubi cum
cathechizasset eum , & filiam ejus secundum
consuetudinem Christianorum, & indixisset jeju-
nium usque ad Vesperum : cum diei hora appro-
pinquasset vespertina in eodem titulo fontem be-
nedixit , & deponens Nemesium in aquam dixit
in nomine Patris , & Filii , & Spiritus Sancti
baptizo te &c. Ap. Baron. in Ann. Eccles. ann.
259. num. 23. At verò , ne testimonium ex
actis allatum criminatione falsitatis quis-
quam elevet, operæ pretium duxi adscribe-
re hic verba Card. Baronii, qui de sinceri-
tate horum actorum hæc sentit : *Acta
Stephani Papæ , quæ germana cognita , at-
que legitima non tantum Occidentalis Ecclesia
complexa est , sed & Orientalis eadam Græce**

reddita in ipsorum Martyrum Natalitiis legere consuevit . Baron. ibidem num. 20.

IV Anno autem trecentesimo quadragesimo primo Eusebiani litteras ad Julium Romanum Episcopum dederunt, quibus rogabant, ut Synodus congregaretur, & ipse, si vellet, Judex esset in causa, quam calumniosè in Athanasium intenderant. Cum itaque Athanasius Romam accersitus advenisset, Julius ad Eusebianos scripsit, ut ad indictam Synodum accederent. Illi verò de Athanasii Romam ad adventu certiores facti, veriti ne calumniarum & admittorum scelerum convincerentur, varias commentis causas ad Synodum venire renuerunt. Quamobrem per plures menses frustra expectatis: *Congregati demum, inquit Athanasius in apolog. 2. contra Arian. Episcopi plus quinquaginta, quo loco Vito presbyter conventus agebat; nos, cum nostram defensionem audivissent, ad communionem & agapen admittendos statuerunt.* λοιπὸν ἔν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλεον πεντήκοντα, ἐνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογημένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς τὴν τε κοινωνίαν, καὶ τὴν ἀγάπην. Verba autem D. Athanasii manifestum nobis faciunt, Romanos presbyteros proprias habuisse Ecclesias, quibus populum congregarent, & sacras celebrarent Synaxes. Id autem quid aliud est, quam
ejus

ejus ætate titulares Presbyteros in Romana Ecclesia fuisse? Hoc autem Romanum Concilium, in quo Athanasii innocentia contra Eusebianorum calumnias comprobata, ipse in communionem receptus est, habitum est in Ecclesia, quæ cum esset in titulum Vitoni Presbytero assignata, populum ibi colligebat. Verbum enim Græcum *συνάγειν* non quamcumque congregationem significat apud Ecclesiasticos Authores, sed eam præcipue ubi qui digni erant, sacris mysteriis communicabant. Unde etiam derivata est *συνάξεις*, quæ dictio pro Sacra liturgia quandoque usurpata legitur. Parchim. ad cap. 4. Eccles. Hierarch. & D. Athanasius in epist. encycl. exprimens conventus, quos una cum populo agebat eadem utitur dictione.

συνηγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήνῃ τῶν τε λαῶν ὁφρανομένων ὑπὲρ ταῖς συνάξεσι, καὶ περισκοποπόντων τῇ κατὰ θεὸν πολιτείᾳ,

Presbyterum autem Vitonem fuisse puto unum ex legatis, qui Nicæno Concilio nomine Romani Pontificis præfuerunt. Ita enim Socrates recensens Nicænos Patres, *Ρῶμης Βίτων, καὶ Βικεντίνος πρεσβύτεροι* scribit. In latinis vero subscriptionibus: *Victor, & Vincentius*. Et sane per id temporis, quo Concilium coactum est, eos superstites adhuc fuisse, testis est Julius in epistola ad Eusebianos, rogantibus Patribus in Synodo

congregatis rescripta . Nam de Marcello Episcopo verba faciens , *cujus rectam fidem , ait, testimonio suo confirmarunt Presbyteri quoque nostri , qui Nicænæ Synodo adfuerunt .* Ejusdem sæculi quarti aliud nobis suppetit præclarum monumentum, ut demonstrare possimus titulos sanctas Dei Ecclesias fuisse. Hoc autem est tabula ex crusta marmorea semipalmari servata inter inscriptiones à Fulvio Ursino collectas, nunc autem collocatas in Palatio Serenissimi Parmæ Ducis ad Campum Floræ sito , quam in Prefat. tom. 1. Anastas. Biblioth. Illustrissimus Præsul Blanchinus exhibuit . Tabellæ autem facies est his literis insculpta .

T. I. X. N. EGO DAMASI
VS VRB. ROME Eps. AN
C DOMV CONSECRAVI
.. N. R. Q. S. M. S. PA. S. PE.

Hoc est , ut idem eruditus Præsul legit : *Titulus in Christi nomine . Ego Damasius Urbis Romæ Episcopus hanc domum consecravi .* Quatuor autem ultimas literas idem clarissimus vir legit hoc modo *S. Paulus . S. Petrus ,* & recte putat nomina Apostolorum apposita fuisse veluti quoddam signaculum proprium Romanæ Ecclesiæ , quæ à duobus Apostolis fundata est , & pretiosorum sanguine irrigata . In postrema autem

tem

tem tabellæ parte particula mamoreæ crustæ deficit, ubi aliam fuisse litteram perspicuum est, ideoque ibi reponerem litteram P. aut. C. ac deinde sic lego: *hanc domum consecravi Positis, aut Collocatis Notis Reliquiis Quorundam Sanctorum Martyrum S. Paulus. S. Petrus*; Et quidem ita legendum esse suaderi videtur ex aversa parte ejusdem tabellæ, ubi hæc insculpta sunt.

hic reQVIESCIT CAPVT
SCI CRESCENTIINI M.
ET RELIQVIE S. SVRANT

Reliquias autem Martyrum, quas Damasius in Ecclesia recens dedicata reposuerat, notas hoc est certas atque probatas dictas fuisse ex veteri Ecclesiæ disciplina existimo. Quoniam ea semper ab Ecclesia in recipiendis reliquiis Martyrum adhibitæ cautio fuit, ut Martyrum reliquiæ, quæ pro veris ac certis agnitæ, & approbatæ non fuerant, fidelibus venerandæ non proponerentur. Celebre est illud Lucillæ notissimæ feminae ob Donatistarum schisma, quæ ante spiritualem cibum & potum deosculabatur os cujusdam mortui hominis, vel Martyris, qui nondum receptus, & ab Ecclesia in Martyrum numerum relatus fuerat. Qua de re ita scribit Optatus *Milevitanus de Schism. Donatist.*

lib. 1. Cum præponeret calici salutari os nescio
 cujus hominis mortui, etsi Martyris, sed nec-
 dum vindicati, correpta discessit irata. Neque
 enim deerant, qui quæstus gratia reliquias
 falsorum Martyrum circumferrent, & sim-
 plicioribus venditarent, teste *Augustino de*
oper. Monach. Alii membra Martyrum, si tamen
 Martyrum, venditant. Et quantopere cura-
 rent Romani Pontifices, ne incertas ac
 dubias fideles colerent, ostendit responsum
 D. Gregorii ad Augustinum lib. 11, *Epist.*
 65. quo mandat Augustino, ut locum, in
 quo cujusdam non vindicati Martyris reli-
 quia colebantur, obstrueret; nec permit-
 teretur populo *incertum venerari*. In dedi-
 catione autem Ecclesiarum collocari con-
 suevisse reliquias Martyrum, constat ex
canone 14. Concilii Carthagin. v. qui inscribi-
 tur *de Basilicis*, quæ sine Martyrum reliquiis
 dedicatæ sunt. Morem autem condendi re-
 liquias Martyrum in dedicandis Ecclesiis
 servatum fuisse à Romanis Pontificibus
 longe post Damasi ætatem testatur Grego-
 rius IV. in Epistola ad Otgarium Archiepi-
 scopum Moguntinum: *De corpore vero San-
 cto, quod nobis humiliter vestra quæsitit pru-
 dentia, quod dirigeremus, non habuimus, quo-
 niam cuncta SS. Corpora Prædecessores nostri
 nobiscum communiter detulerunt, & unumquod-
 que eorum Ecclesiis noviter dedicatis summa*
vener-

*veneratione condidimus . Sed ad rem propositam revertar . En igitur sollemnis tituli consecratio non multo post medium sæculi quarti à Damaso Romano Pontifice peracta ; ut jam inde nullus dubitandi locus supersit , ætate Damasi titulos Sanctas Dei Ecclesias fuisse ; eosque sacris abhinitis cæremoniis , Sanctorumque Martyrum ibi reliquiis conditis fuisse à Romanis Pontificibus consecratos . Consecrationis autem titulorum cum nullus ex antiquis scriptoribus Authorem Damasum faciat , hunc morem verisimile est à Decessoribus suis eum accepisse , ob idque jam pridem in usu fuisse titulos in Dei Ecclesias consecrare ; quod confirmare videntur , quæ ab Authore Pontificalis in vita Pii Pontificis recensentur . Enim vero eo tempore , quo Damasus Pontificatum gerebat , fuisse in more institutoque Romanorum Pontificum , Ecclesias conditis in eis Reliquiis Martyrum dedicare , testimonio sunt , quæ Ambrosius ad Marcellinam sororem scribit , cum Mediolani divinitus inventa fuerunt corpora SS. Gervasii ; & Protasii : *Quoniam nihil eorum , quæ hic te absente geruntur , sanctitatem tuam celare soleo ; scias etiam dilectissima Soror , Sanctos Martyres à nobis reperi*tos . Nam cum ego Basilicam dedicare vellem , multi tanquam uno ore inter-*

*pellare cœperunt dicentes , sicuti in Romana, sic Basilicam dedices . Respondi , faciam , si Martyrum reliquias invenero. Titulum igitur, seu Ecclesiam S. Laurentii in illustriorem formam , veteri diruto ædificio , à S. Pontifice Damaso restauratam , deinde prout Romanæ Ecclesiæ mos erat , & tabula à nobis allata declarat , ipsum dedicasse dubitari non debet . Quin etiam inde factum fuisse puto , ut hic titulus nomen S. Pontificis retinuerit , non autem quod ipse primus erexerit , & Ecclesiam titularem constituerit . Nam longe ante Damasi ætatem hunc titulum extitisse fidem facit vetusta quædam inscriptio , una scilicet earum , de quibus ait Baronius : *Extant adhuc de eadem Basilica ejusdem Damasi insignia monumenta , nempe antiquæ Inscriptiones ibidem ab eo tunc positæ , quæ diu oblivione sepultæ veluti postliminio revocatæ suum recipient locum , Baron. in append. tom. XII. ad an. 384. Inscripção hæc est .**

Hinc Pater , exceptor , Lector , Levita , Sacerdos

Creverat hinc meritis , quoniam melioribus actis

Hinc mihi provento Christus , cui summa potestas

Sedis Apostolicæ voluit concedere honorem : Archibis fateor volui nova condere tecta ,

Ad-

*Addere præterea dextra, levaque columnas,
Quæ Damasi teneant proprium per sæcula no-
men.*

Ex hac autem Inscriptione innotescit, Antonium Damasi Patrem Hispanum natione, ordinatione autem Romanum in Titulo S. Laurentii sacris fere omnium Ecclesiasticorum graduum muneribus perfectum fuisse: & Damasum, cum Presbyter ejusdem tituli esset summum Pontificem fuisse electum. Ita etiam Siricius, qui Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ non multo post Pontificatum Damasi præfuit, fuit Presbyter tituli Pastoris, habuitque comministros Presbyterum Sisinium, & Tigridem Diaconum, ut legabatur in antiquis ejusdem Ecclesiæ monumentis, quæ in ejus restauratione periisse, merito dolet. Eius Baronius in app. tom. XII. ann. 385. Ut vero Damasi ætate evincam titulares Presbyteros jus habuisse colligendi plebem in titulis, & titulos veras Dei Ecclesias fuisse, aliud suppetit testimonium ex supplici libello, quem Schismatici Presbyteri Romanæ Ecclesiæ Marcellinus, & Faustinus Theodosio Imperatori ejusque Collegis obtulerunt, in quo hæc leguntur: *Eodem tempore gravis adversus nostros persecutio inhorruerat infestante Damaso Archiepiscopo, ita ut fidelibus*

Sacerdotibus per dies sacros plebis cætus ad deservendum Christo Deo convocare libere non liceret. Sed quia pro conditione rerum quolibet tempore; vel clam salutis nostræ Sacramenta facienda sunt, idem Sanctus Presbyter Macarius dat vigilias in quadam domo convocare Fraternitatem, ut vel noctu divinis lectionibus Fidem plebs sancta roboraret. Ex quibus aperte quisque intelligit, Romanos Presbyteros jus habuisse colligendi populum solemnibus diebus in propriis Ecclesiis, quod tamen quominus facerent Schismatici Presbyteri, qui Ursicini factionis erant, jure vetuit S. Damasus; ideoque ex eorum numero Presbyter Macarius Christianos, qui Ursicini partes sequebantur, in privata domo collegit. Ut vero Damasus, & Siricius, quorum alter cum Presbyter esset tit. S. Laurentii: alter vero tit. Pastoris, ambo Romanæ Ecclesiæ Episcopi electi sunt; ita Joannem hoc nomine II. Presbyterum tit. S. Clementis Summum Pontificem creatum esse comperitur ex veteri Inscriptione an. ær. vulg. 532. post Consulatum Lampadii, & Orestis anno II. Exstat adhuc tabella marmorea in Basilica S. Petri ad Vincula, quam diligenter à me descriptam hic exhibeo.

SALBO PAPANI IOHANNES COGNOME
TOMERCVRIO EXSC^ECECCLE^ROMAPRESB^ITE
RISORDINATIO EX TIT^S SCIC^ICLEMEN^ISADGLO
RIAMPONTIFICALEMPROMOTIOBEATOPET^{RO}
APPAITRONOSVOAINGE^LSEI^VSS^EVERSP^{RO}FR^I
ETIT^{PC}LAMPADIE TORESTISVCCGV^RBICLVSCEDRI NVSEST

ñn. 419.
circ. Idibus
Januarii.

V Ad superiora autem revertens tempora, in promptu mihi est, undè, quod posui, suadere & confirmare possim, nempe ex supplici libello, quem Clerus Romanus pro Bonifacio Pontifice electo ad Honorium & Teodosium Imperatores dedit. Morte enim Zosimi Apostolica Sedes vacaverat: eamque invadere Archidiaconus Eulalius ausus est, & factum deinde suum per homines disciplinæ incios, & Religionis ignaros tueri: ex alia autem parte, Romanæ Ecclesiæ Presbyteri plus minus septuaginta cum novem Episcopis Venerabilem Virum Bonifacium veterem Presbyterum, in lege doctissimum, ac bonis moribus comprobatum, & quod eum magis ornabat, invitum acclamatione totius Populi, ac consensu aliorum Civitatis adsciverant divinæ institutionis ordine consecratum. Attamen Honorius falsidica Symmachi relatione deceptus, rescriptum edidit, quo Eulalii ordinationem ratam, Bonifacii autem irritam habuit. Quamobrem Romani Presbyteri preces suas Imperatori exponunt in hæc verba . . .

Petimus Pietatem vestram, ut removeri priora constituta jubeatis, atque Eulalium, qui in locum subrepsit aliorum, ad comitatum perennitatis vestræ cum Auctoribus suis debere adduci;

nos enim profitemur Sanctum Papam Bonifa-
 cium nostris cum Sacerdotibus adfuturum. Re-
 lictis enim singulis per titulos Presbyteris,
 omnes aderunt, qui voluntatem suam, hoc est
 Dei iudicium proloquantur. Hic autem obser-
 vare operæ pretium est, Presbyteros Ro-
 manos Imperatori spondere se omnes ad-
 futuros, exceptis solum illis, qui titulis
 præerant. Quod certè nulla alia ex causa
 factum est, nisi quod in titulis Sacramen-
 ta Fidelibus administrabantur. Idque mu-
 nus præcipue ad Presbyterorum titularium
 curam pertinebat, ob idque proprii mune-
 ris officio detenti impediiebantur, quo-
 minus ad Imperatoris Comitatum cum
 aliis proficiscerentur, & à propriis titulis
 recederent; ne fideles spiritualibus auxi-
 liis destituti perirent, & ipsi Animarum
 saluti sibi concreditæ tamquam merce-
 narii Pastores deessent. Quod confirmatio-
 nem accipere potest è perpetua Ecclesiæ
 Disciplina, qua Parochis, quibus Anima-
 rum cura concredita est, à suis Ecclesiis,
 abesse præter necessitatem, aut Ecclesiæ
 utilitatem ab Episcopis, & Sacris Canoni-
 bus denegatur. Quapropter cum in more
 esset celeberrimis & frequentatis in locis
 Imperatorum sanctiones proponi, easque
 si ad res Ecclesiasticas spectarent, in Sa-
 crosanctis Ecclesiis legi; quemadmodum
 lecta

lecta est in Romanis Ecclesiis lex Valentiniani ad Damasum Episcopum Urbis Romæ, quæ lex est vicesima in *Cod. Theodos. Tit. de Episc.* Honorius Imperator in hac eadem causa rescribens adversus Eulalium ad Symmachum Prefectum Urbis mandavit Principalia constituta per titulos proponi; *Per omnes vero titulos, & loca, quæ conventu celebri frequentantur, hæc, quæ statuimus, proponentur.* Demum in Concilio Romano tertio sub Symmacho ann. 502. *Canone 6.* statuitur nè Presbyteris titularibus Urbis Romæ liceat suorum titulorum prædia, vel quidquid Juris eorum fuerit quovis prætextu alienare. Canon talis est. *Pari autem Ecclesiarum per omnes Romanæ Civitatis titulos qui sunt Presbyteri, vel quicumque fuerint, adstringi volumus lege custodes: quia nefas dictum est, obligatione qua se per charitatem Christi connectit Summus Pontifex, ea hominem secundi in Ecclesia Ordinis non teneri. Quicumque tamen obligatus, Dei, & Decreti hujus immemor, cujus Romanæ Civitatis Sacerdotes volumus religiosis nexibus devinciari, in constitutum præsens committens, quidquam de jure titulorum, vel Ecclesiæ superius præfatæ quolibet modo præter aurum argentum, vel gemmas, vestes quoque si sint, vel si accesserint aliqua mobilia, ad ornamenta divina minime pertinentia perpetuo Jure, exceptis dum-*
ta-

taxat sub præfata conditione domibus, alienare tentaverit, Donator, Alienator, ac Venditor honoris sui amissione mulctetur: apud Grat. can. I. Caus. 17. quæst. 4. Ex hoc autem Canone evidens est, titulos in Romana Urbe Ecclesias fuisse Presbyteris titularibus commissas; quæ, non modò mobilia, sed etiam fundos, unde Parochiæ indigentis provideretur, possidebant, quorum redditus Presbyter titularis administrabat. Observandum etiam est, quod titulares Presbyteri homines secund ordinis vocantur, quod respondere videtur denominationi, quam Parochis dederunt Scriptores inferioris ætatis, eos Prælatos secundi Ordinis nuncupantes. Ad hæc haud difficile mihi esset in argumentum Institutionis titularum in Parochiales Ecclesias è monumentis posterioris temporis plura coacervare testimonia, & præcipuè subscriptiones Presbyterorum titularium in Romanis Synodis: sed vereor, ne in re minime dubia argumentis utar non necessariis. Erit fortasse aliquis, qui, ut nostræ sententiæ de titularum institutione assentiatur, à Scriptoribus, qui primis Ecclesiæ sæculis vixerunt, plura & clariora Testimonia desideret. Verum de re vetustissima in tanta veterum Scriptorum penuria, ut gravissimis de rebus, quæ ad Ecclesiasticam Historiam

storiā pertinent, parva aut fere nulla
superfint monumenta rei gestæ æqualia,
plurima testimonia exigi non debent. In-
civile enim est, quæ haberi non possunt,
desiderare, quæ verò in promptu sunt, &
temporis hominumque injuriis superfue-
runt, tamquam nullius pretii habenda
contemnere.

*Tituli cur.
hoc nomine
vocati fue-
runt*

VI Loca autem, quibus conveniebant,
cur Tituli dicti fuerint, non una est do-
ctorum hominum sententia. Nam Car-
dinalis Baronius hanc denominationem
ex titulis Fiscalibus derivatam putat,
quibus rei cuiusdam appositis, eam sibi
Fiscus propriam vindicabat, & in Patrimo-
nium Principis transferebat. Hujusmodi
autem Fiscales titulos fuisse credit vela
quædam, quæ Regiam repræsentabant
potestatem, imaginibus Imperatorum,
vel nominis ipsorum inscriptione insignita.
At verò ex Novella Justiniani 27. & 30.
constat titulos Fiscales tabellas quasdam
fuisse, in quibus insculptum erat nomen,
vel Imperatoris insignia. Et Attalum Mar-
tyrem scribitur in Epistola Lugdunensis, &
Viennensis Ecclesiæ *ap. Euseb. lib. 5. c. 1.* cir-
cumductum fuisse per Theatrum, præce-
dente ipsum tabella, in qua latino ser-
mone inscriptum erat. *Hic est Attalus
Christianus.* Tituli Fiscales quicumque illi
fue-

fuerint, siue tabellæ, siue tela, vel utrumque, tabellæ scilicet cum velis purpureis, longe diversi erant à titulis, quibus aliqua Domus Divino Cultui accensebatur. Nam Christianorum Præsules verbis Apostoli commonefacti, qui exclamat: *Absit mihi gloriari, nisi in Cruce D.N. J.C.* Sacrosanctum Crucis Vexillum speciosissimum titulum esse voluerunt, ut pluribus probat Eminentissimus Baronius anno 112. num. 6. & in notis ad Martyrol. Rom. die 26. Julii quo Domus aliqua Cultui Divino destinaretur. Quod sanè ex iis possumus intelligere, quæ Theodosius Imperator Edicto præcepit, quæ talia sunt. *Impp. Theod. & Valentin. A.A. Isidoro PP. Omnibus scelerate mentis paganæ execrandis hostiarum immolationibus, damnandisque sacrificiis, cæterisque antiquiorum sanctionum auctoritate prohibitis interdiciamus; cunctaque eorum fana templa delubra, siqua etiam nunc restant integra, præcepto Magistratum destrui collocationeque venerandæ Christianæ Religionis signi expiari precipimus l. ult. de Pag. Cod. Theod.* Opinioni autem doctissimi Cardinalis auctoritas accedere videtur etiam ex verbis cujusdam Scriptoris in Commentariis ad Pauli Epistolæ Ambrosio adscriptis. In epistola enim ad Colossenses cap. 4. nu. 15. ubi Paulus: *salutate, inquit, Fratres, qui sunt Laodiceæ;*

*ceæ : & Nympham & quæ in Domo ejus est ,
 Ecclesiam : exprimere vclens ab Apostolo
 significari Nymphæ domum in Dei Eccle-
 siam conversam fuisse , his verbis usus est.
 Quoniam simili modo , & pro iis , qui Laodiceæ ,
 sollicitus erat , in eorum epistola salutandos mo-
 net : Nympham cariorem existimans , cujus &
 domum salutat . Tam enim devota videtur fuis-
 se , ut omnis domus ejus signo titulata esset cru-
 cis . Omnis domus ait , quia scilicet eos ,
 qui in domo erant , ut verbis Augustini
 utar in *serm. de symb. ad Catech.* per sacratissi-
 mum crucis signum susceperat Sancta
 Mater Ecclesia , & quia domus ipsa san-
 ctissimæ Crucis signo fuerat in Dei Eccle-
 siam consecrata . Alii verò titulorum no-
 men putant ortum habuisse ex titulis , seu
 Sepulchris Martyrum in Ædibus Sacris re-
 conditis . Nam veteres dicebant titulum
 sepulcri , vel titulum pro ipso sepulcro
 usurpabant . Nonnulli titulos dictas vo-
 lunt Ecclesias , quod ædis sacræ vestibulo
 Sancti , cui dicata erat , nomen inscribere-
 tur , & ex ea inscriptione ædes sacra titulū ,
 seu nomen acciperet . Demum ea quoque
 ratione videri potest Ecclesiam titulum
 esse nominatam : nimirum , quod Præsby-
 ter , qui ædi sacræ curandæ adscribebatur ,
 ex ea titulum nomenquesumeret , ut
 deinceps ejus loci Presbyter , proprio no-
 mi-*

mine omisso, à Christianis vocaretur. Ideoque Ecclesiæ dicebantur Tituli, quia cum Presbyteri ordinarentur, ordinatio fiebat sub eorum titulo, idest adscriptione certæ Ecclesiæ, in qua ordinatus, titulatus dicebatur: *Altaſer in not. ad Anastas.* Quod verisimile admodum fit ex more, qui nostra etiam memoria ſervatur, ut Cardinales Presbyteri titulo Ecclesiæ, cui destinati sunt, à Summo Pontifice & in publicis actis nuncupentur. Nam Presbyteros Cardinales nomine duntaxat immutato eosdem eſſe, ac Presbyteros titulares, nulla eſſe poteſt dubitatio. Quare Altaſerra loco ſupracitato: *Tituli*, ait, quos Evaristus instituit, ſunt Tituli Cardinales, idest Ecclesiæ adscriptæ Presbyteris Cardinalibus, quarum numerus per tempora adauctus eſt. Unde etiam aliud argumentum conficitur, quo ſuaderi poteſt, primam Parochiarum constitutionem ab Evaristi ætate repetendam eſſe, & Presbyteros Titulares nihil aliud fuiſſe, quam Romanæ Urbis Parochos; cum certò nobis compertum ſit ad Presbyteros Cardinales, qui Titularibus Presbyteris ſucceſſerunt, Parochiarum curam gerere & Parochorum munus obire pertinuiſſe.

VII Hoc autem loco, quibus verbis, aut quo orationis genere Sanctum Pontificem Evaristum pro meritis laudare poſſum, *Institutio Titulorum laudatur.*

sum , cujus Sanctitati & Sapientiæ uni-
 versa Ecclesia saluberrimam illam Paro-
 chiarum institutionem acceptam ferre de-
 bet. Profecto Parochorum dignitas in Ec-
 clesia adeo sublimis , & necessaria pluri-
 mis sapientibus viris visa est , ut eorum
 originem , quia humanum ingenium hu-
 manamque facultatem excedere quod-
 ammodo videbatur, divinæ institutioni ad-
 signandam esse censuerint; & Parochos Præ-
 latos secundi ordinis , & septuaginta Disci-
 pulorum successores nuncupaverint , eosq;
 in antiqua lege per inferioris Ordinis Sa-
 cerdotes demonstratos esse , eisque conve-
 nire affirmaverint tres summos sacerdota-
 lis potestatis actus; purgare scilicet per cor-
 reptionem , illuminare per doctrinam &
 prædicationem , perficere per Sacramen-
 torum administrationem. *Gerson. Tom 1 .
 pag. 137. S. Thom. 3. p. qu. 67. Ar. 2. & 22.
 qu. 118. Ar. 4.* Nam quemadmodum in ve-
 teri Testamento Moyse cum negotiorum
 multitudine opprimeretur , neque unus
 Hebræorum rebus consulere ac provide-
 re posset, septuaginta viros elegit , quibus-
 cum , servata sibi rerum agendarum sum-
 ma , Imperii onus & potestatem commu-
 nicaret , eorumque opera & adjumento
 in regenda Hebræorum Republica , veluti
 caput aliorum membrorum ministerium
 ad

ad totius corporis salutem adhibet, uteretur : Ita S. Evaristus , amplificato Romanorum Christianorum coetu, quia nec solus omnibus adesse & prospicere , neque omnes Fideles ab uno Ecclesiastica sacramenta cæteraque spiritualia auxilia recipere poterant, vigintiquinque Presbyteros constituit , qui in variis Urbis regionibus collocati prospicerent Christianorum salutem, eisque periclitantibus suppetias ferrent. Itaque è Sacerdotii plenitudine, quæ tota in Summo Pontifice residet , manarunt quodammodo Parochi , quibuscum Sacerdotalis potestas, & Episcopalia quædam munera participata sunt ; quemadmodum lumen solis sine detrimento ac diminutione sui cum luna aliisque planetis communicatur . Similitudinem Parochorum in septuaginta senioribus expressam præmonstravit nobis Fulbertus Episcopus Carnutensis . Epist. 2- *Moyse s, ait , Dux Populi, secundis adiutoribus, septuaginta viris de eodem populo sustentabatur , per quos forma Presbyterorum exprimitur , qui nunc in Ecclesia novissima pontificale onus in se suscipientes regendis populis invigilant.* Porro sanctissima Parochorum institutio sublati Fidei persecutoribus , vel certe non multo post tempore , quo tranquillitatem ac pacem Constantinus, ejusque Successores,

qui Catholicam Fidem profitebantur ,
 Ecclesiæ concesserunt , ubique summo
 Christianorum consensu recepta est . Ita-
 que in hac eadem re rectè concludit Ale-
 xander III. in epistola *ap. Baron. an. 1148.*
Patet igitur Romanam prius habuisse Ecclesiā,
quod Episcopi inde adipiscentes usque in hodiernū
retinent diem . Prima autem omnium tam-
 quam Romanæ Ecclesiæ natu major Filia,
 & inter reliquas Ecclesias primo digni-
 tatis gradu post Romanam Sedem deco-
 rata Ecclesia Alexandrina Evaristi distri-
 butionem imitata est . Nam in ea Urbe
 post Romam omnium certissime maxima
 non minores , quàm Romæ Fideles repe-
 riebantur, eorumque facile regi per unum
 non poterat multitudo. Itaque Epiphanius
 quarto ineunte sæculo refert, Alexandriae
 plures Ecclesias fuisse, quibus singuli Præ-
 sbyteri præficiebantur, ita tamen, ut ipsi ,
 & eorum Ecclesiæ subessent Alexandrini
 Episcopi Jurisdictioni & potestati: *Etenim,*
inquit, quotquot Alexandriae Catholicae com-
munionis Ecclesiæ sunt uni Archiepiscopo subje-
ctæ, suis cuique præpositus est Presbyter, qui Ec-
clesiastica munera iis administret, qui circa Ec-
clesias illas habitant. Epiphan. hæres. 69. n. 1. &
hæres. 68. n. 4. Cum Epiphanio concordat
 Sozomenus, qui *lib. 1. hist. Eccl. cap. 15.* Hunc
 enim , ait , morem esse Alexandriae , qui qui-
 dem

dem etiamnum manet , ut sub uno Episcopo, qui omnibus præest, Presbyteri separatim Ecclesias obtineant , & populum ad illas convenire solitum colligant . Diabolus autem humani generis hostis , & immortalis Dei gloriæ invidus æmulator ea semper caliditate , & fraude usus est , ut quæcumque in Ecclesia Dei, ex iis, quæ à Prophetis prædicta, vel quæ in veteri lege servabantur, conjecturam faciens futura esse præsentiebat, eadem , ut per suos cultores antefierent, præoccuparet, quo Sacris Ecclesiæ ritibus & Sacramentis , cum jampridem observata apud ejus sectatores reperirentur , fidem , ac venerationem adimeret , & Sponsam Christi Ecclesiam diffamaret , & si qua posset, destrueret . Quare Justinus in Apologia prima verba faciens de incruento Sacrificio panis & vini : Quod quidem , ait , etiam in mysteriis Mithræ fieri per imitationem docuerunt pravi Dæmones . Quod namque panis, & poculum aquæ in sacrificiis ejus , qui initiat , ponatur verbis quibusdam additis , aut certe scitis aut cognoscere potestis . Idem Sanctus Martyr ostendit in dialogo contra Thryphonem ; & Tertullianus in libro de præscriptionibus rem fusius prosequitur . Cujus inquit (hoc est Diaboli) sunt partes intervertendi veritatem , qui ipsas quoque res Sacramentorum divinatorum Idolorum mysteriis

emulatur. Tingit & ipse quosdam, utique credentes & fideles suos: expositionem delictorum de lavacro repromittit; & si adhuc memini, Mythra signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. Quid? quod & summum Pontificem unius nuptiis statuit; habet & virgines, habet & continentes. Non absimili calliditate curavit Diabolus, ut Sacerdotes Curiones cognominatos in Romana Urbe haberet, & Presbyteros Titulares Summumque Pontificem in nova lege instituendos; vel Levitas, aut Sacerdotes & Pontificem in veteri Testamento constitutos mentiendo imaginem veritatis adumbraret; & hoc pacto, vel deciperet hominum mentes, vel auctoritatem veritatis elevaret. Itaque callidus ille Omnipotentis Dei inimicus mentem, & consilium indidit Romulo primo Romanorum Regi ob Romani Imperii jacta per scelus fundamenta illustri, ut Romanum populum distribueret in Curias, singulis autem Curiis Aedes adsignaret, ubi profanis sacris operarentur Sacerdotes, quos Curiones vocavit, & e quorum numero unum elegit, quem cæteris præficeret, & qui Curio maximus dictus est. *Dionys. Alicarnas. Tit. Liv. Sigon. & alii &c.*

VIII Sed omissis superstitiosis Gentium institutis nefandisque eorum sacris, & Sacerdotibus, redeamus ad Ecclesias, seu Titulos ab Evaristo in Romana Urbe, Presbyteris dispertitos. Itaque Christiani populi multitudo, quæ per unum regi & curari difficile poterat, in suas quasque partes ab Evaristo distributa, assignatisque iis quorum curæ demandata est, atque ita per plura membra in uno capite, Fidei & Sacramentorum, atque ejusdem disciplinæ Communionem & unitatem coadunata per Summum Pontificem, in quo prima cura & potestas residebat, gubernabatur. Plenitudine enim Sacerdotali, quæ Summo Pontifici primum, ac deinde Episcopis collata est, quasi per rivulos quosdam derivata in Parochos spiritualibus alimentis electus Dei populus reficiebatur. Quanto autem Ecclesiæ bono, quantoque Fidelium pietatis profectui titulorum Institutio fuerit, abunde declarat præclara illa totius Romanæ Ecclesiæ Summo ejus Pontifice præeunte coram Tyranno Christianæ Fidei confessio, quam S. Cyprianus immortalibus laudibus merito extollit. Cujus sane verba licet plura fortasse erunt, quam propositum nostrum patiatur, quoniam præclara sunt ingratum ac injucundum non erit hoc loco ap-

apponere . Sic igitur Cornelio Pontifici
 Sanctissimus Martyr gratulatur, quod for-
 ti confessione populo suo ad Christianum
 nomen profitendum sese ducem præbue-
 rit in acerba illa Decii persecutione, qui,
 ut ipse ait, *tolerabilius audiverat levari ad-*
versus se æmulum Principem, quam constitui
Romæ Dei Sacerdotem . Epist. 60. Edit. Oxon.
Exprimi satis non potest quanta isthic exulta-
tio fuerit, & quanta lætitia, cum de vobis
prospera, & fortia comperissemus . Ducem te
illic confessionis fratrum extitisse : Sed &
confessionem Ducis de fratrum confessione cre-
visse . Ut dum præcedis ad gloriam multos fe-
ceris gloriæ comites, & confessorem populum
suaseris fieri, dum primus paratus es pro omni-
bus confiteri : Ut non inveniamus quid prius
prædicare in vobis debeamus, utrum ne tuam
promptam & stabilem fidem, an inseparabilem
Fratrum caritatem . Virtus illic Episcopi præ-
cedentis publicè comprobata est, adunatio se-
quentis Fraternitatis ostensa est . Dum apud
vos unus animus & una vox est, Ecclesia omnis
Romana confessa est . Claruit Frater carissime fi-
des, quam de vobis B. Apostolus prædicavit .
Hanc laudem virtutis, & roboris firmitatem
jam tunc in spiritu prævidebat, & præconio futu-
rorum merita vestra contestans, dum parentes
laudat, filios provocabat . Dum sic unanimes,
dum sic fortes estis, magna & cæteris Fratri-
bus

bus unanimi-^{tas} & fortitudinis exempla tri-
buis-^{ti}. Docuistis granditer Deum timere, Chri-
sto firmiter adherere, plebem Sacerdotibus in
periculo jungi, in persecutiane fratres à fra-
tribus non separari; concordiam simul junctam
vinci omnino non posse: Quidquid simul peti-
tur à cunctis Deum pacis exhibere... quale il-
lud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum?
Quale in conspectu Christi ejus Ecclesiæ suæ gau-
dium, ad pugnam, quam tentaverat hostis in-
ferre, non singulos milites, sed tota simul ca-
stra prodisse? Talis erat Romanus populus,
qui in titulis instruebatur, & talibus ti-
tulares Presbyteri plebem sibi commissam
præceptis instituebant, ut illustria hæc ge-
sta operaretur, & tantas tamque singu-
lares laudes ex ore Cypriani promereret.
Ego equidem in Romani Populi commen-
dationem quid eloquentissimi Cypriani
verbis addam, non habeo. Itaque eximio
Beati Martyris testimonio contentus rem
propositam exequar.

IX Erant igitur Tituli Ecclesiæ in qui-
bus Sacramenta Fidelibus administraban-
tur. Denominationem autem, seu titu-
lum mutuabantur, vel à nomine eorum,
qui domum suam Sacris peragendis obtu-
lerant; vel ejus Martyris, cujus ibi Reli-
quiæ reconditæ; aut demum ipsius Ponti-
ficis, qui locum antea profanum Eccle-
sia-

*Evaristi
tempore,
quales Ec-
clesiæ esset.*

siasticis adhibitis cæremoniis, sacrum fecerat. At verò cum titulos Ecclesias fuisse, eisdemque domos Deo sacras asserimus, quisque in animum inducet, titulos ab Evaristo divisos non hujusmodi fuisse, quales posterior ætas in Romana Urbe vidit. Nam Fidei nascentis primordiis, quando Evaristus Pontifex creatus est, irruentibus undique persecutionum procellis, non adhuc Templà ea forma, quam posterì in Urbe spectarunt, pietate & liberalitate fidelium fuerant ædificata. Unde reliquum fit, ut Ecclesiæ tituli cognominatæ nihil aliud essent, quam privatæ Domus Cultui Divino Sacrisque Functionibus obeundis destinatæ.

Itaque Eusebius *lib.7. cap.30.* locum, ubi Antiochiæ Christiani congregari solebant, domum Ecclesiæ nuncupat. Nam referens decretum Aureliani Imperatoris in causa Pauli Samosatani, qui à recta fide simul & Episcopatu exciderat: *Sed cum Paulus, inquit, è domo Ecclesiæ nullatenus excedere vellet, interpellatus Imperator Aurelianus rectissime hoc negotium dijudicavit, iis domum tradi precipiens, quibus Italici Christianæ Religionis Antistites, & Romanus Episcopus scriberent.* Αλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκστῆναι τῷ Παύλῳ τῷ

τῷ τῆς ἐκκλησίας οἴκῳ θέλοντος, Βασι-
 λεὺς ἐντευχθεὶς Ἀὐρηλιανὸς αἰσιώτατα
 περὶ τῷ πρακτέῳ διείληφε. τέτοις νεῖ-
 μι προσάττον τὸ οἶκον, οἷς ἂν οἱ κατὰ
 τὴν Ἰταλίαν, καὶ τὴν Ρωμαίων πόλιν
 ἐπίσκοποι τῷ δόγματος ἐπιστέλλοιεν.
 Ut verò privatæ domus templorum loco
 essent, usque ad pacem Ecclesiæ à Costan-
 tino exhibitam, etsi templa nonnullis in lo-
 cis jam extructa fuissent, consuetudi-
 nem permansisse suaderi potest ex edicto
 pro Christianis Galerii Maximiani ejus-
 que Collegarum nomine promulgato.
 Nam Imperatores in eo ita edicunt.
 Προθυμότατα καὶ ἐν τῷ τὴν συγχώ-
 ρησιν τὴν ἡμετέραν ἐπεκτεῖναι δεῖν ἐνο-
 μίσταμεν, ἵνα αὐθις ὥσι Χριστιανοί, καὶ
 τὰς οἰκὰς ἐν οἷς συνήγοντο συνθῶσι
 ὅπως, ὥς μὴδ' ἐν ὑπεναντίον τῆς ἐπι-
 σήμης αὐτὰς πράττειν. Quia in hoc etiam
 negotio libentissime indulgentiam nostram cen-
 semus esse proferendam, ut omnes Christiani ædes
 suas, in quibus conventus peragebant denuo in-
 staurare possint, ita ut nihil contrarium disci-
 plinae suæ deinceps facere cogantur. Euseb. Hist.
 Eccl.

Eccl. Nam licet negare non ausim ab Ecclesiasticis Scriptoribus οἶκος τῷ θεῷ pro Dei templo frequenter usurpari. Verum quia in præsenti agitur de edicto Imperatorio à Gentilibus dictato, cum loca, quibus Christiani ad sacras functiones peragendas congregabantur τῷ οἴκῳ nomi-
net, quo nomine propriè privatæ domus significantur; non video cur in propria significatione accipi dictio illa non debeat. Imo vero templa ipsa seu Ecclesias inde censeo Domus Dei οἶκος τῷ θεῷ appellatas fuisse, quod ab initio loca, in quibus Deus à Christianis colebatur, domus erant privatæ, quæ sacris servatis ritibus Domus Dei fiebant.

X Quamobrem in Dialogo apud Minucium Felicem Cæcilius ita de Christianis interrogat Octavium, qui eorum partes sustinebat. *Cur nullas aras habent? Templa nulla, nulla nota simulacra?* Et quidem nulla Apostolorum temporibus Templa, seu Ædes Sacras in publico à Fidelibus fundatas fuisse scribit Isidorus Pelusiora ad Theodosium Episcopum. *μανθάνετω, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν Ἀποστόλων, ὅτε ἡ ἐκκλησία ἐκόμα μὲν χαρισμάσι πνευματικοῖς, ἐβρυσθὲ πολιτεία λαμπρὰ, ἐκκλησία.*

διασηρία ἔκ ἡν . Illud ex me discas , quod
 Apostolorum tempore , cum Ecclesia & spiri-
 tualibus gratiis abundaret , & vitæ splendore
 afflueret , nulla Tempia erant . Epist. 174. At
 verò aliqui verbis Isidori abutuntur ,
 ut non modo ea ætate templa non fuisse
 putent , verum etiam nulla loca Sacra , &
 Cultui divino mancipata : Quod omnino
 falsum , & commentitium est , & ab Isi-
 dori mente prorsus alienum . Id autem
 quisque cognoscet si paulo accuratius in-
 tegram Sanctissimi Episcopi Epistolam per-
 pendere velit . Siquidem Isidorus repre-
 hendit eo loco Theodosium Episcopum ,
 qui omnem curam in id contulerat , ut
 extrueret magnificentum Templum pretiosis
 que marmoribus exornaret : Deinde verò
 Ecclesiam Dei, hoc est Sanctorum coetum
 ex recta fide atque optima vivend ratione
 collectum neglectui habebat . Quamobrem
 eum admonet , aliud esse Ecclesiam
 aliud ἐκκλησιασῆρια , hoc est templa ,
 ubi Ecclesia congregatur . Neque parie-
 tum , sed animarum causa coelestem Re-
 gem huc venisse : Negat deinceps talia
 ἐκκλησιασῆρια fuisse temporibus Apo-
 stolorum : non negat fuisse loca speciatim
 Dei Cultui dicata , sed ea Tempia , quæ
 sua ætate erant , & quæ vera Dei Ec-
 cle-

clesia, hoc est fidelium coetu neglecto
 Theodorus extruebat. Quod profecto ma-
 nifestum fit ex verbis ipsius Isidori; nam
 post ea, quæ supra retulimus hæc habet.
 ἐπὶ δὲ ἡμῶν τὰ ἐκκλησιαστήρια πλή-
 ον τῷ δέοντος κεκοσμηται: ἡ δ' ἐκκλη-
 σία, ἀλλ' ὅθεν βύλομαι δυσχερὲς εἰ-
 πεῖν, κωμωδεῖται. ἐγὼ γοῦν εἶγε αἰ-
 ρεσίς μοι προὔκειτο, ἐλόμην ἀν' ἐν τοῖς
 καιροῖς ἐκείνοις γεγενεῖσθαι, ἐν οἷς ἐκ-
 κλησιαστήρια μὲν ὅτω κεκοσμημένα μὴ
 ἦν, ἐκκλησία δὲ θείοις, καὶ οὐρανίοις
 χαρισμάσιν ἐσεμμένῃ, ἥ ἐν τούτοις, ἐν
 οἷς τὰ μὲν ἐκκλησιαστήρια παντοίοις
 κεκαλλόπισθαι μαρμάροις, ἡ δ' ἐκκλη-
 σία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐκ-
 είνων ἐρήμῃ, καὶ γυμνὴ καθέστηκε.
*At nostra tempestate Tempia plusquam par sit,
 exornata sunt; Ecclesia autem ne quid gravius
 dicā convicii cavillis incessitur. Ego vero si mi-
 hi optio daretur temporibus illis fuisse mallet, in
 quibus Tempia quidem non perinde ornata
 erant: Ecclesia autem divinis, ac cælestibus
 gratiis undique vinc̃ta, & redimita erat: quam
 his nostris, in quibus Tempia quidem omnis ge-
 neris marmoribus cohonestata sunt, Ecclesia au-*
tem

tem spiritualibus illis gratiis nuda, & vacua
 est. Ubi illud adnotare oportet quod Iſi-
 dorus optione sibi data aſſerit, maluisse
 temporibus Apostolorum esse, quam æta-
 te sua: licet Apostolorum temporibus in-
 quit, ἐκκλησιασθήρια minus ornata es-
 sent. Sed quomodo hæc? Cum paulo ante
 ἐκκλησιασθήρια temporibus Apostolo-
 rum omnino ulla fuisse inficiatus sit? Ni-
 mirum quia superiori loco ἐκκλησιασθήρια
 sive Tempia stricta significatione accepta,
 indigitare voluit, quæ Theodorus cœtu
 Fidelium contempto impensius, ut ipse
 aſſerit, quam necesse erat, exornabat.
 Hoc autem loco accipit ea significatione,
 qua non solum Tempia ad recentiorem
 nobilioremque formam extructa in publi-
 co significantur, sed universim omnia ea
 loca, quæ speciatim divino Cultui sa-
 crisque mysteriis peragendis sunt conse-
 crata. Quid igitur est, cur dubitandum
 sit, quin Apostolorum & sequenti ætate
 loca fuerint Fidelium conventibus agen-
 dis, sacrisque obeundis adscripta? Qua
 in re adstruenda non minimi ponderis esse
 debet auctoritas Romanæ Ecclesiæ, cu-
 jus verba in Romano Breviario expressa in
 hunc sensum leguntur. Jam ab Aposto-
 lo-

lorum tempore loca fuerunt Deo dicata, quæ à quibusdam Oratoria, ab aliis Ecclesiæ dicebantur, ubi collectæ fiebant per unam Sabathi, & Christianus Populus orare, Dei verbum audire, & Eucharistiam sumere solitus erat. *Brev. Rom. in Lect. 9.*

Novembr.

Ecclesiæ in publico seculo tertio ædificate sunt.

XI. Deus autem, qui potens est suscitare Filios Abraham ex lapidibus Ecclesiæ suam numero Fidelium in dies augebat, licet Romani Imperatores, & Orbis ferè universus in excidium Christianorum conjurasset, eosque vi ac tormentis & omni sævioris mortis genere exterminandos curaret. In quorum sævitiam invehitur Tertullianus, atque una ostendit imminui à Persecutoribus Christianos non posse, qui frumenti instar morte damnati in foecundiorum messum plurimos ad Fidem fortitudine sua trahendo reviviscebant. *Sed hoc agite, inquit, boni Præsides meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis, cruciate, torquete, dammate, atterite nos. Probatio enim est innocentiae nostrae iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. . . . Nec quicquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis Sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Semen est sanguis Christianorum. Tertul. in Apolog. Foecundata, igitur*

51

igitur Ecclesia sanguine & morte Filio-
rum suorum Ædes sacræ in publico à Fi-
delibus ædificari cœptæ sunt. Profecto
anno æræ vulgaris 243. imperante Gordia-
no, cum munere Præfecti Prætorio, qui
tum amplissimus erat Magistratus, funge-
retur Philippus, qui deinde renunciatus
est Imperator, & qui vel Christianus fuit,
vel Christianis certe favit, cum ante pri-
vatæ Domus Cultui Divino essent conse-
cratæ, prima erecta fuerunt immortalī
Deo templa à S. Pontifice Fabiano, ut scri-
ptum legitur in Pontificali. Et nobilem
etiam circa ea tempora ædificatam in
Ponto Ecclesiam fuisse à Gregorio Thau-
maturgo, testis est Gregorius Nyssenus
in Vita ipsius Gregorii. Porro antequam
ingrueret tempestas Diocletianæ perse-
cutionis, & undique omnia sanguine &
cæde Christianorum replerentur, Ædes sa-
cras, ubi Deum colerent, in publico ex-
tractas Christianos habuisse, & illis ad ter-
ram dejectis ampliores fuisse Ecclesias ædi-
ficatas, ostendunt, quæ de felici Catho-
licæ Ecclesiæ statu priusquam moveretur
persecutio, scripta reliquit Eusebius Cæ-
sariensis in Historia Ecclesiastica lib. 8. cap.
21. *Jam verò quis, ait, innumerabilem ho-
minum quotidie ad Fidem Christi confugientium
turbam, quis numerum Ecclesiarum in singulis*

urbibus, quis illustres populorum concursus in Aedibus Sacris cumulate possit describere? Quo factum est, ut priscis Aedificiis jam non contenti in singulis Urbibus spatiosas ab ipsis fundamentis extruerent Ecclesias. Et Optatus Milevitanus lib. 2. tradit quadraginta & amplius Basilicas Romæ extitisse, quando illic Victor Gabiensis proximè post exortum Donatistarum Schisma ab iisdem Schismaticis missus est. Hi quippe, ait, ibi inter quadraginta, & quod excurrit, Basilicas, locum, ubi colligerent, non habebant.

De Origine
Presbyterorum
Cardinalium.

XII Attamen nemo ex his conjecturam faciat titulorum numerum una cum Ecclesiis auctum fuisse. Nam perdurabat adhuc numerus titulorum ab Evaristo statutus, qui deinde auctus est pace Ecclesiæ sub Constantino restituta. Verum enim nonnulli Scriptores hinc authumant Presbyterorum Cardinalium nomen manasse, ut is scilicet esset Presbyter Cardinalis, idest principalis, qui Ecclesiarum suæ Parochiæ supremam post Pontificem curam gereret, cæterisque Clericis ejusdem tituli præesset, quos plures fuisse, certum est singulis Ecclesiasticis officiis addictos. Nam plures annos ante Donatistarum seditionem Sanctus Cornelius ad Fabium Episcopum Antiochenum, in Ecclesia Romana, scribit, Presbyteros esse quadraginta sex,

Dia-

Diaconos septem , Subdiaconos septem , Acolythos duos & quadraginta , Exorcistas autem & Lectores cum Ostiariis quinquaginta duos . Diversum tamen sentiunt alii eruditi homines , qui Cardinalis nomine Presbyterum volunt significari proprio titulo adscriptum , & ut ita dicam, incardinatum; ut hoc modo distingueretur ab aliis Presbyteris, qui adventitii erant, & subsidium atque adjumentum in administrandis Sacramentis Presbyteris Cardinalibus præbebant . Verum hanc quæstionem de Cardinalium nomine in medio relinquam , cum inter omnes illud conveniat, Cardinales Presbyteros eosdem esse, ac Presbyteros titulares , quos etiam proprios Presbyteros in aliis Ecclesiis nuncupatos constat . Et quemadmodum indubitatum est processu temporis , & sæculo Ecclesiæ tertio *Ædes sacras in publico extructas ,* ita dubitari non potest , cum primum titulares Presbyteri ab Evaristo constituti sunt , titulares Ecclesias privatas Fidelium Domos extitisse .

XIII Sed quænam domus istæ fuerint , quibus tantum bonum obtigerit, ut è profanis hominum habitaculis in sanctissima Dei templa commutatae tituli deinde nominarentur, difficile est reperire vetustatis caligine ipsa rerum memoria obruta. Sed

Qui fuerint tituli à S. Evaristo Presbyteris distributi .

quoniam domos eorum, qui primi Christianæ Fidei nomen dederunt, in Ecclesias ab Apostolis, vel eorum successoribus conversas fuisse traditur, si vel eos, qui Sacris aquis abluti facultates omnes ipsamque domum Apostolis obtulerint, vel qui domi exceperint Apostolos eorumque Discipulos, scire nobis contigerit, domos quoque, quæ in titulos deinde erectæ ab Evaristo presbyteris distributæ fuerunt, comperisse nos non sine probabili causa arbitrabimur. Profecto Apostolus in *Epist. ad Rom.* salutem nomine suo dici jubet Priscæ, & Aquilæ, & eorum domesticæ Ecclesiæ *cap. 16. Salutate, inquit, Priscam, & Aquilam... & domesticam Ecclesiam eorum.* Quænam autem Ecclesia domestica est nisi domus, quam conventibus Christianorum habendis Prisca, & Aquila concesserant? Verba Apostoli in hunc sensum interpretatus est Author quidam in commentariis ad Pauli Epistolæ Hieronymo tributis: *Ostendit, inquit, congregationem fidelium Ecclesiam nominari.* Superest quidem nostra etiam ætate in Monte Aventino Ecclesia Sanctæ Priscæ, ubi ex antiqua traditione refert Severanus de septem Urbis Ecclesiis *P. 311.* Petrum Apostolum sacris undis fideles emundare solitum fuisse; idque carmine, quod in ipsa Ec-

Ecclesia descriptum legitur, comprobatur.

Montis Aventini nunc facta est gloria major

Unius veri Religione Dei.

*Præcipue ob Priscæ, quod cernis, nobile
templum,*

Quod priscum meritò par sibi nomen habet.

*Nam Petrus id coluit, populos dum sæpe do-
ceret,*

Dum faceret magno sacraque sæpe Deo:

Dum quos Faunorum fontis deceperat error,

Hic melius sacra purificaret aqua.

Quæ sunt pars longioris inscriptionis à Calisto III. ibi repositæ; cum Ecclesiam temporis vitio collabentem restaurasset. Præterea in eadem Epistola Apostolus ait, *Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli Domo . . . Salutate eos, qui sunt ex Narcissi Domo, qui sunt in Domino . . . Salutate Ansyneditum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum, & Juliam, Nereum & Sororem ejus, & Olympiadem, & omnes, qui cum eis sunt, sanctos.* Quo loco quatuor alias Ecclesias præter Aquilæ, & Priscæ indicari ab Apostolo in exercit. I. I. ad vetus Martyrolog. Florentinius existimat: domos videlicet privatas; ubi fideles ad Sacras Synaxes conveniebant. Florentinii sententiam confirmare videtur Author sub Ambrosii nomine in commentariis ad Pauli Epistolas

præter alios, quos Florentinius ipse adducit. Is enim hæc adnotat: *Aristobulus iste congregator fuisse intelligitur fratrum in Christo, cujus factum sic probat, ut eos, quos congregabat, dignos salutatione sua designet.* Verum animum adducere non possum, ut credam tempore, quo Apostolus ad Romanos scripsit, plures in Romana Urbe Ecclesias fuisse. Præsertim, quod eo tempore adhuc Romæ communis cœteris Ecclesiis servabatur disciplina, ut Christiani omnes cum Episcopo & Presbyteris eodem loco congregarentur, ut mundam offerrent oblationem, & de ea communicarent. Quare Apostolus in Epistola ad Romanos quatuor domos indicasse quidem puto, quibus congregabantur Christiani forte ad Dei verbum audiendum, vel ad canendos immortalis Deo psalmos & hymnos; assentiri tamen non possum ibi sacra mysteria separatim ab Episcopo peracta fuisse. Quare has domos fidelium congregationibus jam ante consecratas, de inde in Sanctas Dei Ecclesias probabile est, ab Evaristo vel ejus Decessoribus dicatas fuisse.

XIV Sed jam age pergamus Ecclesias inquirere ab Apostolis, vel eorum proximis successoribus fundatas. Quas inter fuisse domum illam conductitiam, ubi
 Pau-

Paulus biennio habitavit, antiqua monumenta, & vetusta traditio persuadet. Et quidem Apostolos Domos, in quas per aliquod temporis spatium divertebant, eas in Domini Ecclesias consecrare consuevisse testimonio sunt, quæ in Epistola prima ad Corinth. Paulus scribit *cap. 16. Salutant vos in Domino multum Aquila, & Priscilla cum domestica sua Ecclesia, apud quos & hospitor. Ad hæc Theophylactus in comment. ad epist. Pauli. Apud ipsos enim manebat tabernaculorum artifex cum esset & ipse. Observa autem ipsorum virtutem, quoniam domum suam Ecclesiam fecerunt collectionem Fidelium in ea facientes. Apostoli autem diversorium, quo Romæ per biennium moratus est, fuisse in via lata, ubi deinde Ecclesia S. Mariæ erecta est, constanti traditione, & antiquis ipsius Ecclesiæ monumentis nostræ memoriæ mandatum est. Itaque Baronius in *Annal Eccl. ad an. 59. nu. 5. Ubi nam Romæ fuerit, ejusmodi cujus Lucas meminit, Pauli hospitium; in antiquis monumentis Diaconie S. Mariæ in via lata meminisse me legisse, illic primum hospitio exceptum fuisse Paulum. Quænam sint antiqua illa monumenta à Baronio commemorata prorsus ignoro. Verum ex illis reor narrationem illam adornatam, quæ in quadam Tabula descripta adhuc servatur, & retulit**

lit Martinellus in Trophæo Crucis; Ubi prius quam illuc S. Paulus hospitatum concederet, de S. Martiali hæc recensentur: *Et ibi construxit modicum Oratorium, in quo celebrabat, ac cum aliis Christi fidelibus preces fundebat, atque de Fide Christi eructans melliflua verba multos baptizabat.* verbum autem illud *construxit* recte Martinellus interpretatur domum adaptavit in usum Ecclesiæ, seu Oratorii. Huic autem jungi potest domus Pudentis Senatoris in Vico Patricio: Clarissimi hujus Senatoris meminit S. Paulus *Epist. 2. ad Timoth. cap. 4. in fine*. Et de domo ejus, in qua hospitio excepit Principem Apostolorum in annotationibus ad Rom. Martyr. ad diem 19. Maii Eminentissimus Baronius hæc scribit: *Majorum firma traditione præscriptum esse; domum Pudentis Romæ fuisse primum hospitium S. Petri Principis Apostolorum, illicque primum Christianos convenisse ad Synaxim coactam Ecclesiam, vetustissimumque omnium Titulum Pudentis nomine appellatum, qui item & Pastoris nomine dictus reperitur, hodie vulgo Ecclesia S. Podentianæ nuncupatur.* Aliud tamen à domo Pudentis hospitium Apostoli Petri nonnulli arbitrantur. Attamen fieri potuit cum Romæ Sanctus Petrus per plures annos Episcopalem Sedem habuerit, diversis in locis eum habitasse prout opportunitas

tas offerebatur, & Fidelium indigentia exigebat. Unde recte conciliari hæc possunt cum iis, quæ in vetusto Martyrologio à Florentinio edito habentur. *Romæ dedicatio primæ Ecclesiæ à Beato Petro constructæ, & consecratæ, & absolutio ejus à Vinculis. Quæ Ecclesiam Florentinius probat fuisse S. Petri ad Vincula.* Nam multi è familia Cæsaris in prima Evangelii prædicatione ad Fidem conversi fuerunt, ideoque vetus scriptor ad calcem commentarii in primam Beati Petri epistolam hæc tradidit: *Marcus Petri Sectator palam prædicante D. Petro Evangelium Romæ coram quibusdam Cæsarianis equitibus, & multa Christi testimonia, petitus ab eis, ut possent, quæ dicebantur memoriæ commendare, scripsit ex his Evangelium, quod secundum Marcum vocitatur.* Quibus hæc subdit Florentinius: *Hos autem Cæsarianos equites, in quorum gratiam Petrus Apostolus Evangelium dictavit, cum jam fideles & perfecti valde essent, probabile etiam valde est, propriam ac non longe a Palatinis ædibus domum & Ecclesiam habuisse.* Quibus aliisque positus Vir eruditus conjecturâ facit Petrum, ubi nunc Templum S. Petri ad Vincula visitur, habitasse, & ibi domum, in qua morabatur, ad Synaxes habendas dedicasse, cum percommoda esset Cæsarianis militibus, & prope illorum excubias, unde

de non facile digredi poterant . Et quoniam, ut ante positum est, nihil prohibet, quin dicamus, S. Petrum diversis in locis, cum Romæ Dei verbum gentibus atque Judæis annunciaturus moraretur, hospitatum esse; domum etiam Marcelli Consulis inter hospitia, & consequenter Ecclesias recenserem, si ulla fides apocryphis in re historica haberi potest . Nam Aurelius Episcopus Lemovicensis in vita S. Martialis de B. Petro, & Martiali ejus discipulo hæc refert. *Ingressi itaque Romam recepti sunt in hospitium à Marcello Consule Romanorum, & habitaverunt domi ejus multis diebus prædicantes publice saluberrima vitæ præcepta .* Insuper inter Christianorum domos Dei cultui dedicatas referri debent domus Clementis ad radices Cælii posita, qui Lino in Pontificatu successit, & ubi nunc antiqua & elegans Ecclesia visitur, in illustrem formam magnificentia S. M. Clementis XI. redacta: & domus Lucinæ Senioris, quam ferunt hospitio Apostolos excepisse: His addi possunt domus militum Romanorum, & præcipuè Centurionis Evangelici, vel Cornelii Centurionis cohortis Italicæ, qui à Petro Apostolo Baptismate donatus est. Etenim Christiani isti milites fuerunt in Occidentem suis cum legionibus sub Principibus Cajo, vel Claudio, ut ex Suetonio

tonio colligitur, revocati. *Blanc.* in *An-*
not. ad Anast. Biblioth. Accenseri etiam
 possunt domus Nobilium Romanorum,
 Ordinis Equestris, vel Senatorii (siqui-
 dem Clemens sub Domitiano cui sangui-
 ne conjunctus erat pro Christiana Fide,
 Martyrium, Imperio & honoribus de-
 spectis passus est) & plurimorum denique
 Christianorum ædes, quarum memoria
 temporis vetustate ad nostram cognitio-
 nem non pervenit. Itaque nulla res im-
 pedimento fuit, quin Evaristus viginti-
 quinque domos in Titulos erectas singulis
 Presbyteris regendis distribuerit. Si quis
 tamen minorem titulorum numerum
 statuere vellet, haud ego multum repu-
 gnarem.

XV. Nunc vero quoniam ostendimus *De Forma*
 Titulares Ecclesias primis Christianæ Fi- *Eccl. Titu-*
 dei incunabulis privatorum domos fuisse, *laris Eva-*
 quæve istæ fuerint, quantum temporis *risti æta-*
 obscuritas permittebat, indagare conati *te.*
 sumus, restat, ut videamus, qua potissi-
 mum domus parte Christiani ad frangen-
 dum panem congregarentur, eamque
 Deo dicarent, ut inde titulorum forma
 comperta nobis, & manifesta sit. Ut ve-
 ro rem altiùs ab ipsis principiis repetam:
 Christus Dominus cum jam devenisset
 tempus, ut ad Patrem proficisceretur, præ-
 cepit

cepit Discipulis , ne discederent Hierosolymis , brevi enim fore , ut baptizarentur Spiritu Sancto , qui doceret eos omnem veritatem , & accipientes virtutem supervenientis Spiritus essent ei testes in Hierusalem , & in omni Judæa , & Samaria , & usque ad ultimum Terrę . Deinde videntibus Discipulis nube in Coelum sublatus est . Obstupefcentibus illis rei novitate , astiterunt duo viri in vestibus albis , à quibus moniti : *Tunc* , sicut in actis Apostolorum relatum est , *reversi sunt Hierosolymam à monte , qui vocatur Oliveti , qui est juxta Hierusalem Sabbathi habens iter , & cum introissent in cœnaculum ascenderunt , ubi manebant Petrus , & Joannes &c.* Quid vero in cœnaculo egerint Apostoli , aliique Discipuli Christi Domini , dum Spiritus Sancti adventum opperiebantur , edocemur ex iisdem Actis , ubi enumeratis Apostolis , qui in cœnaculo morabantur hæc subjiciuntur ; *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in Oratione cum mulieribus , & Maria Matre Jesu , & Fratribus ejus . Act. Apostol. cap. i. 14.* Itaque post Christi Domini adscensum prima Christianorum Ecclesia coacta est in cœnaculo , & cœnaculum fuit ea pars domus , quæ orationibus Fidelium primo consecrata est , & in quam Christiani convenerunt , ut expecta-

Etarent promissionem Patris, quam per
 os Christi Domini audierant. Quin è
 verbis S. Procli Episcopi Constantinopo-
 litani in tractatu de traditione Missæ in-
 telligere possumus Apostolos in cœnacu-
 lum convenisse non ut orarent solum, sed
 etiam ut Sanctum Missæ Sacrificium of-
 ferrent; & in hunc sensum accipienda esse
 verba illa: *Erant perseverantes unanimiter
 in oratione.* Nam sic de Apostolis loqui-
 tur: *Salvatore Nostro in Cælos assumpto Apo-
 stoli antequam per omnem Terrarum Orbem
 dispergerentur, conspirantibus animis, conve-
 nientes ad integram orandum diem converte-
 bantur: Et cum multam consolationem in my-
 stico illò Dominici Corporis Sacrificio positam
 reperissent, fusissime longoque verborum am-
 bitu Missam decantabant; Id enim pariter ac
 docendi Institutum cæteris rebus omnibus, tam-
 quam præstantius anteponendum existimabant.*
 Item Apostolos in cœnaculo congrega-
 tos diebus Pentecostes sacrificasse diserte
 tradit Hesychius lib. 4. in Levit. cap. 9. ubi
 causam quoque Sacrificiî affert, quod sci-
 licet oporteret, ut Ecclesiæ doctrina &
 Evangelii prædicatio initium sumeret à
 Missæ Sacrificio, quò omnes noscerent
 crederentque, quidquid acceperant ac-
 ciperentque in futurum Christiani omnes,
 id totum Christum Dominum humano

generi comparasse Passione sua, quæ in Sacrificio Missæ repræsentabatur. Rursus alio loco describens Lucas itinera, quæ una cum Paulo conficiebat, cum Troadem pervenissent, refert, mansisse ibi diebus septem, & postea hæc subiicit: *Una autem Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. Erant autem Lampades copiosæ in cenaculo, ubi eramus congregati.* His autem verbis significari Sacram Synaxim in coenaculo habitam fuisse à D. Paulo sacri omnes Interpretes conveniunt. Satis igitur demonstratum esse censeo in consuetudine Apostolorum positum fuisse, ut coenaculum esset ea domus pars, quam ad Sanctos Fidelium conventus habendos Apostoli elegerunt. Unde etiam mos ille manavit, ut Christiani, dum precibus operam dare vellent, superiora domus adscenderent. Ita cum Petrus Apostolus in Joppe morabatur, & mirabilis illa visio ei accidit, legimus Actis Apostolorum, *quod adscendit Petrus superiora, ut oraret circa horam sextam.* Ita milites, qui missi sunt ut S. Polycarpum prehensum adducerent ad Proconsulem, Sanctum Episcopum in coenaculo orantem, & solo prostratum reperisse

ex

ex verbis Epistolæ Ecclesiæ Smyrnen-
 sis indicari videtur . Nam talia sunt .
 καὶ ὁψέ τῆς ὥρας συνεπελθόντες, ἐκεί-
 νον μὲν εὖρον ἐν τινὶ δωματίῳ κατα-
 κείμενον ὑπερώῳ . καὶ κεῖθεν ἠδύνατο εἰς
 ἕτερον χωρίον ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐβυ-
 λήθη εἰπὼν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέ-
 σθαι . ἀκύσας δὲν τοὺς παρόντας, καὶ κα-
 ταβάς, διελέχθη αὐτοῖς . Quæ vertit
 Valesius : *Et sub vesperam simul ingressi ipsum
 quidem reppererunt in quodam solario jacentem.
 Unde cum in alium locum facile migrare pos-
 set, id tamen præstare noluit, dicens : Fiat
 voluntas Domini . Cum ergo illos introivisse
 cognovisset, descendit e cœnaculo, et col ocu-
 tus est cum eis . Quid autem essent coenacula
 Varro lib. 4. de lingua latina ita expli-
 cat . Ubi cubabant, cubiculū : Ubi cœnabant cœ-
 naculum vocitabant . Sed postquā in superio-
 ri parte cœnitare cœperunt superior do-
 mus universa cœnaculū dicta est . Quare in
 Actis Apostolorum, ubi scribitur, quod
 quidam adolescens nomine Euthychus,
 sedens super fenestram, disputante diu
 Paulo, gravi somno correptus cecidit
 de tercio cœnaculo deorsum, id significat,
 juvenem de tertia contignatione in ter-
 ram prolapsū esse . Cur vero præcipue*

elegerint Apostoli coenaculum, ut ibi Christiani ad cultum Immortali Deo offerendum convenirent, plures fortasse, causæ afferri poterunt. Ego quidem id factum reor, quod cum ea pars domus sublimior ob idque magis ab urbanis tumultibus separata esset, accomodatior visa est, ut in ea Christiani Deo vacarent. Tum etiam, quia hæc domus pars tenuioribus ac pauperioribus locabatur *Paul. l. nam salutem S. ult. ff. de Offic. Præf. Vigil. Juv. Sat. 10. 17.* Conveniebat igitur Apostolicæ paupertati & summæ primorum Fidelium humilitati eam partem domus, quæ opportuna quidem, divino cultui & sacris obeundis erat, nobilium autem & divitum virorum fastu despiciebatur, ut in Sanctam Dei Ecclesiam converterent. Apostolicam hanc consuetudinem Apostolorum Successores retinuerunt, donec Deo Immortali Ædes in publico construere temporum, conditio sivit.

XVI Et Evaristi quidem ætate coenacula à Christianis divinis rebus vacandi causa adhibita fuisse; & titulos, seu Romanas Ecclesias fuisse hanc domus partem, Deo consecratam, testis est Ethnicus quidam, qui Trajano Romanum obtinente Imperium vixit, in quodam Dialogo, qui licet

licet inter illos Luciani recenseatur, vetustiori tamen scriptori docti homines tribuendum putant. Improbis quisquisnam ille sit in eo dialogo id sibi proposuit, ut Christianorum res traduceret, & Trajano Cæsari ob victoriam in Oriente partam gratularetur contra eos, qui pericula & clades urbi & Imperatori præsagiebant. Itaque dogmata & ritus Christianorum ponit in ore Triephonis, qui iridentis potius quam narrantis more illa exponit: Critiam vero in communem Christianorum cœtum introductum fingit, ut deinde eos mala hominibus & Patriæ imprecantes exhibeat, & falso illis *μισανθρωπίας* crimen impingat. Est enim solita Gentilium in Christianos criminatio: eos Patriam & Imperatorem, & reliquos homines odisse, quia pro eorum salute Idolis non sacrificabant. Et licet Christianorum nomine omisso, sophistas ab initio appellet, ad finem tamen ita eos describit, ut eo nomine Christianos indicare voluisse, facile intelligamus. Authorem vero Dialogi Romanas Ecclesias ex Critiæ persona describere, inde mihi persuasum deo, quod videtur dialogi personas in urbe colloquentes inducere. Nam Critias Patriā nullo alio nomine nuncupat quam

πόλεως . Πόλις δὲ μοι ἔνθεν , ὅθεν καὶ
 ἡμῖν . ὥς δ' αἰεροβατῶντες ἐπυνθάνον-
 το πῶς τὰ τῆ πόλεως , καὶ τὰ τῷ κόσμῳ .
 Deinde Critias pauperem se esse dicit , ac
 sollicitum fuisse quid relinqueret testa-
 mento filiis ; subdit deinde sufficere liberis
 dies Imperatoris , neque enim divitiæ eos
 deficient . At verò divitiis Imperato-
 ri , quas devictis hostibus auferebant ,
 soli Romani cives , & incolæ fruebantur
 ob congiaria & largitiones , quas in Tri-
 umphis aliisque solemnibus diebus Im-
 peratores populo facere solebant ; tum
 etiam ob cibaria , quæ pauperioribus Im-
 peratorum munificentia suppeditaban-
 tur . Demum cum Scriptoris Dialogi
 consilium sit ob relatam à Persis victo-
 riam Imperatori gratulari , verisimile est,
 ejus mentem fuisse inducere personas in
 urbe , ac de rebus ad Urbem spectanti-
 bus colloquentes , quibus deinde amicus
 alter exinopinato superveniat afferens re-
 latæ victoriæ nuncium . Ad Romanum
 enim Senatum , qui primas in urbe obti-
 nebat , Imperatores superatis hostibus li-
 teras victoriæ nuncias laureatas mitte-
 bant , ut ob rem bene gestam supplica-
 tiones Deorum pulvinaribus , aliaque
 id

id genus decernerentur, & lectis in Senatu litteris lætissimus deinde nuntius per totam urbem divulgaretur. Sed audiamus Critiam ita de Christianis alloquentem Triphonem amicum suum.

εἰς δὲ πείθει μὲ τὸν ηακοδαίμονα εἰς γόντας ἀνθρώπους παραγένεσθαι, καὶ ἀποφράδι τὸ δὴ λεγόμενον ἡμέρα συγκυρήσῃ. ἔφασκε γὰρ πάντα ἐξ αὐτῶν μυσαγωγή θῆναι. καὶ δὴ διήλθομεν σιδηρέαστε πύλας, καὶ χαλκέας ὕδρας. ἀναβάθρας δὲ πλείστας περικυκλωσάμενοι, εἰς χρυσόφορον οἶκον ἀνήλθομεν, οἷον Ὀμηρος τὸν Μενελάου φησί. καὶ δὴ ἅπαντα ἐσκωπίαζον, ὅσα ὁ νησιώτης ἐκείνος νεανίσκος. ὁρῶ δὲ ὕχ' Ἑλένην μὰ Δ' ἰ, ἀλλ' ἀνδρῶς ἐπικυφότας, καὶ κατωχρωμένους. *Unus autem illorum persuadet mihi infelici, ut ad præstigiatores istos homines accederein, & in diem atram, quod dici solet, incurrerem. Dicebat enim se omnia ex ipsis, quæ ad sacra & arcana pertinerent, edoctum esse. Atque ita pertransivimus, ferreasque portas, & ære iimina. Multis autem superatis scalis, in do-*

mum aurato fastigio insignem ascendimus, qualem Homerus Menelai fingit esse, atque ipse quidem omnia illa contemplabar, quæ insularis ille adolescens. Video autem non Helenam mehercle, sed viros in faciem inclinos & pallescentes. In dialog. Philopat. Verum quia ex huius Ethnici Oratione, quasi caligine quadam conspersas, & procul à conspectu positas Christianorum Ecclesias, eorumque mores nobis repræsentatos prospicimus, diligentius ejus verba, quæ aliud agens protulit, expendamus. Impostor iste primum refert scalas adscendisse. Ut dubium esse non possit devenisse in cœnaculum, quæ præcella, atque edita pars domus erat. Nam Festus ait; cœnacula dicuntur, ad quæ scalis adscenditur. Et Livius lib. 39. cap. 14. cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obsecratis. Editiora vero loca, quæque ad Orientem spectarent, & liberiori Coeli aspectu largiorique luce fruerentur, ad Ecclesias ibi constituendas eligere Christianos consuevisse declarant illa Tertulliani verba adversus Valent: cap. 2. nostræ columbæ domus simplex etiam in editis semper, & apertis, & ad lucem: amat figuram Spiritus Sancti; Orientem Christi figuram. Sed priusquam ad scalas deveniret, ferreas portas, & ærea limina, narrat per-

pertransisse. Nam non solum apud Gentiles, sed etiam apud Christianos in vestibulo Ecclesiarum æreæ portæ statuebantur, ut aditus ipse Sacrarum Ædium ingredientibus religionem quandam, & terrorem ingereret; Majestatemque in memoriam revocaret ejus Numinis, cui locus Sacris cœremoniis dicatus erat; & ærei liminis arcta custodia sanctitatem innueret loci, *quem Deus ipse*, ut de Jove Plinius falsò ait, *tam manifestus, ac præsens, quam Cælum ac Sydera insedit*. Deinde superatis scalis, ipsam Ecclesiam ingressus est, insignemque aurato fastigio, & qualem Menelai Homerus commentus est, inquit se conspexisse. Quo loco mirari licet munificentiam, & ingentem in divinas res, cum adhuc angustæ Christianorum res essent, liberalitatem, qua proximè post Apostolorum tempora in ornandis excolendisque locis sacris primi illi Fideles adeo largè pecunias erogabant. Hanc autem magnificentiam in Sanctas Dei Ecclesias auro exornandas posteriorum temporum fideles imitati sunt. Itaque cameras Templorum, ut cætera omittam, auro exornatas iv. ineunte sæculo fuisse, probat Epistola Constantini ad Macarium Hierosolymitanum Episcopum. Nam eo obtinente Imperium,

cum effossa terra egestisque ruderibus Sepulcrum Domini reperiri divinitus contigisset, pius Imperator magnificum eodem loco Templum ædificari iussit, quocirca datis ad Episcopum literis inter alia hæc scribit; Porro cameram Basilicæ utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior à te fieri velim. Nam si laqueata fiat, auro quoque poterit exornari. *Constat. in Epist. ad Mac. apud Euseb. in Hist. Eccl.* Quare non intelligo, qua ratione invidi quidam, & actionum magnifice gestarum detractores audeant reprehendere in Summis Pontificibus mirabilem illam magnificentiam, qua instructissimas in Urbe pulcherrimasque Ecclesias extruxerunt ea amplitudine, quæ Urbem cæterarum caput, Pontificem Maximum, & Deum ipsum immortalem decebat. Num adeo isti plumbei, & cæcutientes sunt in elevandis nostrorum Pontificum gestis, ut nihil moveat clarissimis monumentis testata, consignataque antiquitas? Sed nos ad Critiam redeamus, qui rerum apparatu deceptus non excultas impudicasque Mulieres, ut Helenam insularis ille adolescens, invenit; sed viros in faciem inclinatos & pallescentes. Talis enim erat habitus Christianorum Deum in Ecclesia precantium; confecti erant jeju-

jejuniis & vigiliis, carnis spiritui rebel-
 lantis assidua maceratione pallentes, &
 in faciem inclinati, ut qui reverebantur
 majestatem Numinis, quod præsens ad-
 esse, sibi certo persuasum habebant. Huc
 igitur pertinent illa Tertulliani verba, qui-
 bus, Ethnicorum rejectis superstitionibus
 flagitiisq; reprehensis, de pietate, qua Chri-
 stiani Immortalem Deum colebant, glo-
 riatur. *Nos vero jejuniis aridi, & omni
 continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati in
 sacco & cinere volutantes invidia Cælum
 tundimus, Deum tangimus. Tertul. in Apo-
 log.* Neque tamen iste perpetuus erat Chri-
 stianorum inter orandum corporis status,
 quandoque enim erecti & stantes preces
 fundebant, quod servari die Dominico,
 & diebus Pentecostes veterem firmans
 consuetudinem voluit Nicæna Synodus
Can. 20. Manus etiam inter orandum ex-
 pandere solebant, ut Crucis similitudinem
 hoc modo adumbrarent, quod notat Hen-
 ricus Valesius ad illum Eusebii locum,
 ubi laudat pietatem Constantini, qui
 in aureis nummis exprimi se jussit vultu in
 Cælum sublato & manibus expansis in-
 stans precantis. *Euseb. in Vit. Constan. cap.
 17. lib. 4.* Nam ut *lib. 1. ad nationes* Ter-
 tullianus observat: *si statueris hominem ma-
 nibus expansis imaginem Christi feceris. Sed*
 quæ-

quæret fortasse quispiam, cur author Dialogi, si revera Christianorum Ecclesiam describere in animo habuit, de Sacro Altari mentionem nullam faciat, cur de Cruce ne verbum quidem? Et tamen in Christianorum Ecclesiis à primis temporibus Altaria extitisse, quibus super immortali Deo incruentum sacrificium offerrent Sacerdotes, in dubitationem revocari non potest; supra vero Altare Crucem collocatam fuisse suadere videtur, quod in Apologia Tertullianus inter crimina à Gentilibus objecta, & illud recenset, Christianos Crucis Religiosos fuisse, ubi idem Author objectam sibi criminationem non inficiatione, ut cæteras rejicit, sed alia ratione diluit. Quibus addi potest mos ex veteri Ecclesiæ consuetudine ad nos usque derivatus, ut non liceat Sacra in Altari nisi Crux adsit, peragere. Verum duplici responsione nos occurrere objectioni possumus; Primum Autor Dialogi non id sibi proposuit, ut Christianorum ritus, & Ecclesiarum structuram, ornamentaq; describeret, sed aliò spectans ea, quæ nos supra descripsimus, obiter protulit. Deinde verisimiliter dici potest huic Ethnico ingressum in Christianorum Ecclesiam patuisse cum Sacra Officia non celebrabantur. Nam eo tempore ad
fo-

fores Ecclesiæ Clerici Janitores stabant, qui prophanos, & quibus ingredi fas non erat, ab aditu Ecclesiæ arcebant; quando autem fiebat oblatio munda, tum ejectis catechumenis poenitentibus aliisque, quibus persistere non licebat, portæ Ecclesiæ obserabantur, ne Sacra in vulgus prolata contemnerentur. Præter autem hæc tempora Sancta Sanctorum, seu Presbyterium, vel locus, ubi Altare seu mensa posita erat, cancellis separabatur à reliqua Ecclesia, velumque erat appensum, quod interiora aspicere prohibebat: In cancellis autem erant portæ, sanctæque appellabantur, quæ statis temporibus juxta Ecclesiasticos ritus referari solebant; inde est, quod velum illud Velothyrum nuncupatur à Guilielmo Bibliothecario in Stephano VI. quo nomine Græci utebantur. Sed de Janitoribus, & de Velis, aliisque, quorum custodia & cura ad Sacros Ministros pertinebat, meminit inter alios Divus Hieronymus in Epistola ad Heliodorum, qua eum de morte Nepotiani consolatur, & defuncti Monachi & Presbyteri laudes prosequens; *Erat ergo, inquit, sollicitus si niteret Altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si Janitor creber in porta; vela semper in ostiis; si Sacrarium mundum, si vasa luculenta: Et*

in

in omnes ceremonias pia sollicitudo disposita non minus, non majus negligebat officium. Itaque mirum esse non debet si Critias Altaris non meminit in Dialogo, cum intra septa collocatum, & aspectui ingredientium velo ad cancellos expanso obtectum oculis suis latere potuerit.

XVII Si acta S. Martyrum, qui Romæ passi sunt, ad nostram usque ætatem servata essent, neque ex plurimis, quæ partim temporis vetustate, partim hominum furore atque injuria maxime in ultima Diocletiani persecutione deperierunt, pauca ad nos pervenissent, facile negotium esset, quæ hætenus ex gentili Scriptore de Romanis titulis differui, confirmare. Et in actis quidem S. Callisti Papæ, & Martyris hæc leguntur, quæ maxime faciunt ad nostram sententiam comprobendam. *Venerunt quidam Translyberim in Urbem Ravennantium, & intrantes templum audierunt in quodam cœnaculo multitudinem Christianorum psallentem, inter quos erat Callistus Episcopus Urbis cum Clero suo.* Profecto ex his verbis aperte intelligimus non solum Sacram Christianorum Synaxim in superiori domus parte hoc est in cœnaculo celebratam fuisse, verum etiam cœnaculum hujus domus fuisse titolarem Ecclesiam, in qua Romanus Episcopus Christiana-

stianam plebem collegerat. Ridet fortasse quispiam me vetustissimæ rei approbandæ auctoritate actorum uti, quæ ipsi Card. Baronio æquissimo veterum monumentorum Judici non in omnibus sincera visa sunt *B. ad an. 226. num. 2.* Sed neque ego ab Eminentissimi Scriptoris sententia dissentio, neque in animo est interpolata acta pro sinceris ac genuinis obtrudere. Verum non video, quid impedimento sit, quo minus etiam ex interpolatis atque apocryphis monumentis multa, quæ ad veterum Christianorum mores, & primævæ Ecclesiæ disciplinam pertinent, colligi possint, dummodo aliunde verisimilitudo & fides accedat. Certe S. Callistus Papa inter Martyres in vetustissimo Kalendario Bucheriano recensetur; & de Martyrio ejusdem Pontificis meminerunt antiquum Martyrologium editum à Florentinio, Beda, Ussuardus, Ado: & in Romano Martyrologio hæc referuntur: *Romæ via Aurelia Natalis Beati Callisti Papæ, & Martyris, qui Alexandri Imperatoris jussu diutius fame cruciatus, & quotidie fustibus cæsus, tandem è fenestra domus, in qua custodiebatur, præcipitatus, atque in puteum demersus victoriæ triumphum promeruit.* Hæc vero paucis immutatis habentur in actis Martyrii apud Surium, quorum fragmenta

gimenta ex pluribus mss. affert Aringhius in *Roma Subterranea lib. 2. cap. 12.* Quare cum in actis scriptum sit ex puteo domus, in qua Callistus Christianam plebem congregaverat, aquam allatam fuisse, qua Palmatius baptizatus est; & cum rursus in iisdem actis legatur, Pontificem per plures dies domi detentum verberibus & fame cruciatum in puteum lapide ad collum alligato demersum fuisse; inde colligere posse videor, non diversas domos sed unam eandemque significari, in qua S. Pontifex & Christianos collegit, & Martyrii coronam adeptus est. Domus autem, in qua Callistus glorioso Martyrio vitam consumavit, eodem loco fuisse certum est, quo nunc extat Ecclesia S. Callisti, ubi etiam puteus, in quem antiqua traditione S. Pontificem dejectum fuisse fertur, fidelium devotione frequenter invisitur. Cum vero aliunde nobis constet titulum S. Callisti, alias S. Julii, vel SS. Julii, & Callisti inter antiquissimos Ecclesiæ Romanæ titulos connumerari, quoniam in Concilio Romano sub Symmacho tres Presbyteri Tit. S. Julii subscribunt: censeo domum illam extitisse titolarem Ecclesiam ante ipsius Callisti ætatem, quæ deinde Basilicæ S. Mariæ, quæ in vicinia ædificata fuit, ob ejus amplitudinem &

di-

dignitatem titularia jura concesserit. Quare longo post tempore Callistus III. ut antiqui tituli memoriam renovaret, Ecclesiam eodem loco erectā, quo S. Callistus passus fuit, titularem constituit, & Sororis Filio Ludovico Milano Card. Presbytero ab se creato attribuit. Sed quæ ex conjectura hætenus dicta sunt de domo illa in actis S. Callisti memorata confirmari possunt ex aliis actis SS. Martyrum Marii, & Marthæ, & filiorum, qui sub Claudio cum Romam e Perside venissent, Martyrii palmam consecuti sunt. Afferuntur horum Martyrum acta à Cardinali Baronio ad an. 270. de quibus hæc præfatur. *Quæ autem tunc Romæ contigerint Martyria, Acta ipsorum, & quidem legitima docent. Contulimus quæ in antiquis Ecclesiarum scriptis codicibus leguntur, cum iis, quæ typis habentur excusa, mendisque aliquibus eisdem inhærentibus expurgavimus. In his igitur actis hæc recensentur. Imperabat Claudius quando quidam e Perside Christiani Romam venerunt ad orationem Apostolorum Marius, & Martha ejus conjux cum filiis Audiface & Abachum. Et inferius. Post hæc vero Marius, & Martha cum filiis adeunt locum, in quo Transtiberim in cænaculo Christianorum multitudo psallerent, & lætarentur. Pulsant jannam: Illi timentes noluerunt aperi-*

re

re: eodem in loco erat Episcopus, nomine Callistus, qui cum audisset pulsantes, dixit ad Sanctos: confortamini, & nolite timere. Domus Transtyberinæ regionis rursus in hisce actis exhibetur, in cuius coenaculo fidelium multitudine collecta Sacra Synaxis ab Episcopo celebrabatur. Quare hinc conjecturam facere licet hanc domum fuisse eandem ac illam, in qua S. Callistus Martyrio coronatus est; ad eam igitur, quia Ecclesia titularis erat, Marius & Martha, ut sacræ adessent Synaxi, venerunt. Quin etiam suspicor, quia forte in actis legebatur hunc locum Callisti nomine nuncupatum fuisse, Interpolatoris manu adjectam esse dictionem illam *Callistus*, cum antea solum nomen Episcopus legeretur. Nam Callistus Pontifex longe ante vita decesserat, ideoque id animadvertens etiam Cardinalis Baronius inquit. Quòd vero ad Callisti Episcopi recitatum superius nomen spectat: idem legitur in aliis cunctis, quæ vidimus, exemplaribus. Sed cum constet his temporibus Claudii sedisse Romæ Episcopum Dionysium; existimamus alium à Romano quempiam esse intelligendum Antistitem, & fortasse proximum Portuensem, sub cuius Diœcesi Transtyberina regio censeretur. Si vero ad Callistum Papam hæc quis referre maluerit: non sub Claudio Imperatore, sed sub Alexandro

*dro sunt collocanda. At vero quoniam apud omnes Ecclesiasticæ Historiæ peritos certum est sub Alexandro paucos ex Christianis morte ob Christi fidem damnatos esse, si mihi optio daretur, priorem potius doctissimi Card. opinionem sequerer, non tamen propterea quod censerem Transtiberinam regionem in Diœcesi Episcopi Portuensis fuisse, quia id, & illius ætatis disciplinæ, & Sacris Canonibus, quibus, ne duo Episcopi in una civitate sint, expresse vetatur, contrarium videri potest: Sed quia Episcopus peregrinus, cum ad locum, ubi plebem eo die Romanus Pontifex colligebat, aliqua ex causa venire non poterat, in titulo loco Presbyteri titularis rem divinam faciebat, ut apertius constabit ex iis, quæ de fermento dicenda supersunt. Neque silentio prætermittenda sunt acta Martyrii S. Susannæ, ex quibus etiam conijcere possumus quales essent primævis fidei temporibus Romani tituli. Hæc quidem acta licet pluribus in locis castigatione indigere videantur, de iis tamen laudatus Cardinalis Baronius sententiam suam in hæc verba protulit: *Quæ quidem in Ecclesiis legi consueverunt, quibus & vetera quoque Martyrologia fidem adjiciunt. Bar. an. Eccles. an. 294. num. 1.* Verum de sinceritate horum actio-*

rum quisque sentiat, quid velit: ea certe, quæ ad rem nostram spectant, probabilia fiunt ex veris germanisque posterioris ætatis monumentis. Cardinalis autem Baronius loco citato *num. 8.* narrationem rerum gestarum ex laudatis actis ita prosequitur: *Sed & sequenti nocte reversus est Claudius Domum Gabinii, secum ducens duos, quos habebat, filios, eosque pariter fide Christiana initiari rogavit: quos Gabinus Christianam fidem edocuit, ipsumque Claudium baptizavit, quem Cajus Papa sacro chrismate ex more perunxit: idemque filios ejus Alexandrum, & Cutiam, nec non eorum matrem Præpedignam pariter sacro baptismo abluit. In fine autem actorum hæc subjiciuntur: A die, quo Susanna percussa est, Beatus Cajus Papa in Domo Susannæ, in loco ubi percussa est, jugiter obtulit sacrificium pro ejus commemoratione. Erat conjuncta Caii domus cum ædibus S. Susannæ, & Gabinii patris ejus. Atque inde factum est postea, ut statio Christianorum in duabus illis ædibus fuerit instituta; facta sunt hæc in sexta regione apud vicum Mamuri ante forum Sallustii. Bar. an. 295. num. 9.* Aperta quidem & clara sunt verba actorum, quibus edocemur in domo Romani Presbyteri Gabinii ab ipso, & à Romano Episcopo Baptismi Sacramentum administratum, & Sacram Eucharistiam cele-

celebratam fuisse : & quia domus quoque Caii fuerat ab ipso Pontifice Dei Ecclesia constituta , hinc factum est, ut postea in utraque fuerit statio constituta. Verum quia actorum integritas in dubium, ut dixi, non sine causa vocari posset, iis, quæ superius ad scripta sunt, fidem addere possum ex Concilio Romano sub Symmacho. Nam in eo subscribunt unus Presbyter tit. S. Susannæ, duo verò S. Caii. Unde arguere licet hos titulos inter antiquos Romanæ Ecclesiæ fuisse, & consequenter Domos Caii & Susannæ fuisse titulares Ecclesias, in quibus Christiani congregabantur, & quibus postea temporis, pace Christianis concessa, ad terram dejectis, earum loco Ecclesiæ titulares in publico extructæ sunt. Subscriptiones autem sunt huiusmodi.

Agatho Presbyter tit. S. Susannæ

Benedictus Presbyter tit. Caii

Severus Presbyter tit. Caii *tom. 2.*

Concil. ed. Hard. & in quodam Catalogo Presbyterorum Cardinalium sub Gelasio, quem exhibet Panvinus *epit. Pont. in Symm.*

Asellus Presbyter Card. tit. SS. Gabini, & Susannæ ad duas domos

Benedictus Card. tit. S. Cai

Agatho Archipresb. in tit. SS. Gabini, & Susannæ

Severus Archipresbyter in tit. S. Christi Martyris Cai.

Profecto titulus S. Susannæ inter Presbyterales titulos semper numeratus est, & elegans ejusdem tituli etiamnum extat Ecclesia: Titulus verò Caii corruens vetustate tituli jura amisit. Sed postea hujus tituli Ecclesia ab Urbano VIII. à fundamenti est restituta, jura tamen titularia non recuperavit.

XVIII. Hæc quidem de Romanis Ecclesiis habui, quæ dicerem, ut qualis esset forma & figura titulorum, quod erat unum ex iis, de quibus differere erat propositum, oculis legentium exhiberem, quatenus memoria illorum temporum vetustate ipsa in senectutem vergens concederet. Ad hujusmodi igitur titulos Fideles, qui Romæ commorabantur, præfinitis diebus conveniebant. Neque enim Christianorum multitudo Evaristi ætate, fieri potuisset, ut unum in locum ad sacram synaxim Romæ cogeretur. Tantum enim tamque admirabile brevi tempore Catholicæ Ecclesiæ, quam Apostoli plantaverant, & sanguine deinde suo rigaverant, Deus incrementum dederat, ut Tertullianus ita de Christianorum ingenti numero Romanos Principes alloquens gloriatur: *Hesterni sumus, & vestra omnia imple-*

plevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum, sola vobis reliquimus templa. Et ante Tertullianum Plinius, qui eadem ætate, qua Evaristus Ecclesiam gubernabat, vixit, cum ad Trajanum Imp., quæ in cognitionibus de Christianis habitis egisset, referret, eumque consuleret, quid sibi in posterum agendum esset, in fine Epistolæ consultationis suæ rationem hanc reddit: *Visa est enim mihi res digna consultatione maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus, etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim Civitates tantum, sed vicos etiam, atque agros superstitionis istius contagio pervagata est &c.* in Romana igitur Ecclesia, quæ dignitate & numero cæteras omnes antecellabat in suo quisque Fidelium titulo certa & præfinita die aderat. Quod sane neminem ita à me dictum accipere velim, quasi idem à Christianis servari crederem, cum propositis publicis edictis, bellum undique Christianæ Fidei cultoribus indicabatur, & ubique inquirebantur ad necem. Nam in adversa temporum conditione, quam tamen Fideles plurimi amore & desiderio Martyrii exoptabant, quid agerent Christiani, quibus in locis

sacra facerent, ubi Sacras Synaxes cogerent, intelligi potest ex Epistola Dionysii Alexandrini ad Fratres per Ægyptum commorantes apud Eusebium *lib. 7. cap. 22.* in qua de persecutione, quæ recens Christianos vexaverat, ita loquitur: *Cumq. soli ab omnibus fugaremur, atque opprimemur, nihilominus tunc quoque festos egimus dies. Quibus denique locus, in quo varias ærumnas singillatim pertulimus, ager inquam, solitudo, navis, stabulum, carcer, instar Templi ad sacros conventus peragendos fuit. At vero cum frui pace & tranquillitate Imperatorum sævitia & plebis insolentis licentia permittebat, omnia rite ac ordine suo fiebant in Ecclesia Dei, cujus sapientiæ cuncta suaviter disponenti omnis confusio erroris affecla contraria est. Qua de re Corinthios his verbis monet Sanctissimus Pontifex Clemens. . . . debemus omnia rite, & ordine facere, quæ Dominus præstitutis temporibus peragere nos jussit; & oblationes & alia munia peragi, idque non temere vel inordinate fieri mandavit, sed statutis temporibus & horis; ubi etiam, & a quibus peragi vult, ipse excel'sissima sua voluntate definivit, ut religiose omnia secundum ejus beneplacitum adimpleta grata & accepta ipsius voluntati essent. Qui igitur præfinitis temporibus oblationes suas faciunt, accepti & beati sunt;*
 Da-

Domini enim mandata sequentes non aberrant. Summo quippe Sacerdoti sua munera tributa sunt. Sacerdotibus locus proprius assignatus est, & Levitis sua ministeria incumbunt: Laicus præceptis laicis constringitur. San. Clem: in Epist. I. ad Corin.

XIX. Erant igitur dies solemnes, quibus Christiani ad Ecclesiam convocabantur. Verum etiam ultra illos dies solebant Fideles prout cuique facultas & opportunitas dabatur, ire ad Ecclesiam. Hinc est, quod Auctor Constitutionum Apostolicarum *cap. 36. in lib. 2.* Christianos his verbis hortatur: *ad Christi Ecclesias adire ne desinas, quin immo mane ante omne opus accurre, similiterque vespere veni, ut gratias Deo agas, quod vitam tibi largitus est.* Quotidie igitur extra ordinem, ut ita dicam, Christiani orandi causa ad titulos veniebant maxime in Ecclesia Romana, in qua obtinebat consuetudo, ut fideles omnes domi, si non in Ecclesia, quotidie communicarent. *Hieronim. in Epist. 3. ad Pamach. & Aug. in epist. 54. ad Januar.* Solemnis tamen dies, quo sacri indicebantur conventus, & quisque Fidelium ad titulos accurrere debebat, erat dies solis, sive dies Dominicus. Atque inde orta est illa Gentilium calumnia Christianos Persarum more solem adorare, cui crimina-

Christiani in titulos solemnibus statisque diebus conveniebant:

tionj Tertullianus in sua Apologia respondet : *Æquē si die solis letitiæ indulgemus alia longe ratione , quam religione solis . Sanctissimam hanc consuetudinem , quæ ubique terrarum servabatur , ut Christiani Dominicum diem festum haberent , eodemque die convenirent ad sacra celebranda , non Apostolicam , aut ab Apostolicis viris introductam , sed à Christo Domino acceptam refert Eusebius in Oratione de laudibus Constantin. ubi ostendens quam longe verus Dei Filius alienos Deos , atque Heroes excederet : Quis , ait , universis , qui vastissimum hunc Terrarum Orbem incolunt , sive illi in continente sive in insulis degant , præcepit , ut singulis Septimanis in unum convenientes Dominicum diem festum agerent , nec corpora sua saginarent , sed animos divinis perceptionibus refocillarent . Postea temporis pace reddita Ecclesiæ Constantinus lege lata iussit , ut omnes dominico die feriarentur , quo rebus divinis vacare possent . Cod. Theodos. Tit. de Feriis , & Euseb. in vita Constant. Et Sacrum hunc diem jure merito laudibus Divus Hieronymus celebrat . Dies Dominica , dies Resurrectionis , dies Christianorum ; dies nostra est . Unde & Dominica dicitur , quia in ea Dominus Victor ascendit ad Patrem ; quod si à Gentilibus dies solis vocatur , & hoc nos liben-*

*bentissime confitemur, hodie enim Lux mundi
 orta est. in Psal. 3. Nocte igitur, quæ diem
 solis præcedebat, fideles conveniebant ad
 sacram synaxim, & deinde mane sacra
 oblatio peragebatur. Nam tempus illud
 ad conveniendum in Ecclesiam destina-
 tum fuisse testantur Plinii verba, seu po-
 tius Christianorum, à quibus hæc acce-
 pisse ad Trajanum idem Plinius scribit :
*Affirmabant hanc fuisse summam vel culpæ
 suæ vel erroris, quod essent soliti statò die
 ante lucem convenire. Statò igitur die, hoc
 est, die solis sacri fiebant conventus. Nam
 ut Hieronymus ait in comm. in Epist. ad Galat.
 cap. 4. Ne inordinata congregatio Populi Fi-
 dem minueret in Christo, propterea dies aliqui
 constituti sunt, ut in unum omnes pariter veni-
 remus. Id autem, ut supra dixi, fiebat ante
 lucem. Quod ex Apostolica consuetudi-
 ne derivatum puto, ut vigiliæ præmitte-
 rentur diei, quo sacra fierent. Nam Pa-
 ulus Apostolus cum moraretur Troade
 una Sabbati, hoc est die Dominico, sacrum
 Fidelium conventum habuisse scribitur ab
 ejus discipulo, qui comes peregrinationis
 fuit, & nocte sacram Synaxim cœptam
 esse, mane autem absolutam. Act. Apost.
 cap. 20. Profecto de vetustissimo vigilia-
 rum usu in Ecclesia diu observato præter
 innumera Sanctorum Patrum testimonia,
 etiam**

etiam Scriptores Gentiles meminerunt .
 Nam omisso Plinio , cujus verba supra re-
 tulimus, Lucianus , sive quis alius Autor
 in Dialog. Philopat. ex persona Christia-
 norum ; ad *hymnos* , inquit , *tota nocte de-*
cantandos vigilantes , talia somniamus . Et
 Ammianus Marcellinus *lib.28. In statio-*
ne primis tenebris observata custodum ab-
sentia , qui die festo Christiani ritus in Ec-
clesia pernoctabant . Quo autem signo
 Christiani ad Ecclesiam convenirent ma-
 xima est disputatio inter recentiores re-
 rum liturgicarum Scriptores . Alii putant
 lignorum sonitu populum Christianum
 congregatum : Alii vero per delectos
 viros, qui Cursores dicebantur : Nonnulli
 censent , quod certa die quisque sistendi
 se in Ecclesia curam haberet : Plures ,
 quod ab Episcopo, vel Presbytero in quo-
 libet conventu dies futuræ Synaxis præ-
 dicerentur; sed omnes nullum testem pro-
 ducere possunt , quo certum aliquod sta-
 tuatur . Attamen aliquam tesseram , vel
 signum fuisse , quo Christiani se mutuo
 agnoscerent , & loca scirent ac tempora
 Synaxis peragendæ, indubitatam rem esse
 existimat Card. Bona *lib.1. cap. 22. rer.*

De Fermen-
to quod ad
Tit. mitte-
batur .

liturg.

XX. Nunc autem reliquum esset , ut
 quæ Christiani signo aliquo, vel per nun-
 cium ,

cium , vel alio quovis modo congregati in titulis agerent , quæve cæremoniarum forma quive ritus essent , inquirerem ; sed antequam id aggrediar , necesse puto , ut pro mea tenui facultate differam de veteri consuetudine , quæ primis Christianæ Religionis temporibus in Romana Ecclesia servabatur , ut Romanus Pontifex iis diebus , quibus titulares Presbyteri conventus in suis quisque titulis habebant , & separatim à Romano Pontifice sacra faciebant , fermentum ad singulos titulos transmitteret . Qua de re hæc habentur in epistola , quam ad Decentium Eugubinum Episcopum Innocentius I. rescribit . *De fermento vero , quod die Dominica per Titulos mittimus , superflue nos consulere voluisti , cum omnes Ecclesiæ nostræ intra Civitatem sint constitutæ . Quarum Presbyteri , qui die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt , id circo fermentum à nobis confectum per Acolytos accipiunt , ut se a nostra Communionem maxime illa die non judicent separatos . Quod per Parochias fieri debere non puto , quia nec longe portanda sunt Sacramenta (nec nos per cæmeteria diversa constitutis Presbyteris destinamus) & Presbyteri eorum conficiendorum jus habeant , atque licentiam . Quid vero fermentum esset , quod Romanus Pontifex*
mit-

mittebat ad titulos diebus dominicis , in
 controversia est apud Scriptores . Alii
 enim panem benedictum , quem *εὐλο-
 γίαν* Græci vocant, fuisse putant: plurimi
 autem fuisse Eucharistiam existimant, qui-
 bus & ego assentior . Nam ne fermenti
 nomine Eulogias intelligamus, perspicue
 id faciunt verba ipsius Innocentii , qui
 censet per Parochias , hoc est , Ecclesias
 extra Episcopalem Civitatem sitas, id fieri
 non debere , ea præsertim ratione , quia,
 ut idem ait, *nec longe portanda sunt Sacra-
 menta* . Ad hæc in sententia sua confir-
 manda exemplum ipsius Ecclesiæ Romanæ
 affert , in qua Episcopus fermentum ad
 Presbyteros per cœmeteria constitutos
 non destinabat . Cœmeteria autem extra
 muros Civitatis posita fuisse , nulla est
 dubitatio , cum Romanis intra muros se-
 pelire religioni esset ; præterquam quod
 lege 12. tabularum & pluribus Impp. San-
 ctionibus id vetabatur . At vero Eulogias,
 sive panes benedictos longius exportatos
 fuisse si quis inficias iret, facile convinci
 posset ex notissima Episcoporum consue-
 tudine , qua invicem ad se Eulogias in
 symbolum mutuæ caritatis & commu-
 nionis mittebant . Cujus sane rei testimo-
 nio esse possunt Epistolæ Paulini Nolani

int. August. ep. 24. num. 6. 25. num. 5. & 32. nu. 3. Nec non ipsius Augustini Epistola 31. n. 8. in quibus ex Africa in Italiam, & ex Italia in Africam Eulogias seu panes benedictos, ut & communionis & caritatis vinculum, quo conjungebantur, panis symbolo ostenderent, misisse legimus. Quin etiam animadvertendam responsionem Innocentii apprimè respondere Can. 14. Laodicensi Concilii, cujus verba hæc sunt, *Quod sancta instar Eulogiarum in festo Paschæ in alias paræcias transmitti non debent.* Divina enim Mysteria, ut notat Zonaras ad hunc Canonem, longis itineribus circumferri, quæque omni veneratione digna sunt sine honore traduci, a ratione honestateque alienum esse merito ac pie existimatum est. Itaque quemadmodum sancta hoc loco Eucharistiam significare præter omnem dubitationem est; ita fermentum in eadem significatione accipi oportere, dubitari non debet. Cum utrorumque exportatio in longe distitas partes prohibeatur, quam è contrario de Eulogiis permitti probant, & Laodicensi Canonis verba, & vetus Ecclesiæ consuetudo.

XXI Cur autem Eucharistia, quæ à Pontifice ad Presbyteros titulares mittebatur, vocaretur fermentum, plures ra-

tiones & causæ afferri possunt. Neminem latet, qui in Ecclesiasticis rebus peregrinus non sit, maximæ curæ Christianis fuisse, ut disciplinam arcani servarent, ne mysteria Gentilibus prolata despicerentur. Quare Sacram Eucharistiam hoc communi & vulgari nomine fermentum nominabant, ut Gentilibus facilius tegetetur mysterium. Nam Acolythy, qui sacram asportabant oblationem ad titulos, facile poterant curiosas interrogationes gentilium eludere, si interrogati quid secum ferrent, respondissent, fermentum. Nam si probabilia sequi licet, frequens erat inter populares homines fermenti transmissio, ideoque Acolythy, si respondissent gestare se fermentum, facile se expedire poterant, & importunas Gentilium inquisitiones effugere, cum facile admodum esset, ut de re vulgata & communi asserentibus fidem adhiberent, animumque ad credendum ita esse, ut asse- rebatur, inducerent: *Quo ergo, ut Angelus de nuce apud Ciamp. de Azym. & ferment. ait, vulgatiores erat vox fermenti, eo tutius occultabat mysterium, idcirco ab Acolytho consulto usurpabatur.* Præterea quod nomen aptius imponi potuit Sacræ Eucharistiæ, quam ut fermentum diceretur? Nam fermentum farinæ massæ immixtum totam unit,

unit atque conglutinat, ita Sacra Eucharistia ad titulos missa signum erat unionis & caritatis, qua populus in suis titulis seorsim conveniens Episcopo suo uniebatur. *O Sacramentum pietatis! O signum unitatis! O vinculum caritatis!* ait Augustinus in *Joan. Tractat. 27.* Itaque sæpius Eucharistiam in Ordine Romano fermenti vocabulo designari doctissimus Mabillonius observat, eademque ratione ipse Christus extra Sacramentum Eucharistiæ fermenti nomine significatur. Ita Concilium Chalcedonense ab Episcopis Phœniciæ maritimæ laudatur, quod eos, qui prodigiosè non ex Dei Genetrice Virgine esse nostrum fermentum credunt, destruxit. In *Ep. ad Leon. Imp. Epist. 17. in Cod. Encyc. Epist.* Et Sacri Interpretes in Parabola illa Evangelica fermenti nomine divinum sermonem seu veritatis doctrinam significari interpretantur. Cujus quidem interpretationis Origines hanc rationem reddit: *Quemadmodum fermentum farinæ commixtum massam universam in propriam transmutat qualitatem, sic & Dei sermo in rationales animas accidens totas ipsas transfigurat in seipsum.* Verum hæc quanto accommodatius conveniunt in Sacramentum Eucharistiæ? Nam divinus & celebris iste Cibus, contra ac vulgaris & communis effi-

efficere solet , non in substantiam eorum , qui eum sumunt , transformatur , sed eos , qui digne manducant mirabili quadam transformatione commutat . Num verò Eucharistia fermentum ex ea quoque ratione denominata fuerit , quia ex fermento panis Eucharisticus constabat , & quia apud Latinos usitatum erat pro concretis abstracta aliquando usurpare , eruditis viris disceptandum relinquo . Nam celebrem hanc quæstionem de azymo & fermentato neque mearum virium est , neque huius loci definire .

XXII Quæri potest quo vasis genere Acolythi deferrent ad titulos Sacram. Eucharistiam . Ego quidem facile in eam sententiam descenderem , ut crederem vase vimineo consecratam oblationem deportasse . Nam huic sententiæ stabiliendæ maxime suffragantur verba Beati Hieronymi in Epistola 4. ad Rusticum Monachum de Sancto Exuperio Tholosæ Episcopo , ubi clarè ostenditur vas pro sanguine vitreum fuisse , pro corpore vero vimineum ; nam ita ait : *S. Exsuperius Tholosæ Episcopus Viduæ Saraptensis imitator esuriens pascit alios , & ore pallente jejuniis fame torquetur aliena , omnemque substantiam Christi visceribus erogavit . Nihil illo ditius , qui Corpus Domini canistro virineo , sanguinem*
por-

portat in vitreo. Usum autem vimineorum vasorum fuisse etiam Hormisdæ temporibus probat indiculus directus à Joanne Episcopo, vel ab Epiphanio Presbytero de Thessalonica, qui habetur in Conciliorum collectione post Epistolam 67. Hormisdæ Papæ. In hoc enim indiculo Thessalonicensium crimina inscribuntur, inter quæ iisdem objiciebatur, quod tanta Sacramenta confecerant, ut canistra plena omnibus erogarent, ne imminente (sicut asseriebant) persecutione communicare non possent. Eadem igitur vasa, quibus Presbyteri utebantur, dum Sacra in Altari facerent, vel populo sanctas oblationes distribuerent, eadem ipsa, nemo inficiabitur verisimillimum esse, Acolythos ad fermentum transferendum adhibuisse. Neque me movent quæ in Ordinibus ab Hittorio relatis leguntur Acolythos sacculis oblationes recipere solitos fuisse. Id enim posterioribus temporibus introductum fuisse puto, vel de oblationibus non adhuc consecratis intelligi oportere.

XXIII At vero illud adhuc quærendum superest, quod non parvam habet *Quo tempore cœperit fermentum ad titulos mitti* difficultatem, & quod ad rem nostram maxime pertinet, quo tempore usus transmittendi fermentum ad titulos cœperit. Et vetustiore quidem Innocentii ætate

esse ex verbis ipsius Pontificis , quæ supra descripsi , cuique apertius est , quam probatione indigeat . Hinc est , quod usus fermenti communi doctorum hominum consensu Melchiadi tribuitur , cuius decretum de hac eadem re expressum est his verbis in libro Pontificali : *Hic fecit , ut oblationes consecratæ per Ecclesias ex consecratu Episcopi dirigerentur , quod declaratur fermentum .* Deinde cum in desuetudinem abjisset , restitutum est à Siricio , cuius constitutio in eodem libro ita recensetur . *Hic constituit , ut nullus Presbyter Missas celebraret per Hebdomadam , nisi consecratum Episcopi loci designati susciperet declaratum , quod nominatur fermentum .* Siricii constitutionem quisque intelligit adeo generalibus verbis conceptam esse , ut inde colligi possit , transmissionem fermenti non modo Romæ , sed etiam in Ecclesiis suburbicariis usu receptam fuisse . Quod sane comprobatur consultatio Decentii Episcopi Eugubini . Quippe manifestum est , quod Episcopi Romanum Pontificem consulebant de rebus , quæ in suis Paroeciis fiebant , vel fieri oportere censebant . Quare si Decentio compertum esset , transmissionem fermenti ad titulos fuisse peculiarem Romanæ Ecclesiæ consuetudinem , cur quæreretur , an etiam sibi liceret fermentum-

mentum ad Parochias, ad Ecclesias videlicet extra Urbem positas mittere? Ad quam rem Innocentius non respondet, usum illum solius Romanæ Ecclesiæ proprium esse, ob idque ubi in more non erat, ne vetus disciplina mutaretur, non usurpandum; sed quod neque in Ecclesia Romana mos erat ad cœmeteria & Parochias fermentum transmittendi, neque dubitari inde posse, quin rurales Presbyteri sacra faciendi potestatem haberent, eo quod fermentum non recepissent. Consuetudinem igitur hujus transmissionis, & communionis recentiore Melchiade non esse, indubitatum est. Ego tamen ad prima nascentis Ecclesiæ tempora revocandam puto. Quoniam eo tempore, quo tituli Presbyteris distributi sunt, introductam esse reor fermenti quoque consuetudinem, quamvis nulla tum Pontificia constitutione, quia opus non erat, ritus transmissionis fermenti fuerit confirmatus.

XXIV Nam inter canones Apostolicos dictos, quibus profecto disciplina primævæ Ecclesiæ extra omnem controversiam continetur, Canone 8. decernitur. *siquis Episcopus, Presbyter, vel Diaconus, vel ex Sacerdotali catalogo facta oblatione non communicaverit, causam dicat: & si probabilis*

fuerit, *veniam consequatur*. Si autem non dicat, *segregetur*, ut qui populo offensionis causa sit, & suspicionem dederit adversus eum, qui obtulit, *tanquam non recte obtulerit*. Tum ex hoc Canone, tum ex Canone 18. Concilii Nicæni inferre licet, quod nascentis Ecclesiæ initio Episcopus una cum Presbyteris, & toto Clero Sacrum celebrabat, & oblatione facta inde Presbyteri omnes communicabant, deinceps Diaconi, cæterique qui in Clero essent, adeo ut una Missa seu oblatio fieret, quam omnes participarent. Huic autem sententiæ suffragantur, quæ ad Corinthios de Sacra Coena scribit Apostolus 1. *cap. 11*. Nam Corinthum ea ætate Urbem amplissimam, & Ecclesiam in ea fundatam ab Apostolo frequentem fuisse, cuique notissimum est; omnes tamen fideles ad sacra peragenda in unum convenisse Apostoli verba demonstrant, quæ hujusmodi sunt. *Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam &c.* Item: *convenientibus ergo vobis in unum &c.* Et rursus: *Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate &c.* Universos quidem Corinthi fideles alloquitur, de uno tamen & universali conventu sanctè pièque obeundo est adhortatio. Igitur dubitari non potest, quin fideles in unaquaque Ec-

Ecclesia in communem, & singularem
 cœtum convenirent, si persecutio à Ty-
 rannis contra Christianos excitata non im-
 pediret. Verum enim aucto fidelium nu-
 mero præsertim in Romana Ecclesia,
 quæ & Populi numero & frequentia
 cæteras omnes longe excellebat, & san-
 guine Apostolorum Principum fœcunda-
 ta quotidie copiosam advenientium ad fi-
 dem hominum segetem afferebat, neces-
 se fuit, ut viginti quinque vel pauciores
 tituli paribus numero Presbyteris distri-
 buerentur, atque ita populi commodo
 consuleretur, dum quæque populi pars
 suos haberet titulos, quibus ad Sacram
 Synaxim statis diebus conveniret. Hinc
 vero factum fuisse puto, ut Presbyteri ti-
 tulares, cum sacra obire in suis Ecclesiis
 deberent, & una cum Episcopo ob id
 ad frangendum panem congregari non
 possent, fermentum reciperent à Summo
 Pontifice missum; quo fidelibus per-
 suasum esset, licet separatim in diversis
 Ecclesiis Sacram Oblationem participa-
 rent, eandem tamen communionem ca-
 ritatis servari; & diversa quidem loca,
 in quæ convenirent, unam tamen fidem
 esse, unum Baptisma, unam Ecclesiam,
 cujus in Terris Caput Summum Pontifi-
 cem esse; & huic licet locis divisos, fide ta-

men & ejusdem SS. Corporis Christi Communionem Presbyteros cæterosque fideles, qui a Presbyteris in titulis congregabantur, conjungi. Siquidem, ut docet Innocentius, unionis & communionis signum atque argumentum erat fermentum ad titulos suis quibusque diebus à Summo Pontifice transmissum. Præter hæc autem Can. Apost. 31. sancitur: *si quis Presbyter, contempto proprio Episcopo, seorsim collectas egerit, & alterum Altare fixerit, Episcopo suo in religione ac justitia nulla in re à se condemnato, deponatur, ut ambitiosus.* Idem statuitur Can. 5. Concilii Antiocheni. Quare cum vetitum esset Presbyteris, ne separatim ab Episcopis conventus agerent, & Altare contra Altare statuerent, quoniam necessitate cogente oportuerat Presbyteris permitti, ut separatim ab Episcopo cum populi parte curæ suæ commissa convenirent; statim fermenti quoque usus initium habuisse videtur, ut non solum servatæ communionis Symbolum esset, sed signum quoque, quo titulari Presbytero concedebatur ab Episcopo, ut oblationem sine ipso faceret. Quoniam mittebatur fermentum ad hoc, ut Presbyteri, quemadmodum scribit Innocentius, se à communionem Episcopi separatos non judicarent; tum etiam, ut clarè asserit Siricius

cius in suis decretis: *quia sine consecrato Episcopi Presbyteris consecrare non licebat*. Quod etiam confirmare videtur idem Innocentius, dum ait de Presbyteris in Coemeteriis & Parochiis constitutis, quod conficiendi sacramenta jus habebant atque licentiam, licet ab Episcopo fermentum non reciperent. Unde è diverso argumentari possumus, quod Presbyteri titulares, si fermentum à Pontifice non accepissent, facultatem consecrandi non haberent. Quare facta titulorum divisione cum utrumque necessarium esset, ut, & Symbolum unitatis mitteretur, & signum concessæ offerendi facultatis ob Ecclesiæ disciplinam, quam primis sæculis viguisse supra demonstratum est; illud necessario consequitur Evaristi ætate fermenti mittendi usum exordium sumpsisse; cum tum primum causæ exorte sint, quibus eam consuetudinem observari posteriores Pontifices testantur. Neque me movet constitutum Melchiadis, ubi ipse hujus ritus auctor ostendi videtur, quia fecisse dicitur, ut oblationes consecratæ per Ecclesias ex consecratu Episcopi dirigerentur. Duplici enim responsione occurrere possumus; primo concedere licet Melchiadem primum fuisse, qui antiquam mittendi fermenti consuetudinem decreto munierit, cum antea fortasse nullo

adhuc decreto facto idem servaretur. Deinde dicimus verisimile esse, quod Melchιάdes intermissum ob persecuciones Ecclesiæ morem in usum constituto suo revocaverit. Nemo enim ignorat, abuti Auctorem Pontificalis sæpissime verbis *constituit*, *fecit*, ut significet rem, quæ in desuetudinem abiverat, ab aliquo Pontifice in usum revocatam. Nam quis negare audet, quod mutuæ caritatis & unionis inter fideles retinendæ primis illis Christifidelibus maxima cura fuerit, quam tantam fuisse ait Eminentissimus Bonæ rerum liturgic. lib. 1. cap. 23. ut si omnes de uno & eodem pane ab eodem Sacerdote consecrato participare potuissent, id libentissime fecissent, quod sic ostenderent, se omnes in Christo unum esse. Præterea, ut primum per Terrarum Orbem Sanctum Dei Evangelium Apostolorum prædicatione nunciatum est, neminem latet, plurimos suos antesignanos & concionatores Diabolum suscitasse, plurimosque ea ætate Hæreticos fuisse, qui conabantur fidem corrumpere. Quò igitur erat abundantior Hæreticorum numerus & impietas, quo difficilior ob ingruentes persecuciones eos arcendi difficultas, eò erat major diligentia & cautio servandæ inter fideles unitatis & communionis,

&

& consequenter eandem Eucharistiam participandi, quæ est unionis & caritatis Sacramentum.

XXV Profecto, ut morem transmittendæ Eucharistiæ ante Melchiadem obtinuisse credamus, facit in primis locus Justiniani in *Apolog. I. Diaconi ex pane, & vino, & aqua consecratis partes dividunt unicuique præsentium, & ad absentes portant*. Non ignoro, hunc Justiniani locum de ægris explicari solere, qui adversa valetudine, quo minus Synaxi interessent, impediabantur; sed cur non etiam contendere potest hic subobscurè, quod ad Gentiles scriberet, significari morem ferendi Eucharistiam ad titulos? Etenim licet à Justino mitti per Diaconos dicatur, id tamen nihil contra facit, vel quia potuit subinde res immutari, & Diaconis Acolythos substitui; vel quia Ethnicos alloquebatur fortasse *Διακόνων*, hoc est Ministrorum nomine tanquam notiori Gentilibus usus est pro Acolythis, quorum officium latebat, & nomen peregrinum quidpiam sonabat. Insuper nostra opinio juvatur iis, quæ legimus in Martyrologio Romanæ Ecclesiæ de Acolytho & Martyre Tarsitio, qui sexaginta circiter annos ante Melchiadis Pontificatum Martyrium

rium passus est, ubi hæc habentur. Romæ
 via Appia S. Tarsitii Acolythi, quem Pagani
 cum invenissent Corporis Domini Sacramenta
 portantem, cæperunt disquirere quid gereret.
 Ille indignum judicans porcis prodere marg-
 ritas, tandiu ab illis mactatus est fustibus,
 & lapidibus, donec exhalaret spiritum. Et revo-
 luto ejus corpore sacrilegi discussores nihil Sa-
 cramentorum Christi in manibus aut in vesti-
 bus invenerunt. Paucis immutatis hujus
 S. Acolythi Martyrium recensetur in actis
 latinis S. Stephani Papæ & Sociorum ap.
 Baron. an. 270. num. 5. & ex Sim. Metaphr.
 ap. Sur. tom. 4. Alia autem die Milites inve-
 nerunt Tarsicium Acolythum Christi corporis
 Sacramenta portantem; discutientibus quid ge-
 reret, ille indignum judicans porcis prodere
 margaritas, nequaquam voluit detegere Sa-
 crosancta Mysteria: qui eum tandiu fustibus,
 & lapidibus mactaverunt, quousque spiritum
 exhalaret, revolutoque ejus corpore nihil value-
 runt de sacris Mysteriis reperire. Et S. Ponti-
 fex Damasus clarissimi hujus Martyris
 gloriosum certamen eleganter his versi-
 bus expressit.

Par meritum quicumque legis, cognosce
 duorum

Queis Damasus rector titulos post premia
 reddit:

Judaicus populus Stephanum meliora mo-
 nentem

Per-

*Perculerat saxis , tulerat qui ex hoste tro-
pæum*

Martyrium primus rapuit Levita fidelis .

*Tarsicium Sanctum Christi sacramenta ge-
rentem*

*Cum malè sana manus peteret vulgare pro-
fanis ,*

Ipse animam potius voluit dimittere cæsus ,

*Prodere quam canibus rabidis cælestia mem-
bra .*

Utique in allatis hujus Martyris actis
quisque animadvertit Acolythum Eucha-
stiam gerentem Paganos aggressos esse .
Quare cum aliunde legamus in Epistola
Innocentii fermentum per Acolythos à
Pontifice ad titulos mitti , conjecturam
facere licet , Sanctissimus iste Martyr
quod unus fuerit ex Acolythis ad feren-
dum fermentum ab Episcopo missus . Ne-
que difficultatem ingerere debet , quod
ipse ferens Eucharistiam extra muros oc-
cisus sit , & certum sit ex laudata Inno-
centii Epistola Acolythos fermentum ad
Ecclesias extra muros sitas deportare non
consuevisse . nam sæviante persecutione
quisque concedet plura licuisse , quæ de-
inde reddita Ecclesiæ pace , non permit-
tebantur : ita persecutionis tempore Chri-
stiani Eucharistiam domi retinebant , quod
pace restituta non facile concedebatur ;
&

ita nuper ostensum est, Christianos, cum à Gentilibus ad mortem inquirebantur, convenisse in cryptas, in coemeteria, aliosque locos ab Urbe & hominum frequentia diffitos, & ubi facilius se delatores celabant. Fieri etiam potuit, ut cum hæc Acolytho acciderint, inde occasio data fuerit statuendi, ne fermentum extra Urbem longius deportaretur. Nam Acolythi, qui per vias incedentes omnifaria multitudine Civium huc illuc discurrentium refertas, si gererent fermentum, inobservati facile latebant, cum longum iter & extra Urbis portas ingrederentur, obnoxii ipsi & Sacramenta, quæ gerebant, Gentilium injuriis esse poterant, & in vitæ quoque discrimen vocari, adeo ut facile disciplina & ritus immutari deinde potuerit.

XXVI Sed quod sententiam nostram certioremi mihi facere videtur illud est, quod ab Ireneo scribitur ad Victorem Pontificem, quem hortatur, ut exemplo suorum decessorum pacem servet cum Asiæ Ecclesiis, quas à communione sua Victor separare comminatus erat, quod Pascha decima quarta luna primi mensis, non autem Romanæ aliarumque Ecclesiarum more celebrarent. Verba Beatissimi Episcopi Irenæi servata nobis ab Eusebio

Iesbio in Historia Ecclesiastica lib. 5. cap. 24.
 & Niceph. lib. 4. cap. 39. huiusmodi sunt.
 καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι οἱ προ-
 πάντες τῆς ἐκκλησίας, ἧς νῦν ἀφη-
 γῆ, Ἀνήκητον λέγουμεν καὶ Πίον, Ὑγι-
 νόντε, καὶ Τελεσφόρον καὶ Ξύσον,
 οὗτε αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὐτε τοῖς μετ' αὐ-
 τὰς ἐπέτρεπον. καὶ ὅθεν ἔλατ-
 τῶν αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρήνέουν το-
 ῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν, ἐν αἷς ἐτη-
 ρεῖτω, ἐρχομένοις πρὸς αὐτάς. καίτοι
 μᾶλλον ἐναντίον ἦν τὸ τηρεῖν ἐν τοῖς
 μὴ τηροῦσι. καὶ ὅδε ποτε διὰ τὸ
 εἶδος τῶτο ἀπεβλήθησαν τίνες. ἀλλ'
 αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σὺ
 πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροι-
 κιῶν τηροῦσιν ἐπέμπον εὐχαριστίαν.
 Sed & Presbyteri illi, qui ante Soterem Ec-
 clesiam, cui nunc præs, gubernarunt: An-
 cetum dico, & Pium, Hyginum cum Theles-
 phoro, & Xysto, neque ipsi umquam observa-
 runt, neque his, qui cum ipsis erant, ut id
 observarent, permiserunt. Ipsi tamen cum hoc
 minime observarent, pacem nihilominus cole-
 bant cum iis, qui ad se venissent ex Ecclesiis,

in quibus id observabatur : atqui observantia inter eos , qui minime observabant , tanto magis contraria videbatur . Nec ulli unquam ob ejusmodi consuetudinem rejeſti sunt . Verum illi ipsi , qui te præceſſerunt Presbyteri , quamvis id minime observarent , Ecclesiarum Presbyteris , qui id observabant , Eucharistiam transmiserunt . Scio equidem Irenæi verba varie doctissimos viros interpretari , & quæ vera sit eorum interpretatio , magna in controversia esse positum ; dum ad suas quisque partes , quæ a Beato Irenæo scripta sunt , conatur trahere . Sed priusquam aliorum sententias afferam , illud prætermittendum non est hoc loco Presbyterorum nomine Episcopos significari , quod ex verbis ipsius Irenæi præſpicuum est . Et quidem Episcopos nomine Presbyterorum designari antiquitus in usu fuisse , observat vetus Scriptor *quæſt. Vet. & nov. Teſt. apud Auguſt. in Apen. Tom. 3. quæſt. 101.* Nunc vero veniamus ad interpretationem loci ex Irenæo supra allati : & primum hunc in locum Rhenanus hæc adnotavit : ex quo apparet , quod ſi Episcopus aliquis Romam venisset , Romanus Pontifex Eucharistiam hoſpiti ſolemniſter trans mittebat . Verba autem Irenæi aliter explicat Henricus Valeſius , qui in adnotationibus ad *lib. 5. Eccleſ. Hiſt.*

Euseb. in hæc verba ἐπεμπον εὐχαριστίαν
 notat . Solebant olim Episcopi tempore Pa-
 schalis Festivitat^{is} Eucharistiam ad alios Epi-
 scopos Eulogiarum nomine transmittere . Reji-
 cit deinde Valesius interpretationem Rhe-
 nani , eumque dupliciter deceptum esse
 putat , tum quod Pontificis Romani id
 privilegium esse sensit , tum quod solis
 hospitibus seu advenis id præstari existi-
 mavit . Valesium sequitur Renatus Mas-
 suetus in notis ad S. Irenæum ratus Eu-
 charistiam missam fuisse a Romano Pon-
 tifice non iis , qui Romam veniebant ,
 quod isti cum Romano Pontifice celebra-
 rent , vel ipso præsent^e sacra facerent , sed
 omnibus Episcopis absentibus licet lon-
 ge diffitis . Uterque sententiam suam con-
 firmat Canone Concilii Laodicensi , &
 Valesius insuper addit locum Irenæi à me
 supra relatum . Ego tamen erudit^{is} viris as-
 sentiri non possum . Nequeo enim animum
 inducere , ut primævæ Ecclesiæ tempori-
 bus , quibus undique Christianos perse-
 cutio urgebat , & ubique quoquo se
 verterent , Gentiles aderant , credam in
 more fuisse , ut Episcopi ad Urbes longe
 positas Eucharistiam mitterent , & San-
 cta Sacramenta in periculum adducerent ,
 ut omni contumeliarum injuriarumque
 ge-

genere afficerentur. Etenim quis sibi per-
 suadere poterit, in Asiæ Civitates hic si-
 gnificari Eucharistiam transmissam fuisse,
 cum Innocentius dum floreret Christiana
 Religio, & pace & tranquillitate Eccle-
 sia frueretur, consultus a Decentio, num
 ad Parochias prope Urbem positas fer-
 mentum transmitti deberet, minime fa-
 ciendum censet, quia, ut ipse ait, *nec lon-
 ge portanda sunt Sacramenta?* Neque enim
 contraria consuetudo probari potest ex
 Canone Laodicensi, qui potius favere
 nostræ sententiæ videtur. Nam mos ille
 mittendi Eulogias, hoc est, panes bene-
 dictos, quem subsequenti etiam ætate
 obtinuisse ostendi ex Augustini & Pauli-
 ni Epistolis, paulatim ita immutatus erat
 tempore Concilii Laodicensi, ut non am-
 plius Eulogiæ, sed instar Eulogiarum pa-
 nis ipse à Sacerdote consecratus mutuo
 inter Episcopos mitteretur. Id autem
 cum noscerent Laodicensi Patres à veteri
 disciplina dissonum esse, minimeque con-
 venire, & Sanctissimam Eucharistiam, cu-
 jus prope nomen ipsum adeo accurate
 Gentiles celabantur, obnoxiam esse gra-
 vissimis incommodis, quæ inde consequi
 poterant, vetuerunt ne Sancta Eulogia-
 rum instar in alias Parœcias transmitte-
 rentur. Ubi Parœciæ eodem sensu accipi
 de-

debent, quo nunc Dioeceses vocamus. Locus autem Iustini Martyris quomodo explicari debeat, jam supra dixi, ut nihil inde pro sententia Valesii & Massueti inferri possit. Quare reliquum est, ut dicamus, ab Evaristo Pontifice ritum mittendi fermentum ad titulos institutum fuisse: & hoc loco ab Irenæo affirmari, cum Asiani Episcopi in Urbem venissent, eandem consuetudinem Romanos Pontifices adversus eos servasse, eisque fermentum hoc est Eucharistiam misisse, licet suarum Ecclesiarum non Romanæ Ecclesiæ more Pascha celebrarent: & proinde argumentum hinc evidenter colligi pro statuendo, quod initio proposueram, Romæ ab Evaristi temporibus morem asportandi fermentum viguisse. Sed animo adhuc cujuscumque hærrere poterit dubitatio, an ejusmodi interpretatio verborum Irenæi vera & genuina sit, an potius curaverim Sanctissimi Martyris Epistolam, verbis licet repugnantibus, ad meam torquere ac flectere sententiam. Verum, ut meam fidem atque explicationem probatam faciam, opus est præmittere, non adeo perfractè contendendum esse, Episcopos, qui Romam veniebant, cum Romano Pontifice semper celebrasse, aut eo præsentē sacra

fecisse . Deindè ut quòd in præsentì questione est positum, certa via, ac ratione perquiri & investigari possit, omittenda non est Tillemontii conjectura nobis proposita in *Hist. Eccles. tom. 2. pag. 501.* ubi egregius ille Scriptor opinatur à Romanis Pontificibus, qui Soterem etate antecesserunt Asianis Episcopis Romam adeuntibus concessum fuisse, ut more suo Pascha celebrarent decima quarta luna, licet aliter Romæ servaretur; atque inde in suspicionem venit, cæteris Victoris decessoribus hic ab Iræneo connumeratis Soterem & Eleutherum ideo non adiungi, quia illi Episcopos Asianos primi vetuerint in Urbe Roma Ecclesiarum suarum more Pascha celebrare; cum usu & consensu omnium receptum esset, ut quisque Ecclesiæ, ad quam veniebat, mores & consuetudines, quæque ἀδιαφόρα à Græcis vocantur, servaret, ne alienos ritus & usus invehendo Ecclesia Dei perturbaretur. Ego equidem Tillemontii opinionem probabilem ratus libenter amplector. Nam verisimile admodum est, Paschatis controversiam sub Aniceto cœptam vehementius sub successoribus exarsisse; obid-
que

que, ut Ado, & Beda tradiderunt, decretum ab Eleuthero de Paschatis celebratione editum, quod Victor deinde confirmavit. Utrique si verba Epistolæ Irenæi ad Victorem attentius considerentur, eum mihi sensum habere videntur, ut certo credam, Asianis Episcopis Romæ commorantibus potestatem à Romano Pontifice datam fuisse, ut Paschatis festum more Ecclesiarum suarum agerent. Nam Beatissimus Episcopus loco citato affirmat, quod Victoris decessores, licet ipsi Asianam consuetudinem in celebratione Paschatis non observarent, neque iis, qui suæ Ecclesiæ erant, observare permitterent; tamen pacem colebant cum Episcopis, qui ad se veniebant ex Ecclesiis, ubi mos celebrandi Paschatis quarta decima luna receptus erat. Deinde sensus eorum, quæ subsequuntur, is esse videtur: quod eò magis mira videbatur inter Asianos Episcopos & Romanum Pontificem unio servata & communio caritatis; quò magis differentia diversæ celebrationis Paschatis apparebat, dum Pascha Asiani Episcopi Romæ celebrarent, ubi contraria consuetudo tenebatur. Quippe tum ea dici potuissent, quæ Constantinus cum Nicæno concilio Asianorum consuetudinem rejiciens

ciens ad Ecclesias scripsit, ostendens, quam
dissentanea esset Paschatis celebrandi va-
rietas. *Consideret quæso vestra Sanctitatis so-
lertia, quam grave sit & indecorum iisdem
diebus alios quidem jejuniis intentos esse, alios
vero convivio celebrare; & post dies Paschæ,
alios quidem in Festivitatibus & animorum
remissione versari, alios verò definitis vacare
jejuniis. Euseb. lib. 3. de vit. Constan. cap. 18.*
Nihilominus diversus contrariusque mos
in celebratione Paschatis non impediēbat,
quemadmodum affirmare videtur Ire-
næus, quin per illud tempus pax & com-
munio servaretur inter Asianos Episco-
pos Romæ manentes, & Pontificem Ro-
manum. Et non solum ob contrariam
consuetudinem Asiani Episcopi rejecti
non sunt; verum etiam, quia Pascha-
tis tempore, si Romæ tum fuissent, seor-
sim sacra faciebant cum suis, ut mo-
rem suarum Ecclesiarum retinerent, Ro-
mani Pontifices Eucharistiam seu fermentum
ad eos mittebant ob eandem ratio-
nem & causam, qua mitti consuevisse
ad Titulares Presbyteros, docet Inno-
centius, ut se, inquit, à nostra Communion-
ne maxime illa die non judicent separatos.
At minus fortasse hæc interpretatio cui-
piam placebit, eo quod peregrini Epi-
scopi consueverint cujuscunque natio-
nis

nis essent , & in quamcumque Urbem
venirent , cum cæteris fidelibus ad sa-
cram convenire Synaxim : neque Romæ
neque alibi primævæ Ecclesiæ disciplinæ
consentaneum fuisse videbitur , ut Eccle-
sia Dei quodammodo scinderetur . Siqui-
dem hinc derivata est laudabilis illa con-
suetudo , ut peregrinus Episcopus , ubi
ad alienam Urbem venisset , recta ad
Ecclesiam pergeret . Quo utique spe-
ctare videntur verba Joannis Chrisosto-
mi , qui de Theophilo Alexandrino
ita queritur in Epistola ad Innocentium
Papam: *Theophilus enim Alexandrinæ Eccle-
siæ Antistes . . . magnam Deique amantem
Constantini Urbem ingressus Ecclesiam ex mo-
re atque hætenus observata consuetudine non
adiit , neque congressus est nobiscum , neque
participes nos fecit sermonis , vel precum , vel
communione . Sed egressus è navi & vestibulum
Ecclesiæ prætergressus alicubi extra Ur-
bem diversatus est . Et quidem Episcopis
Asianis omne honoris genus habitum esse
à Romanis Episcopis persuadet locus Ire-
næi apud Euseb. Hist. Eccles. lib. 5. cap. 24.
Ubi narrat adventum Beatissimi Poly-
carpi Romam Aniceti temporibus ; & li-
cet quisque consuetudinem celebrandi
Paschatis Ecclesiæ suæ propriam retinuis-
set, tamen, ut deinde subdit: *communicarunt**

sibi invicem : Et Anicetus in Ecclesia consecrandi munus Polycarpo honoris causa concessit ita vertit Valesius Græca verba
 ἐκοινωνήσαν ἑαυτοῖς : καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ κατ' ἐντροπὴν δηλονότι . Et passim veteres Ecclesiasticarum rerum Scriptores meminerunt de jure & honore synthroni sacrificii concionis & benedictionis peregrinis Episcopis delato . Sed facile respondere possum, omni quidem honore etiam à Romanis Pontificibus Episcopos Asianos exceptos esse : quamquam locus sacrificandi Polycarpo concessus, veluti specialis quidam honor ejus sanctitati & senectuti habitus ab Irenæo refertur : nisi potius Eucharistiam tantummodo Pontificem Polycarpo porrexisset ex Irenæi verbis intelligamus cum Francisco Florenti ad tit. Decret. de translat. Episc. Verumtamen eo tempore, quo celebratio Paschatis intercedebat ; ut paschale tempus advenerat, non caritatis communione, sed locis & diversa consuetudine Romanus Pontifex & Asiæ Episcopi in Urbe separabantur. Quin imo, ut notum omnibus Christi fidelibus & testatum esset,

set, vinculum caritatis temporaria illa separatione non solvi, Romanus Pontifex eodem ritu, quo ad Presbyteros titulares, fermentum ad Asianos Episcopos mittebat. Sed quoniam non id mihi propositum est, ut sententiam eorum defendam, qui volunt Pascha ab Asianis Episcopis suarum Ecclesiarum more in Romana Urbe celebratum esse; sed ut ostendam usum fermenti Evaristi ætati æqualem, si superius allata interpretatio minus probetur, Irenæi verba ita exponerem. Cum ab Evaristi temporibus Romana Ecclesia in plures titulos fuerit distributa, & Ecclesiæ titulares variis Urbis regionibus sitæ essent, probabile admodum est evenire potuisse, ut earum aliqua commodior esset, & propius ab ea domo, in qua peregrinus Episcopus versabatur; non ita autem Patriarchicon seu locus, in quo Romanus Pontifex sacræ oblationem offerebat. Itaque cum in Romana Urbe ob ejus amplitudinem contingebat, ut peregrinus Episcopus ad Ecclesiam, in quam Romanus Pontifex veniebat, vel itineris longitudine, vel persecutionis metu, vel alia qualibet causa convenire non posset; tum existimo, Romanum Pontificem fermentum, quod alias ad Presbyterum titular-

rem mittere solebat, tum ad peregrinum Episcopum honoris causa, & quod ipse loco Presbyteri sacrum faceret, deferri iussisse. Neque enim novum est, peregrinum Episcopum in Presbyterali Ecclesia sacram Synaxim cum cæteris Fidelibus celebrasse, & Ecclesiam, cui Episcopus ipse præerat, & gubernabat, non adiuvisse. Nam id constat ex canone 12. Concilii Sardicensis, quo Episcopis prædia in aliena regione possidentibus conceditur, ut si in suas possessiones venturi sint, & fructus collecturi tribus diebus dominicis, id est tribus septimanis in suis possessionibus degant; & in Ecclesiam, quæ prope est, & in qua Presbyter populum congregat, ne à communione alienus videatur, conveniat & sacrificium celebret. Præterea id comprobatur ex more, quem in Ecclesia Romana posterioribus sæculis observatum scimus, ut Episcopus, si contigisset, ubi statio erat, summum Pontificem non adesse, fermentum à Pontifice acciperet, & sacra ex ordine faceret. Cujus rei testis est commentariolus quidam ab Eminentissimo Cardinali Thomasio editus apud Ciamp. de perp. *Azym. usu*, cujus titulus est: *Si autem Summum Pontificem, ubi Statio fuerit, contigerit non adesse, hæc sunt, quæ ab alio Episcopo dissim-*
mi-

milititer fiunt . Et nonnullis interjectis ita
ordinem cæremoniarum prosequitur .
Sexto loco , quando dici debet *pax Domini
sit semper vobiscum* , deportatur à Subdiacono
oblationario particula fermenti , quod ab
Apostolico consecratum est , & datur Archidiacono . Ille vero porrigit Episcopo , ut ille
consignando tribus vicibus , & dicendo : *pax
Domini sit semper vobiscum* , mittat in calicem .
Unde perspicue noscimus , Episcopum , qui
cum Pontifex non aderat , sacra in statione
peragebat , fermentum à Pontifice ad
stationem missum recepisse . Quam sanè
consuetudinem ortam inde reor , quod
Episcopi , si quandoque Sedem Aposto-
licam adirent , quotiescumque ad statam
diem una cum Pontifice convenire in
Ecclesiam non potuissent , ad titulum ,
qui eis commodior & propinquior
erat , pergerent ; ibique sacra facientes
fermentum in argumentum servatæ uni-
tatis & communionis à Romano Epi-
scopo susciperent . Itaque harum expli-
cationum utramvis probabilem ratus
siquis velit , eligat , per me licet : dum-
modo fixum firmumque maneat , ex
Irenæi testimonio nobis constare Ro-
manos Pontifices , qui Victori præces-
serunt , ad Asianos episcopos in Ur-
be commorantes fermentum transmi-
sisse ,

fisse, adeout necessario hujus sacrae consuetudinis initium Evaristi ætate sit collocandum.

XXVII Posita igitur fermenti consuetudine titulorum divisioni æquali, inde dubitari non debet de eo, quod ante probare curavi, hoc est, an Presbyteri titulares fermento à Pontifice accepto, ipsi sacra facerent. In hac enim sententia est clarissimus vir Mabillonius, qui sine dubio putat Presbyteros in titulis Missas celebrasse, quia, ut id eis liceret, à Pontifice Eucharistia mittebatur. Mabillonio in eadem re præjuit Eminentissimus Bona, qui *rer. liturgic. lib. 1. cap. 23.* Hoc plane verisimile, ait, imo certum mihi videtur. Nam vinum misisse Pontifices nusquam apparet, Missæ autem sacrificium sine panis & vini oblatione & consecratione agi non poterat. Et inferius: missa per titulos Eucharistia nullum præstabat impedimentum, quin possent & deberent eorum Presbyteri Synaxim agere. Fermenti autem à Pontifice missi ad titulos quisnam usus esset, aperte colligitur ex commentariolo edito à Cardinale Thomasio, & à me nuper laudato. Nam ex eo discimus, quod fermenti particula à Pontifice consecrati mittebatur in calicem, cum Sacerdos ea verba proferret. *Pax Domini &c.* eo videlicet

cet tempore , quo etiamnum Sacerdotes
 confractæ hostiæ particulam , designato
 prius super calicem Crucis signo , in
 ipsum deinde calicem demittunt. Cui rei
 comprobādæ aliud suppetit testimonium
 à Mabillonio ex antiquis glossis manuscri-
 ptis in quandam veterem collectionem
 canonum exhibitum *Analect. tom. 4. p. 60.*
 ubi Autor Glois. ad Inn. I. epist. hæc notat.
De fermento, quod dicit, mos est Romanis, ut de
Missæ, quæ cantatur in Cæna Domini, & in
Sabbato Sancto, & in die Sancto Paschæ, &
in Pentecoste, & in Natali Domini die San-
cto per totum annum servetur, & ubicun-
que per stationes, si ipse Papa ad Missam præ-
sens non fuerit, de ipsa Missa mittitur in Ca-
licem, cum dicit: Pax Domini sit semper vo-
biscum. Et hoc dicitur fermentum. Tamen
Sabbato Sancto Paschæ nullus Presbyter per
Ecclesias Baptismales neminem communicat,
antequam mittatur ei de ipsa sancta, quam
obtulit Dominus Papa. Ex quibus verbis in-
telligere licet: immutatam consuetudi-
nem fuisse, quæ Innocentii tempore, ut
ex ejus Epistola perspicuum est, & ante
cum vigeat, ut qualibet die domini-
ca fermentum à Pontifice confectum,
mitteretur, quia eo præ cæteris die so-
lemnes cum populi frequentia conven-
tus fiebant, vel quia fermentum eo die
 con-

confectum per totam hebdomadam Presbyteri custodiebant, frustatimque quotidie, vel quarta saltem feria atque sexta in solemnibus utebantur, quemadmodum censet Eminentissimus Thomafius. Præterea illud notandum est, quod ab Autore glossarum Ecclesiæ Titulares Baptisinales vocantur, quo confirmatur id, quod initio dixi, titulos nihil aliud fuisse, quam Ecclesias, quas nunc Parochiales vocare solemus.

XXIX Illud præterea certo nobis constat ex Innocentii Epistola, quod Presbyteri titulares missam celebrare non poterant, nisi antea per Acolythum fermentum à Pontifice missum acciperent. Expectabant igitur, donec Acolythi fermentum attulissent, quo allato, sacrum de more faciebant, & fermenti particulam tribus vicibus consignando in calicem mittebant prolatis illis verbis, ut supra dixi. *Pax Domini sit semper vobiscum.* Unde Cardinalis Thomafius causam opinatur ortam fuisse, cur Presbyteri ab hora tantum tertia Missas exordirentur: Romanus autem Pontifex diluculo, ut in ordinibus Romanis habetur, ad stationem pergere consueverit, ibique in prima diei parte Missam celebrare. Nam cum Presbyteris titularibus non liceret offer-

ferre , nisi accepto à Pontifice fermento ,
 necesse erat , ut Pontifex bene mane Sy-
 naxim absolveret , ut deinde tempus su-
 peresset , quo fermentum Presbyteri susci-
 pere possent , & qui propterea diluculo ,
 vel statim ab ortu solis sacra facere non
 poterant . Etenim in hanc rem optime
 conveniunt , quæ præcepit Sanctiss. Mar-
 tyr Ignatius in Epistola ad Smyrnæos :
*Nullus sine Episcopo aliquid operetur eorum ,
 quæ conveniunt in Ecclesia . Illa firma gratia-
 rum actio reputetur , quæ sub ipso est vel quam
 utique ipse concesserit .*

XXX Haftenus de fermento ; nunc
 autem illud superest , ut videamus , quid
 in titulis congregati agerent Christiani .
 Sed cum ritus & cæremonias , quæ ad Sa-
 crificium & Sacramentorum dispensatio-
 nem pertinent , plures & doctissimi viri
 summa eruditione pertractaverint , ne
 actum , ut ajunt , agam , & longissimam
 cæremoniarum seriem enumerandam
 aggrediar , spatiis quibusdam & limitibus
 me circumscribam , ne latius , quam par
 est , vagetur Oratio . Nam cum distribu-
 tio titulorum II. Ecclesiæ sæculo ab Evari-
 sto confecta fuerit , nos contenti erimus ,
 ea solum exhibere , quæ per id tempus in
 Ecclesia Romana , dum sacra celebra-
 bantur , in usu fuisse , traditum est . Sed
 quem

*De Litur-
 gia , quæ
 Romana
 Ecclesia
 Evaristi
 ætate ute-
 batur .*

quem potissimum in hac re disquirenda Autorem sequerer, diu hæsitavi. Nam si Petri Liturgia à Lindano edita dubiæ fidei apud eruditos non esset, jam citra omnem dubitationem ei adhæsissem, sed quia eam merito multo recentiore, quàm inscriptio præfert, docti homines existimant, prætermittendam duxi. Quare hac omissa, quæ à D. Justino in sua Apologia Antonino Pio inscripta de sacris mysteriis referuntur, proponendam ratus sum tanquam illa, quæ ordinem ac seriem liturgiæ, quæ secundo sæculo Romæ servabatur, repræsentarent. Quod equidem miror, neminem adhuc, quem viderim, observasse. Quin etiam Doctor Parisiensis *Ancien. Liturg. tom. 1.* quo loco liturgiam Ecclesiæ Hierosolymitanæ ex illius Ecclesiæ scriptoribus refert inter eos recenset Justinum, & quæ ab ipso in Apologia prima dicuntur, Ecclesiæ, quæ Hierosolymis erat, attribuit; deinde vero, cum ad recensendas cæremonias in Ecclesia Romana receptas venit, Justinum testimonium ratus alienum prætermittit deceptus, ut puto, Patria & origine Justinum, quam in principio suæ Apologiæ his verbis profitetur. *Imperatori Tito Aelio Adriano Antonino Pio . . . pro his, qui ex omni hominum genere injustè odiis &*

*vexationi sunt obnoxii : Justinus Prisci filius,
 Bacchi nepos Flavia Neapoli , quæ Civitas est
 Syriae Palaestinae, oriundorum, ex illis unus ora-
 tionem atque supplicationem offero . Quæ
 profecto verba ita sonant, ut Apologiam
 hanc præsens Justinus Imperatori in Ur-
 be commoranti obtulerit . Et sane An-
 toninus , vel raro , vel nunquam in re-
 motiores regiones discessit , cum bella ,
 quæ levia fuerunt & celerrimè confe-
 cta , omnia absens gesserit . Nam in hunc
 sensum accipiendus est locus ille Aurelii
 Victoris in Epitome, ubi Antoninum his
 laudibus extollit : tantæ bonitatis in Prin-
 cipatu fuit ; ut haud dubie sine exemplo vi-
 xerit . Quamvis eum Numæ contulerit ætas
 sua , cum Orbem Terræ nullo bello per annos
 viginti tres auctoritate sola rexerit . Quî igi-
 tur persuaderi unquam poterit, Justinum
 in Romana Urbe morantem Romano
 Imperatori Romanoque Senatui Apo-
 logiam pro Christianis obtulisse , & in
 ea , ut promiscui concubitus nocturno-
 rumque coetuum calumniam refelleret ,
 cum Sacras Christianorum Synaxes ex-
 hiberet , non repræsentasse formam
 rationemque rituum, quibus in Urbe ipsa
 à Christianis celebrabantur conventus ;
 sed , ut ita dicam , ab Ecclesia Hieroso-
 lymitana Christianorum ritus & Litur-
 giam*

giam accersitum juisse? Num Romanam Ecclesiam Romæ scribens post habuit? In qua, ut ait Augustinus *Epist. 162.* & Justinum non latebat, *semper viguit Apostolicæ Cathedræ principatus*: Et cui, ut asserit Tertullianus *de præscript. cap. 36.* totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Quibus demum illud addi potest, quod monet Hæreticos Irenæus *lib. 3. cap. 3.* Ad hanc enim Ecclesiam propter potiore principalitatem necesse est, omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique Fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quæ ab Apostolis est traditio. Neque ignorabat Romanos ritus Sanctissimus Martyr, immo fortasse notiores ei fuerunt, quam Ecclesiæ Hierosolymitanæ, cum è Palæstina originem solam duceret, Romæ autem domicilium haberet, teste Eusebio *lib. 4. cap. 11. Hist. Eccles.* Quin si Tillemontii conjecturam sequi velimus, Justinus non modo in Urbe aliquandiu habitavit, sed Presbyter Romanæ Ecclesiæ fuit, & in Urbe ut plurimum commoratus est, licet ab ea necessitatibus Ecclesiæ ita exigentibus, abesse aliquando cogeretur. Quod vero opinatur Tillemontius, certum & indubitatum fieri potest ex actis Martyrii ipsius Justini. Inter-

terrogatus enim à Rustico Præfecto Urbis, quo loco ipse conventus cum discipulis ageret. Non negat Iustinus, suum fuisse Sinaxes in Ecclesia habere; sed respondet, se prope domum Martini cujusdam ad Thermas Timothinas manere, ibique, qui ad se venissent, cum iis veritatis doctrinam communicare. Verba actorum sunt hujusmodi. *Tunc Præfectus, age, inquit, dicas, quem in locum conveniatis, & discipulos tuos congreges. Respondit Iustinus, ego prope domum Martini cujusdam ad Balneum cognomento Thimothiniam hætenus mansi. Veni autem in Urbem Romam secundo, neque alium quempiam locum, nisi quem dixi, cognosco. Ac si quis ad me venire voluit, communicavi cum illo veritatis doctrinam.* Ad verba autem illa Balneum Timothiniam notat Baronius ad an. 165. n. 3. *Timothinas Thermas easdem & Novati dictas reperiri positas à S. Rufo, & P. Victore in Viminali; nam Timotheus, & Novatus Germani erant, & Pudentis Senatoris Filii; & superesse adhuc earundem ait Thermarum vestigia, superque Pastoris titulum, de quo superius locuti sumus, erectum permanere. Unde illud evidenter colligitur, Iustinum in titulo Pastoris, seu Sanctæ Pudentianæ sacras habuisse Synaxes, ibique permanisse.* Ad hæc in eisdem actis Præfectus

Urbis quærit ab Evolpisto, & Hierace, an eos Christianos Justinus fecerit: ipsi vero non respondent, Christianos sacro Baptismate initiare ad alios, non ad Justinum pertinuisse; sed tantummodo se ipsos à Justino Christianos non esse factos. Quin etiam Evolpistus addit, licet sacrum lavacrum à Justino non recepisset, ejus tamen conciones summa cum voluptate audivisse. Sed pro more nostro verba ipsa actorum apponamus. *An, inquit Præfectus, Christianos vos fecit Justinus? Ego inquit Hierax post hunc Evolpistus dixit: Et ego Justiniani quidem sermones magna cum voluptate audiebam, sed à Parentibus tamen & ipse Christianus esse didici.* Insuper munus sacro lavacro abluendi Cathecumenos pertinuisse ad Justinum indicare videntur verba ipsius in Apologia, ubi in plurali numero ita loquitur: *Nos autem postquam eum, qui credidit, & assensum præbuit, sic baptizavimus; ad fratres, qui dicuntur, adducimus &c.* Quare si Justinus discipulos habebat, si Christianorum conventus in titulari Ecclesia celebrabat, si ibi commorabatur, si baptismate Christianam fidem amplectentes eluebat, si verbum Dei Christianis prædicabat, quæ omnia propria sunt & peculiariora titularis Presbyteri munera, qui pos-

possumus inficiari eum Presbyterum titularum fuisse? Posito igitur hoc, quod in dubium revocari non potest, liturgiam à Justino recensitam fuisse propriam Ecclesiæ Romanæ, necessario consequitur, hanc esse eandem, quæ Evaristi ætate obtinebat. Siquidem breve temporis spatium inter Evaristi Pontificatum, & Apologiam justini, quam scriptam volunt anno Æræ vulgaris 139 vel 140. intercessit, ut fieri nullo modo potuerit, ut tam brevi tempore commutatio, atque innovatio aliqua in res liturgicas irrepsit; Sed subjiciamus verba Justini è Græco in Latinum versa, quæ pertinere ad Romanæ Ecclesiæ liturgiam, unde quaque satis adprobaturum est.

LXXXVII Solis qui dicitur, die omnium, qui vel in Urbibus, aut agris degunt in eundem locum conventus fit; & commentaria Apostolorum, aut scripta Prophetarum, quoad tempus fert, leguntur; deinde lectore quiescente Præsidens orationem, qua populum instruit, & ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortatur, habet. Sub hæc consurgimus communiter omnes, & preces profundimus: & sicuti retulimus, precibus absolutis, panis offertur, & vinum, & aqua; & Præpositus itidem pro virili sua preces, & gratiarum actiones sursum mittit: & populus

fauste acclamat : *Amen* . Et distributio atque communicatio consecratorum fit unicuique presentium, & absentibus per Diaconos mittitur .

LXXXVIII Ceterum qui locupletiores sunt & volunt, pro suo quisque arbitrio, quod vult, contribuit : & quod colligitur apud Præpositum deponitur : atque ille inde opitulatur pupillis, viduisque, ac iis, qui propter morbum, aut aliquam aliam causam egent, quique in vinculis sunt, & peregre advenientibus, & universe indigentium is omnium curator est.

Quæ autem Beatus Martyr paulo superius indicat se dixisse verbis illis, sicuti retulimus, hæc sunt .

LXXXV. Nos autem postquam eum, qui credidit, & assensum præbuit, sic baptizavimus, ad fratres, qui dicuntur, adducimus, ubi illi congregati sunt, communes preces cum pro se ipsis, tum pro illuminato, & aliis ubique gentium omnibus animo intento fusuri : ut digni simus, qui veritate agnita per opera etiam boni rerum administratores, & mandatorum custodes inveniamur, quo salute servemur sempiterna . Precibus finitis mutuo nos invicem osculo salutamus . Deinde ei, qui fratribus præest, offertur panis, & poculum aquæ, atque vini, quibus ille acceptis, laudem, & gloriam rerum universalium Patri per nomen Filii, & Spiritus Sancti offert, & gra-

gratiarum actionem pro eo, quod nos donis suis hisce dignatus sit, prolixè exequitur. Qui ubi preces, & Eucharistiam perfecit, populus, qui adest, omnis acclamat, dicens: Amen. Amen autem voce Hebræa, fiat, significat. Postquam vero Præsidentis gratiarum actionem absolvit, & populus universus acclamavit, qui apud nos vocantur Diaconi, distribuunt unicuique præsentium, ut participet eum, in quo gratiæ actæ sunt, panem, vinum & aquam, & ad absentes perferunt.

πζ' .. τῇ τῷ ἡλίῳ λεγούμην ἡμέ-
ρα πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μνημό-
νων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται,
& τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστό-
λων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφη-
τῶν ἀναγινώσκεται, μέχρις ἐνχωρεῖ.
εἶτα παυσάμενός τῷ ἀναγινώσκοντος ὁ
προεστὼς διὰ λόγους τὴν νουθεσίαν καὶ πρό-
κλησιν τῶν καλῶν τέτων μιμήσεως
ποιεῖται. ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάν-
τες, καὶ εὐχὰς πέμπουμεν. καὶ, ὡς
προέφημυ, παυσάμενός ἡμῶν τῷ εὐ-
χῆς, ἄρτος προσφέρει, & οἶνος, καὶ
ὕδωρ,

ὑδωρ. καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίους
καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ,
ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, λέ-
γων τὸ Ἀμήν. καὶ ἡ διάδοσις ἡ μετάλη-
ψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ
γίνεται, καὶ τοῖς ὃ παρῶσι διὰ τῶν
διακόνων πέμπεται.

πῆ. Οἱ εὐπορῶντες δὲ καὶ βυλό-
μενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυ-
τῷ, ὃ βύλεται δίδωσι. καὶ τὸ συλ-
λεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτί-
θεται, ἵνα αὐτὸς ἐπικυρεῖ ὀρφανοῖς τε,
καὶ χήραις, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ δι'
ἄλλην αἰτίαν λειπομυῖοις, καὶ τοῖς ἐν
δεσμοῖς ὄσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις ὄσι
ξένοις, καὶ ἀπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ
ὄσι κηδεμῶν γίνεται.

πέ. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ ὅτως λαῶ-
σαι τὸ πεπεισμένον, καὶ συγκατατε-
θειμυῖον, ἐπὶ τῆς λεγόμενης ἀδελφῆς
ἀγνομεν, ἐνθα συνηγμυῖοι εἰσὶ, κοι-
νὰς εὐχὰς ποιησομυῖοι ὑπέρτε ἑαυτῶν

καὶ τῷ φωτισθέντος, καὶ ἄλλων παν-
 ταχῶς πάντων εὐτόνως, ὅπως καταξιω-
 θῶμεν τὰ ἀληθῆ μαθόντες, καὶ δι'
 ἔργων ἀγαθοῖ πολιτευταί, καὶ φύλα-
 κες τῶν ἐντεταλμῶν εὐρεθῆναι, ὅπως
 τὴν αἰώνιον σωτηρίαν σωθῶμεν. ἀλλή-
 λως φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμε-
 νοι τῶν εὐχῶν. ἔπειτα προσφέρεται
 τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος, καὶ
 ποτήριον ὕδατος, καὶ κράματος. καὶ
 ὅπως λαβὼν, αἶνον καὶ δόξαν τῷ πα-
 τρὶ πῶν ὅλων διὰ τῷ ὀνόματος τῷ ἡμῶν,
 καὶ τῷ πνεύματος τῷ ἁγίου ἀναπέμ-
 πει. Ἐὐχαριστίαν ὑπὲρ τῷ κατηξι-
 ῶσθαι τούτων παρ' αὐτῷ ἐπὶ πολὺ ποιεῖ-
 ται. οὐ συντελέσαντος τὰς εὐχάς καὶ
 τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς
 ἔπευφημεῖ λέγων Ἀμήν. τὸ δὲ Ἀμήν
 τῇ Εβραϊδὶ φωνῇ τὸ γένοιτο σημαίνει.
 εὐχαριστήσαντος δὲ τῷ προεστῶτος, Ἐ
 ἔπευφημήσαντος παντὸς τῷ λαῷ, οἱ κα-
 λόμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι, διδάσιν

ἐκάςω τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ
 τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου
 καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς ὅ παροῦσιν ἀπο-
 φέρει.

XXXI. Solemnem diem sacris Syna-
 xibus perpetuo destinatum diem Domi-
 nicum fuisse, res clarior est, quam ulla
 probatione indigeat; & nos hac de re su-
 perius multa attigimus. Congregaban-
 tur igitur ad condictam diem Fratres. Hoc
 enim caritatis nomine, se invicem Chri-
 stiani appellabant, quem denominandi
 morem adversus calumniosas Gentilium
 ac cusiones strenuè tuetur Tertullianus
 in sua Apologia. Sed, & quod Fratrum ap-
 pellatione censetur, non alias, opinor, infamant,
 quam quod apud ipsos omne sanguinis
 nomen de affectione simulatum est. Fratres
 autem, vestri sumus jure naturæ matris unius,
 & si vos parum homines, quia mali Fratres.
 At quanto dignius Fratres & dicuntur &
 habentur, qui unum Patrem Deum agnoverunt,
 qui unum Spiritum biberunt Sanctitatis, qui
 de uno utero ignorantiae ejusdem ad unam lu-
 cem exproverunt veritatis? Sed eo fortasse mi-
 nus legitimi existimamur, quia de nulla nostra
 fraternitate tragedia exclamat, vel quia ex
 substantia familiari fratres sumus, quæ penes
 vos

*vos dirimit fraternitatem . Itaque qui animo ,
 animaque miscemur , nihil de rei communica-
 tione dubitamus . Omnia indiscreta sunt apud
 nos , præter uxores . Principio autem , ne
 difficultates silentio præterire videar ,
 haud dissimulabo , verba Justinianæ asserentis
 Fideles omnes die solis in eundem locum
 convenisse , contraria videri posse iis , quæ
 usque adhuc de Titulis , & sacris Synaxi-
 bus in Titularibus Ecclesiis coactis differui .
 Verum animadvertere oportet , verba Ju-
 stinianæ prudenti explicatione accipienda es-
 se , quod si ea stricte interpretari velimus ,
 & verba potius Scriptoris de arcanis rebus
 Ethnicos alloquentis , quam sensum re-
 spicere , necesse est fateri , omnes , qui in
 Urbibus , & in agris , & ubivis locorum
 morarentur , simul congregatos fuisse .
 Quod absurdum est , & longe à veritate
 alienum . Itaque vel hic Justinianus retulit
 communem Christianorum morem , ut
 in qualibet Civitate , cum non adhuc Pa-
 rochiæ essent institutæ , universus coetus
 Christianorum , tam qui in Urbe , quam
 qui in agris habitabant , in unum locum
 cum Episcopo , & Presbyteris conveniret :
 vel etiam quod probabilius videtur , ita
 ejus verba intelligenda sunt , ut significa-
 re voluerit , Christianos in eundem locum
 convenire solitos ita ut singuli in propriis*

Ecclesiis congregarentur, unumquē cœ-
 tum eodem loco facerent. Porro in Ro-
 mana Ecclesia Christianos diversis in lo-
 cis congregatos affirmat idem Justinus,
 cum pro Tribunali à Præfecto interroga-
 tus est. Sic enim scriptum est in actis ejus
 Martyrii: *Quæsivit Præfectus quem in locum
 Christiani convenirent; cui respondit Justinus,
 eò unumquemque convenire, quo vellet, ac
 posset. An inquit, existimas omnes nos in eun-
 dem locum convenire solitos? Minimè res ita se
 habet. Quoniam Christianorum Deus loco non
 circumscribitur, sed cum invisibilis sit, Cælum,
 & Terram implet, atque ubique a Fidelibus ado-
 ratur, & ejus gloria collaudatur. Nec quis-
 piam dicat verba Iustini respicere quod
 agebatur persecutionis tempore, quando
 Christiani tormentorum metu, quoquo
 poterant loco, congregabantur. Nam
 Justinum spercasse congregationes fide-
 lium in Ecclesiis Titularibus, demonstra-
 re videntur, quæ deinde Tyranno respon-
 det; à quo interrogatus, quo loco ipse
 cum suis Discipulis conveniret, ad Ther-
 mas Timothinas, respondit, & propriam
 Ecclesiam Titularem scilicet titulum Pa-
 storis confessus est. Hac igitur objectio-
 ne satis rejecta, illud adnotare opus est,
 quod ex hoc loco non leve argumentum
 eruitur ad liturgiam Justinianæ Ecclesiæ Ro-
 manæ*

manæ vindicandam. Nam ibi Justinus affirmat die solis Christianos convenire, solitos fuisse, qui mos proprius erat Romanæ, & Occidentalis Ecclesiæ. Cum è diverso Orientales non solum die Dominico, sed etiam Sabbato solemnes Synaxes celebrarent, ac ambos eos dies festos haberent, ideoque à jejniis parcerent. Qua in re comprobanda, cum notissima sit, ab afferendis veterum testimoniis abstineo.

XXXII Sed priusquam ulterius procedam, illud monere necessarium puto, me animadvertisse, totam Justinì liturgiam sex, aut quinque partes vel rerum capita complecti: hoc est, lectionem Scripturarum, Præsidis concionem, oblationem panis & vini, orationes, quæ consecrationem antecedeabant & subsequiebantur, demum distributionem panis, & vini consecrati. Singula igitur ordinatim prosequar Africanorum æque, ac Latinorum Patrum verbis in sacrorum rituum explanationem allatis. Hoc enim pacto illud consequar, ut quæ à D. Justino dicta sunt, testimoniis è Latinis Patribus petitis, clara & aperta reddam, & simul ostendam, quæ à Justino recensentur, ad liturgiam Ecclesiæ Hierosolymitanæ non pertinere, cum optimè ritibus à Latinis Patribus recensitis

fitis congruant, & aliunde nobis constet circa dispensationem Sacramentorum in Ecclesia Hierosolymitana non ea omnia, quæ Romæ, observata fuisse. Siquidem circa medium Sæculi tertii Firmilianus iratus Stephano Pontifici, qui ob notam Baptismatis controversiam, communionem cum Cypriano rumpere minabatur, ita ad Cyprianum scribit: *Scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies Paschæ, & circa multa divinæ rei Sacramenta videat esse apud illos (Romanos) aliquas diversitates, nec observari illic omnia æqualiter, quæ Hierosolymis observantur. Eos autem, qui Romæ sunt, non ea in omnibus observare, quæ sunt ab origine tradita, & frustra Apostolorum auctoritatem prætere. Unde, rejectis criminibus adversus Ecclesiam Romanam perpetuo Apostolicarum traditionum custodem à Firmiliano ob quandam minus æquam indignationem falso illatis, certissime illud colligi potest, liturgiam Hierosolymitanæ Ecclesiæ, non omnino eandem, ac Ecclesiæ Romanæ, sed in multis variam atque diversam fuisse. Sed explanationem propositam aggrediamur.*

XXXII Ut igitur Christiani ad Ecclesiam pervenerant, mulieres separatim à viris collocabantur, qui detecto capite, illæ vero velamine adopertæ ex Apostoli

mo-

monitu preces fundebant *Ep. I. ad Cor. 14.*
Anast. Biblioth. in vita S. Lini. Usum vero separatim in Ecclesia mulieres à viris orandi restituere curavit nostra ætate in titulo Equitii curæ suæ commisso Presbyter Card. Thomasius vir eruditione æquæ, ac pietate illustris; sed simul ac ipse ex hac mortali vita ad æternam felicitatem migravit, cum eo laudabilis quoque consuetudo extincta est. Initium autem totius sacræ liturgiæ ordine suo recensens Justinus ponit lectionem commentariorum Apostolorum & Prophetarum, nulla mentione facta de Psalmo, aut Antiphona, quæ ritu Romano appellatur Introitus; Ambrosiano autem Ingresa, quod scilicet, cum Sacerdos ad Altare ingrediebatur, cantari solebat. Id autem mirè congruit cum eo, quod scriptum extat apud Autorem Pontificalis, qui scribit, hujus ritus formulam instituisse Coelestinum Pontificem. *Hic constituit, ut centum quinginta Psalmi David ante sacrificium psallerentur antifonaticè, quod ante non fiebat, nisi tantùm recitabantur Epistolæ Pauli, & Sanctum Evangelium, & sic Missæ fiebant.* Testimonium Autoris Pontificalis excipiunt unanimi consensu, qui sacros ritus explanandos suscipiunt, & Introitus institutionem Celestino tribuunt. An autem institutio hæc a Celestino fa-

facta ita accipienda sit, ut ex numero illo centū quinquaginta Psalmorum injuncta fuerit pro diversitate temporum integri unius Psalmi modulatio, an Antiphonæ ex Psalmis excerpere, Veteres etiam dubitarunt. Nam Amalarius *lib. 3. cap. 5.* suam sententiam, commemorata additione à Celestino facta, ita exponit: *Quod nos ita intelligimus, ut ex omnibus Psalmis exciperet Antiphonas, quæ psallerentur in Officio Missæ. Nam antea inchoabatur Missa à lectione, qui mos adhuc retinetur in vigiliis Paschæ, & Pentecostes. Ex quo loco veterem celebrandæ Missæ ritum à Justino nobis traditum in Ecclesia Romana obtinuisse confirmatur. Quibus etiam addi potest, quod in hanc rem scripsit Valfridus Strabo cap. 22. Antiphonas ad introitum dicere Cælestinus Papa instituit, sicut legitur in gestis Pontificum Romanorum, cum ad ejus usque tempora lectio una Apostoli tantum, & Evangelium legeretur. Veteris & novi Testamenti lectionem in Ecclesia Romana secundo Ecclesiæ sæculo in usu fuisse edocemur à Tertulliano, qui provocans hæreticos ad Romanam Ecclesiam, ut dogmatum suorum falsitatem Apostolicæ Ecclesiæ cæterarum omnium Principis traditione revinceret inter alia hæc habet: *legem, & Prophetas cum Evangelicis & Apostolicis**

lite-

literis miscet , & inde potat *Fidem* . Tert. de
præscript. cap. 36. Ordo autem , quo Sa-
 cræ Scripturæ in Ecclesia recitabantur ,
 erat hujusmodi : Solemnibus quidem die-
 bus , quibus festa agebantur , vel serva-
 bantur jejunia , propriæ erant assignatæ
 Scripturarum lectiones ; cæteris autem
 diebus arbitrio Præsidentis integri Scri-
 pturarum libri à capite ad finem usque
 singulis conventibus partitim legeban-
 tur , nisi tamen temporum conditio le-
 ctionem exposceret rerum necessitati ac-
 comodatam . S. Augustinus rem totam
 manifestam nobis facit in proœmio ex-
 positionis Epist. S. Johannis: *Meminit San-
 ctitas vestra Evangelium secundum Johannem
 ex ordine lectionum nos solere tractare. Sed quia
 nunc interposita est solemnitas sanctorum die-
 rum , quibus certas ex Evangelio lectiones
 oportet in Ecclesia recitari , quæ ita sunt
 annuæ , ut aliæ esse non possint ; ordo il-
 le , quem susceperamus , necessitate paululum
 intermissus est , non omissus . Si vero adversa
 tempora incidissent , lectionem tempori-
 bus opportunam seligi consuevisse innuit
 Tertullianus in Apologetico 1. Coimus ,
 vel, ut alii legunt, cogimur ad literarum divi-
 narum commemorationem , si quid præsentium
 temporum qualitas , aut præmonere cogit, aut*
 re-

recognoscere : certe fidem sanctis vocibus pascimus , spem erigimus , fiduciam figimus , disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus .

XXXIII Ex verbis autem Augustini, & Tertulliani cuique notissimum fit, lectionem scripturarum Episcopi aut Presbyteri orationem ad populum subsequi consuevisse ; quod optime Iustini verbis consentit , qui lectione absoluta instructionem & cohortationem ad Fideles Præsidentem habuisse refert . Quales autem essent orationes seu tractatus , quos in sacris conventibus habebant ii , quibus præsidendi jus erat, ita proponit Origines *lib. 3. contra Celsum* : *lectionibus earumque enarrationibus populum hortantes ad pietatem erga Deum Optimum Maximum cæterasque virtutes pietatis comites individuas , & abducentes à contemptu Numinis , cæterisque affectibus à præscripto rationis exorbitantibus .* Quibus addi possent, & Iustini, & Tertulliani verba , quæ supra adscripsi ; & si quis de sacris concionibus plura scire desideret , in promptu sunt Basilii , Chrysostomi , Ambrosii , Augustini , Chrysologi , Leonis , Gregorii Magni , & aliorum Ecclesiæ Patrum sermones , è quibus intelligi potest , qua ratione populos ad pietatem informarent . Quare sacrosancta Triden-

dentina Synodus præ oculis habens, & salutem animarum, & veteris Ecclesiæ Disciplinæ restorationem, prædicationem Evangelii, quod præcipuum est munus Episcoporum, Episcopis & Archiepiscopis in suis Ecclesiis sub poenarum comminatione injunxit, & præterea iussit, ut etiam Presbyteri Parochiales idem præstare cogerentur. Et quoniam quali genere concionis uti debeant, docet S. Synodus, & Concilii verba Justini & aliorum Patrum sententiæ omnino respondent, subiicienda duxi, ut non aliunde concionatores nostri quærant, quam rationem, & viam in Sacris orationibus habendis sequantur, cum hanc viderint ab initio Ecclesiæ à Sanctis Patribus servatam, & nostris temporibus à Sancto & Oecumenico Concilio summo studio commendatam & propositam fuisse. *Diebus saltem Dominicis, inquiunt Tridentini Patres, & festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua, & earum capacitate pascant salutaribus verbis: docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate, & facilitate sermonis vitia, quæ eos declinare, & virtutes, quas sectari oporteat, ut poenam eternam evadere, & cælestem gloriam consequi valeant. Utinam Sancti Concilii de-*

cretum servaretur, quod neque Episcopi dolerent adeo fideles in rebus divinis peregrinos, & prorsus ignorantes esse; & concionatores sanctitate potius vitæ, quam Rhetorum artibus vim addere verbis curarent.

XXXV Quæ tamen huc usque de sacris concionibus dicta sunt, subvertere videtur testimonium Sozomeni, qui *Hist. Eccl. lib. 7. cap. 19.* de variis apud diversas Provincias & Ecclesias ritibus sermonem habens: *In eadem Urbe* (hoc est Romana) *inquit, nec Episcopus, nec alius quispiam in Ecclesia populum docet* οὔτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε ἄλλος τις ἐνθαῦδε ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκει. Verum verba Sozomeni Hooperus in dissertatione de Quadrages. rectè ex conjectura emendat. εἴτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, εἴτε ἄλλος τις. Profecto credibile non est morem habendi sermonem ad populum ex Apostolica consuetudine ad omnes Ecclesias derivatum, & per plura sæcula diligenter custoditum, solam Romanam Ecclesiam Apostolicarum traditionum custodem neglexisse: Neque enim in animum inducere possum, præcipuum, ut definivit Tridentina Synodus, Episco-

po-

porum munus concionandi scilicet ad populum Romanos Episcopos universali Ecclesiæ præpositos detrectasse, iis præsertim temporibus, quibus penè omnes, qui præfuerunt ob vitæ morumque integritatem in Sanctorum numerum meruerunt referri. Contrarium certè persuadent sermones Leonis Papæ, quos Romæ habuit ad populum. Cum autem à nemine Ecclesiasticorum Scriptorum Sanctissimo Pontifici mos concionem habendi in Ecclesia tanquam auctori vindicaretur, jam in aperto est, à Decessoribus suis, quos egregie sequutus est, eum accepisse. Et ante Sozomeni ætatem Romanos Episcopos consuevisse sermonem habere ad populum fidem facit sermo Liberii Papæ, quæ habuit Romæ in Ecclesia B. Petri die Nativitatis Christi Domini frequenti fidelis populi conventu ad Marcellinam Sororem Ambrosii, quæ virginitatem ea die profitebatur. Quem deinde tractatum descripsit Ambrosius in 3. libro de virginibus ipsi Marcellinæ sorori inscripto. Deinde vero consuetudinem alloquendi populum in Ecclesia à Romanis Pontificibus observatam fuisse ostendunt homiliæ S. Gregorii Papæ in Ezechielem, & in Evangelia. Quin etiam in epistola ad Secundinum Episcopum homiliis in Evan-

gelia præfixa S. Pontifex innuere videtur, id fecisse ex veteri consuetudine, ita enim epistolam exorditur: *Inter sacra Missarum solemnia ex his, quæ diebus certis in hac Ecclesia legi ex more solent, Sancti Evangelii quadraginta lectiones exposui.* Quare vel Hooperi correctio admittenda est; vel dicendum est Sozomenum, qui procul à Romana Urbe degebat, rerum Romanarum inscitia lapsus esse; quemadmodum alio loco, ubi asserit, Julium Romæ Episcopum Niceno Concilio per suos Legatos, præsedisse. Si quis autem obiiceret, quæ à Sozomeno de Romanæ Ecclesiæ consuetudine narrantur, referri in Historia sua tripartita à Cassiodoro, qui Romæ vixerat, & Romanam frequentaverat Ecclesiam, quod procul dubio facturus non erat, si falsum comperisset. Primum respondere possum, Cassiodorum à Sozomeno deceptum fuisse, eique in hac re nimis credulum fidem adhibuisse. Deinde etiam illud adderem, verbum *διδάσκειν*, quo Sozomenus utitur, non accipiendum esse de sermonibus, qui fiebant ad populū inter Missarum solemnia, quos Greci *ὁμιλίας* vocant; sed ita intelligendum esse Sozomenum, ut significare voluerit, quod Romæ neque Epi-
sco-

scopus, neque Presbyteri Clerum de rebus
 Divinis docere atque instruere in Eccle-
 sia consueverint. Cujus interpretationis
 argumento mihi sunt, quæ post superius
 relata verba apud Sozomenum leguntur,
 quæ talia sunt: *Scd apud Alexandrinam so-
 lus Civitatis Alexandrinæ Episcopus. Quam
 consuetudinem, cum antea non fuisset, intro-
 ductam esse ferunt, ex quo Arius Presbyter de
 doctrina fidei differens nova dogmata invenit.*
 Atqui Arius errores suos effutire cepit,
 non cum ad populum verba faceret; sed
 cum Alexander Alexandriæ Episcopus
 presente Clero de Trinitate differeret, &
 altissimum Trinitatis mysterium clericos
 edoceret. Nam tum Arius insurgens de
 Trinitate disputationem exorsus est,
 & Alexandri sententiam Sabellii heresi
 affinem ratus in contrarium errorem di-
 lapsus est. Atque inde, ut Sozomenus di-
 cere videtur, mos introductus est, ut so-
 lus Episcopus de rebus divinis Clerum in
 Ecclesia doceret; nullus autem ex pre-
 sbyteris docendi munus usurparet. Nam
 antea Sacrarum Scripturarum interpreta-
 tio uni ex presbyteris in Ecclesia Alexan-
 drina committebatur, & Alexandri æta-
 te id munus Ario demandatum fuisse re-
 fert Theodoritus in *Hist. Eccles. lib. 1. cap. 2.*
Eodem tempore Arius, qui in Presbyterorum

Ordinem erat adscriptus, & cui sacrorum voluminum expositio commissa erat. Ideoque mirum esse non debet, si Arius de magisterio superbiens Alexandrum palam reprehendere erroris ausus sit, & Episcopi sui sermonem contraria insolentique disputatione confutare. Arianae autem Hereseos initium tradit Socrates *lib. 1. cap. 5.* cujus verba adscribo, ad quae respexisse videtur Sozomenus: Forte quodam die (*Alexander*) praesentibus suis presbyteris una cum reliquo Clero de Sacrosanctae Trinitatis Mystério ambitiosius disputans, in Trinitate esse docebat unionem. Arius vero unus è numero Presbyterorum, qui Alexandro parebant, vir artis dialecticae minime ignarus, ratus Episcopum Sabellii Libyci dogma inducere, ad opinionem, quae cum Sabellii dogmate ex adverso pugnat, contentionis studio deflexit, iisque, quae ab Episcopo dicta fuerant, acerbius, ut videbatur, occurrit ita disputans. Nostrae autem opinionationi minime adversari videtur Historia Tripartita Cassiodori, ubi verbum Græcum *Ἰδὲ δὲ λέγειν* latine redditur, non sermonem seu tractatum habere, sed docere. Nisi potius sententiam Johannis Garretii sequi placeat, qui ex veteri codice pro verbo docet, dicit legendum existimat & ex hac lectione alium omnino ac veris-

rissimum sensum effici. Ibi enim putat decant. Alleluja Cassiodorum agere in hunc modum. *Apud Romam in uno quoque anno semel psallunt Alleluja primo die Paschæ, ita ut Romani pro juramento, ut hunc hymnum audire mereantur.* His continuo subjungit Tripartita: *In qua Ecclesia, neque Episcopus, neque alius quisquam coram populo dicit.* Supple illud primum Alleluja Paschale. Quod si de Romanis concionibus tractare instituisset, non prætermisisset silentio, quæ eodem loco de Alexandrinis Catechesibus, & homiliis à Sozomeno traduntur, vel tradi censentur, ut non inverisimili conjectura idem Autor argumentatur.

XXXVI Vindicata igitur Romanis Pontificibus concionandi consuetudine certo conicere licet, quod Romæ è superiori loco, ut ubique servabatur, sermo haberetur ad populum. Et concionis quidem, & lectionis Scripturarum ex eminentiori loco fieri solitæ; tum etiam separationis foeminarum, ac virorum in Ecclesiam proficiscentium meminit Augustinus lib. 2. de Civit. Dei cap. 28. *Populi confluunt ad Ecclesias casta celebritate, honesta utriusque sexus discretione; ubi audiant, quam bene hic ad tempus vivere debeant, ut post hanc vitam beate semperque vivere mereantur: ubi Sancta Scriptura, Justitiæque do-*

Etrina de superiore loco in conspectu omnium personante, & qui faciunt, audiant ad præmium; & qui non faciunt, audiant ad iudicium.

Sacrum concionatorem Christiani in Ecclesia Romana non stantes, sed confidentes audiebant. Id enim significant Justini verba *inde consurgimus &c.* Ex quibus duo nobis declarantur: unum est die dominico stantes Christianos orasse Justini ætate, quod deinde confirmatum est Canone vigesimo Concilii Nicæni: alterum vero fideles, dum Episcopus de Sacris Scripturis verba faceret, & ad vitiorum fugam, amoremque pietatis cohortaretur, omnes in Ecclesia consedisse, ut corpore quiescente, & corporeis functionibus & curis quodammodo laxata, mens, libera & soluta rebus divinis audiendis meditandisque vacaret. In Orientis vero Ecclesiis Christianos erectos verbum Dei audivisse è pluribus Sanctorum Patrum locis adstrui potest; sed præ cæteris insigne est, quod de Constantino memoriæ tradidit *Eusebius lib. 4. de ejus vita cap. 33.* Qui, cum prolixior esset oratio, exhortatus ab ipso Eusebio, qui sermonem ad populum habebat, ut in Regali Solio, quod juxta positum erat, residere vellet, nunquam uti faceret, induci-

ci potuit : cum modò quidem diceret, nefas esse , ubi de Deo instituta sit disputatio , remissè ac molliter auscultare: modò vero id sibi utile , & commodum esse affirmaret : *Pium enim ac religiosum est, agebat, ut de rebus divinis stantes audiant.* Hic autem obiter adnotamus , quod hinc aliud nobis suppetit argumentum pro rejicienda eorum sententia, qui putant verba Justinì ad liturgiam Hierosolymitanæ Ecclesiæ pertinere . In Ecclesia enim, quæ Hierosolymis erat, tum ex testimonio Eusebii , tum etiam ex recepto Orientalium more , licet contrariam consuetudinem in Ecclesia Alexandrina obtinuisse ex D. Athanasij homiliis colligi possit , fideles verbum Dei erecti & stantes , non autem confidentes audiebant . At vero in Romana , aliisque Italiæ Ecclesiis fideles in sacris concionibus sedisse , & è diverso in Africa Auditores stare solitos prodidit *Augustinus lib. de catechizandis rudibus cap. 13. Quanquam, inquit, sine dubitatione melius fiat, ubi decenter fieri potest, ut à principio sedens audiat. Longeq; consultius in quibusdam Ecclesiis transmarinis non solum Antistites sedentes loquuntur ad populum, sed ipsi etiam populo sedilia subjacent, ne quisquam infirmior stando lassatus à saluberrima intentione avertatur, aut etiam cogatur ab-*
sce-

scedere. Transmarinarum nomine Italas Ecclesias, & præcipue Romanam ab Augustino significari, dubitari non debet; cum frequentissimè apud Africanos Scriptores, & apud eundem Augustinum, hoc eodem sensu Transmarini Episcopi, Transmarinæ regiones, concilia, judicia nuncupentur.

XXXVII Posteaquam igitur à sedibus fideles consurrexerant, concione terminata, stantes omnes sacras preces fundebant ad Deum pro seipsis, & pro aliis omnibus ubique gentium, quemadmodum idem Justinus testatur. Coelesti enim doctrina imbuti didicerant non modo pro suis, sed etiam pro hostibus, & pro persecutoribus Deum deprecari. Quam singularem Christianorum caritatem, Gentilibus ipsis, quo iniquior eorum crudelitas, quam in Christianos exercebant, appareret, Tertullianus strenuus communis causæ defensor renunciat in hæc verba: *Corpus sumus de conscientia religionis, & disciplinæ unitate, & spei fœdere: Coimus ad Deum, quasi manu facta, ut precationibus ambiamus, hæc vis Deo grata est. Oramus etiam pro Imperatoribus, pro Ministris eorum ac Potestatibus, pro statu sæculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Et alibi in eadem Apologia, ut crimen*
lesæ

læsæ Majestatis à Gentilibus oppositum
 Christianis, quod pro salute Cæsaris
 Deos non orarent, refelleret, hæc habet,
 quæ non prætermittenda duxi, quia Chri-
 stianorum habitum & formam dum in Ec-
 clesia precarentur oculis quasi pictura
 quadam exhibent. *Iluc, ait, (hoc est in Cæ-
 lum) suspicientes Christiani manibus expan-
 sis, quia innocuis, capite nudo, quia non eru-
 bescimus, denique sine monitore, quia de pe-
 ctore, oramus pro omnibus Imperatoribus,
 vitam illis prolixam Imperium securum, do-
 mum tutam, exercitus fortes, senatum fide-
 lem, populum probum, Orbem quietum, &
 quaecumque hominis & Cæsaris vota sunt.*
 Verum pro Romanis Imperatoribus, qui-
 bus propositum erat ferro, atque igni,
 cæterisque crudelitatis instrumentis, si
 concederetur, Sanctorum genus excinde-
 re, & Christianorum nomen ex Terrarum
 Orbe eliminare, & prorsus extinguere,
 dum Sanctum incruentumque sacrifi-
 cium perageretur, Christianos orasse,
 quod affirmat Justinus, indicat Tertul-
 lianus his verbis: *itaque & sacrificamus pro
 salute Imperatoris, sed Deo nostro & ipsius;
 sed quomodo præcepit Deus, pura prece. Sed
 quænam essent preces, quibus proximè
 post concionem Justiniani ætate uterentur
 Christiani, id vetustatis tenebris obte-
 gen-*

gentibus scire non possumus. Psalmorum quidem cantus interpositos fuisse Tertullianus, qui eodem sæculo, quo Justinus vixit, fidem facit *in libro de anima cap. 9.* Ubi jam in heresim lapsus Priscillæ Montani sociæ, quæ diabolico spiritu decepta à sensibus alienabatur, falsas revelationes his verbis commendat: *Est hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in Ecclesia inter Dominica solemnia per Ecstasim in spiritu patitur. Jam vero prout scripturæ leguntur, aut psalmi cantantur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ visionibus subministrantur.* Quod autem psalmi cantus Augustini ætate inter Evangelium & Epistolam interponeretur, idem Augustinus prodidit *Serm. 165. de ver. Apost. Apostolum audivimus, psalmum audivimus, Evangelium audivimus, consonant omnes divine lectiones, ut spem non in nobis, sed in Domino collocemus.* In Ecclesia autem Romana psalmi non alternatim cantabantur, sed cantor solus psalmos modulabatur: fideles autem intento animo audientes, comprecantesque in fine Amen concordī voce subdebant. *Card. Bona de rebus liturg. lib. 2. cap. 4.* ob idque puto Tertullianum dixisse, quod Christiani de pectore orabant, cum non omnes,

nes, qui in Ecclesia stabant, psalmos invicem cantu alternarent; sed unus in medio Ecclesiae cæteris audientibus caneret. Neque enim vim orationis, ut Gentiles in elatis incompositisque vocibus & ejulationibus repositam esse arbitrabantur, sed in pura conscientia & mentis ad Deum conversæ intentione collocatam.

XXXVIII Primis autem precibus rite peractis, osculum pacis inter Christianos dari affirmat Justinus *num 85*. Quod equidem inficiari non possum Romanæ Ecclesiae instituto minime convenire; ibi enim osculum pacis non antequam confecta essent mysteria, sed peracto per Sacerdotem sacrificio sibi præbebant. Alius enim ritus erat in osculo dando Ecclesiae Orientalis, alius Occidentalis. Orientales enim ante Mysteriorum cōfectionem osculum pacis porrigebant, immo ante præfationem, ut ostendit Card. Bona *lib. 2: cap. 16. rer. liturg.* Romani autem post orationem Dominicam ante communionem osculo dilectionis se mutuo amplectebantur. *August. Serm. 228.* Quare Innocentius Primus Decentio Episcopo Eugubino, qui, cum ordinem deosculandi quidam interverterent, rogaverat, quo tempore porrigi deberet, hæc rescripsit: *Pacem asseris ante confecta mysteria quosdam*
pa

populis imperare, vel sibi inter sacerdotes tradere, cum post omnia, quæ aperire non debeo, pax sit necessario indicenda, per quā constet populū ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, atque in Ecclesia celebrantur, præbuisse consensum, ac finita esse pacis concludentis signaculo demonstratur. Sed animadvertēbam ibi Justinum ritum primæ post Baptismū communionis describere. Quare cum ibi referat, quod Baptizatum adducebant ad fideles, qui in Ecclesia congregati erant communes preces cum pro seipsis tum pro illuminato & aliis ubique Gentium omnibus futuri; verisimile est, quod tum peractis precibus statim oscularentur se invicem, eaque ratione inter se Neophytum in suum coetum reciperent. Osculum enim erat signum unionis, & hanc significationem huic ritui tribuit Chrysostomus homil. 77. in Iohannem. Ideò, ait, in mysteriis invicem nos osculamur, ut multi unum efficiamur. Quam rationem Autor Hierarch. Eccles. affert. cap. 1. & Cyrill. Hierosoly. Mystagog. cap. 3. Et quidem Justinus num. 87. ubi ordinem Eucharistici sacrificii prosequitur de osculo, quod ante oblationis consecrationem porrigebatur, nullam mentionem facit, & non sine causa prætermissum existimo. Quibus & illud addi potest, quod osculum, ut ait Card.

Card. Bona *de reb. litur. lib. 2. cap. 16.* non solum communionis, sed & omnium Ecclesiasticarum functionum signaculum & sigillum erat; & quod in omnibus Sacramentis adhiberi solebat, idque doctissimus Card. allatis veterum testimoniis confirmat. Profecto osculo pacis Episcopum non modo adultos, sed etiam recens natos, posteaquam Sacro Baptismate emundaverat, excipere atque amplecti consuevisse, palam fit ex iis, quæ Cyprianus scribit ad Fidum *epist. 64.* qui Baptismum infantibus ante octavam abortu diem dari non debere censebat. *Nam etsi adhuc infans, ait, à partu novus est, non ita est tamen, ut quisquam illum in gratia danda, atque in pace facienda horrere debeat osculari; quando in osculo infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato & recens nato quodammodo exosculamur, quando id, quod Deus fecit, amplectimur.* Unde apertissimum est Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut Baptismate initiato osculum pacis Episcopus daret. Cum igitur adulti Sacro Baptismate abluebantur, tum puto, quod baptizatus adduceretur è lavacro ad fratres pro eo, ut ait Justinus, in Ecclesia oraturos; & eum absolutis precibus osculo

pa-

pacis à fidelibus exceptum, & in fraternitatem admissum fuisse; & deinde Missam tanquam rerum omnium complementum solitis ritibus servatis Episcopum celebrasse. Demùm dicere etiam possum, Romanam Ecclesiam cum Orientali idem tempus precandi osculo pacem Justinianae aetate observasse, ac postea factam fuisse in hac re parvam temporis lapsu mutationem. Et si quis contenderet hujus mutationis autorem ipsum Innocentium Pontificem fuisse, adducere posset in suae sententiae confirmationem testimonium Valfridi Strabonis, qui *pacem*, ait, *ante communionem dari Innocentius Papa decretis suis instituit*. Sed Justinianae liturgiae explicationem prosequamur.

XXXIX At vero priusquam de oblationibus, quæ per Diaconos à fidelibus Sacerdoti offerebantur, verba faciam, omittenda non sunt verba Tertulliani, qui nos docet, quales Præsidentes ea aetate essent, his verbis: *Præsident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti; neque enim pretio ullares Dei constat*. Hæc autem recte illis consonant; quæ monet Cyprianus servanda in Sacerdotum electione *Epis. 67. In ordinationibus Sacerdotum non nisi immaculatos & integros Antistites eligere debe-*

*bemus , qui digne & sanctè sacrificia Deo offerentes audiri in precationibus possint , quas faciunt pro Dominicæ plebis incolumitate . Ad Altare igitur per Diaconorum manus oblationes panis, vini, & aquæ offerebantur à Fidelibus in Romana Ecclesia ; nam in Orientali alias etiam res, è quibus Eucharistia non conficiebatur, ad Altare offerre Christianis licuisse ex Canonibus Apostolicis tertio & quarto constat . Unde etiam ostenditur Romanæ Ecclesiæ liturgiã Justiniani verbis describi , non autē Hierosolymitanæ . Verum Justiniani verba intelligenda sunt de oblationibus , quæ à Christianis in usum Sacrificii ad altare fiebant, non autem de aliis muneribus & donis , quæ liberaliter à Christianis in Sacerdotes, & Dei Ecclesias conferebantur . Nam de Marcione refert Tertullianus *lib. de præscript. cap. 30.* è Romana Ecclesia in perpetuum ejectum fuisse ducentis sesteritiis ei restitutis , quæ Ecclesiæ intulerat . Ad altare autem panem , & vinum offerendi facultas non omnibus indiscriminatim dabatur, sed his tantummodo, quibus licebat ad panis Eucharistici communionem accedere , ut ex Concilii Eliberitani canone 28. manifestum est .*

Episcopos placuit ab eo , qui non communicat munera accipere non debere . E diverso avari-

L ri-

ritiam foeminae locupletis, quæ oblationem non fecerat, his verbis increpat Cyprianus *lib. de oper. & Elemos.* Locuples es, & *Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non respicis; quæ in Dominicum sine Sacrificio venis, quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?* Et canone 24. Cōcilii Carthaginensis tertii vetatur quid aliud offerri præter panem, & vinum aquæmixtum. Nam vinum aquæmixtum à Sacerdote, uti nunc observatur, consecratur; quem ritum spectant verba Irenæi hæreticos arguentis, qui solam aquam offerebant. *Reprobant itaque hi commixtionem vini cælestis, & solam aquam secularem volunt esse non recipientes Deum ad commixtionem suam. lib. 5. c. 1.* Huc etiam pertinet Cypriani ep. 63, qui hujus mixtionis significationem ita explicat: *Quando autem in Calice vino aquæ miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebes ei, in quem credit copulatur & conjungitur. Oblationes per sacros ministros à fidelibus receptæ, ut deinde à Sacerdote consecrarentur, collocabantur super Altare. Idcirco Optatus Milevitanus Donatistarum facinus reprehendens: Quid enim, ait, tam sacrilegum, quam altaria Dei (in quibus & vos aliquando obtulistis) frangere, radere, removere? in quibus, & vota*

*ta populi & membra Christi portata sunt : quo
 Deus Omnipotens invocatus sit , quo postulatus
 descenderit Spiritus Sanctus : unde à multis
 & pignus salutis eternæ & tutela fidei, & spes
 resurrectionis accepta est . Altaria inquam ,
 quibus fraternitatis munera non iussit salva-
 tor imponi , nisi quæ essent de pace condita.
 lib. 6. de Schism. Donatist. Erat autem Alta-
 re, seu mensa lignea lintheaminibus coo-
 perta . Nam idem Optatus Milevitanus
 increpans Donatistas , quod nefarie alta-
 ria Catholicorum partim fregissent , par-
 tim vero rasissent : Quis , inquit , fidelium,
 nescit in peragendis mysteriis ipsa lignea lin-
 theamine cooperiri ? Inter ipsa Sacramenta ve-
 lamen potuit tangi , non lignum . Aut si ta-
 ctu possunt penetrari velamina, ergo penetran-
 tur & ligna . Ita etiam Athanasius in Epi-
 stola ad solitarios memorat mensam li-
 gneam , qua super Sanctum Sacrificium
 confici solebat, ab Arianis incensam fuis-
 se : Cum rapuissent , inquit , subsellia , thro-
 num , mensam , nam lignea erat , vela Ec-
 clesiæ , ac cætera , quæ potuere direpta , &
 asportata ante ostium in magna platea com-
 bufferunt , thusque injecerunt in ignem . Et in
 Breviario Romano scriptum extat , San-
 ctum Silvestrum præcepisse , ne amplius
 inde Altaria nisi lapidea fierent ; Aram
 autem ligneam, qua S. Pontifex utebatur*

faviente persecutione quia asportari fa-
 cilius poterat, in Ecclesia Lateranensi
 collocatam fuisse, decretumque factum,
 ut nemo in ea præter Romanum Ponti-
 ficem deinceps Missam celebraret. Super
 Sepulcra Martyrum & præcipue su-
 pra Petri & Pauli monumentum Ro-
 manum Pontificem offerre consuevisse,
 testis est Hieronymus *advers. Vigil. cap. 3.*
Male facit ergo Romanus Episcopus, qui su-
per mortuorum hominum Petri & Pauli os-
sa veneranda secundum nos, secundum te vile
pulvisculum offert Domino sacrificia, & tu-
mulos eorum Christi arbitratur altaria. Om-
 nis autem Clerus Sacerdoti sacra facienti
 adstabat candidis vestibus indutus. Id
 enim discimus à B. Hieronymo, qui *lib. i.*
Dial. Pelagiū confutans, qui repente mu-
tatus in Stoicū de Zenonis tonabat super-
cilio. Unde, ait, *adjungis gloriam vestium*
& ornamentorum Deo esse contrariam? Quæ
sunt rogo inimicitie contra Deum, si tunicam
habuero mundiorē: si Episcopus Presbiter,
& Diaconus, & reliquus ordo Ecclesiasticus
in administratione Sacrificiorum candida veste
processerint? Ex vestium enim candore mo-
 nebantur Christiani quanta animarum-
 puritate ad tremendum venerandum-
 que Sacrificium accedere deberent, ut-
 que non interiori modo cultu, sed etiam
 exte-

exteriori apparatu Sanctitatem functionis
 revererentur. Quare aliud erat vestimen-
 tum, quo Clerici in ministerio utebantur,
 aliud, quod in communi vitæ consuetu-
 dine adhibebant. Porro, ait Hiero-
 nymus, *Religio Divina alterum habitum ha-*
bet in ministerio, alterum in usu, vitæque com-
muni. In cap. 44. Ezechiel. At usum albarum
 vestium Evaristi quoque ætate obtinuisse
 probabile est, certò tamen affirmari ne-
 quit. Antequam vero præfationem so-
 lemnem Sacerdos exordiretur, publice
 Diaconus offerentium nomina recitabat.
 Et quoniam multi superbiebant, cum se
 nominari à Diacono audirent, in eos in-
 vehitur Hieronymus *cap. 6. & 18. in Ezech.*
 Et Innocentius hanc hominum vanita-
 tem detestans opportunius existimavit, ut
 post peractas preces nomina offerentium
 recitarentur, ut intelligerent Fideles no-
 mina eorum recitari, & quia oblatio-
 nem attulerant, & quia precibus Sacer-
 dotis in suorum peccatorum expiatio-
 nem fuerant Deo commendati; qua de
 re Decentium ita alloquitur: *De nominibus*
vero recitandis antequam preces Sacerdos fa-
ciat; antequam eorum oblationes, quorum
nomina recitanda sunt, sua oratione commen-
det, quam superfluum sit, & ipse pro tua pru-
dentia recognoscis, ut cujus hostiam necdum

Deo offeras, ejus ante nomen insinues, quamvis illi incognitum sit nihil. Prius ergo oblationes sunt commendanda, ac tunc eorum nomina, quorum sunt, edicenda; ut inter sacramenta nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus. Nomina igitur offerentium recitabantur non ad liberalitatis ostentationem, sed ut cum oblatio munda pro omnibus offerebatur, pro illis speciatim à Sacerdote, iisque, qui adsistebant, orationes fierent. Ita etiam cum mortuorum memoria recolebatur, eorum nomina recensita fuisse demonstratur ex iis, quæ S. Cyprianus scribit de poena à Carthaginensibus Episcopis imposita iis, qui testamento Clericis curæ tutelæve munus detulissent: *Episcopi antecessores nostri religiosè considerantes, & salubriter providentes censuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam, vel curam Clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud Altare Dei meretur nominari in Sacerdotum prece, qui ab Altari Sacerdotes, & Ministros voluit avocare. Cyp. Epis. 1.*

XL Sed jam agendum est de precibus, quæ proximè consecrationi panis Eucharistici præmittebantur. Verba Justiniani à nobis

nobis superius allata hæc sunt: quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum universarum Patri per nomen Filii & Spiritus Sancti offert, & gratiarum actionem pro eo, quod nos donis suis hisce dignatus sit, prolixè exequitur. Duo igitur receptis oblationibus fieri consuevisse à Sacerdote in sacra liturgia narrat: unum est, quod preces ad Patrem dirigerentur per Jesum Christum: alterum, quod gratiarum actionem longe prosequeretur Sacerdos. Utrumque in Ecclesia Occidentali usurpatum fuisse argumento est canon vigesimus tertius Concilii Carthaginensis tertii, quo præcipitur, ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet: Et cum Altari assistitur semper ad Patrem dirigatur oratio. Quare S. Fulgentium Monimus ejus discipulus datis ad eum literis certiore fecit à non nullis se fuisse interrogatum de Sacrificio Corporis, & Sanguinis Christi, quod soli Patri existimabant immolari. Sanctus autem Fulgentius in responsione ad questionem à Monimo propositam Hereticorum sententia pluribus confutata, disputationem his verbis concludit: *Omne ejuslibet honorificentiae, & Sacrificii salutaris obsequium, & Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, hoc est, Sanctæ Trinitati, ab Ecclesia Ca-*

tholica pariter exhiberi. . Neque enim præjudicium Filio, vel S. Spiritui comparatur, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cujus consumatio, dum Filii & Spiritus Sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen, quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, bene credentis fide tota Trinitas honoratur: & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, Sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. Id autem optime respondet formulis precationum, quæ etiam nunc in Ecclesia Romana servantur, quæque à Scriptoribus Ecclesiasticis collectarum nomine appellari solent: ipsæ enim, ut plurimum Patri inscribuntur, & eorum finis clauditur notissima formula per Dominum nostrum Jesum Christum &c. Rationem autem hujus ritus, ut preces ad Patrem dirigerentur per Jesum Christum reddit Augustinus de Civit. Dei lib. 10. cap. 20. Nimirum quod Christus Dominus verus inter hominem & Deum mediator formam servi accipiens, inventus est & habitus ut homo; & cum Deus esset, & Sacrificium sumeret, voluit inferior Deo per humanitatem factus sub forma servi seipsum immolare pro hominibus, & victimam & Sacerdotem esse. Mirabile autem hoc Sacrificium

cium cum quotidie in toto Orbe Terrarum in Sanctis Christianorum Ecclesiis renovetur, didicit Ecclesia Patri per Jesum Christum sacrificium offerre, qui in forma servi sacrificium maluit esse, quam sumere. Augustini verba talia sunt. Unde *verus ille Mediator in quantum formam servi accipiens mediator effectus est Dei & hominum homo Christus Jesus, cum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo & unus Deus est, tamen in forma servi sacrificium maluit esse quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Per hoc & Sacerdos est ipse offerens, ipse & oblatio. Cujus rei Sacramentum, quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium: quæ cum ipsius capitis corpus sit, se ipsam per ipsum discit offerre. Preces igitur Justiniani ætate ad hunc modum à Sacerdote concipiebantur. Sed quia Sacerdos una cum fidelibus puram hostiam offert, & oratio Sacerdotis & oblatio fit nomine sui & Fidelium adstantium, ideo populus admonebatur, ut preces suas & orationum instantias Sacerdoti celebranti adjungeret. Nam priusquam Sacerdos gratiarum actionem exordiretur, ut Fideles corda & mentē ad Deum elevarent, solemni præfatione, quæ etiam num in usu est, populum adhortabatur, atque ita eum excitabat, & disponebat*
ad

ad præcipuam actionem, in qua proprie sacrificium consistit *Car. Bon de rer. liturg. lib. 2. cap. 10.* De solempni autem illa præmonitione Cyprianus *lib. de orat. Dom.* hæc scribit ; Ideo & Sacerdos ante orationem præfatione præmissa parat Fratrum mentes dicendo *sursum corda*, ut tum respondens plebs : *habemus ad Dominum*, admoneatur nihil aliud se, quam Dominum cogitare deberé. Et admonitionem Sacerdotis, & gratiarum actionem complectuntur verba illa Augustini in *Ser. 221. ad Infan. de Sacr.* Primo post orationem admonemini *sursum habere cor...* Ergo in Cælo est caput nostrum, ideò cum dicitur *sursum cor*, respondetis *habemus ad Dominum*. Et ne hoc ipsum, quod cor habetis *sursum ad Dominum*, tribuatis viribus vestris, meritis vestris, laboribus vestris, quia Dei donum est *sursum habere cor*; ideo sequitur Episcopus, vel Presbiter, qui offert, & dicit, cum responderit populus, *habemus ad Dominum sursum cor*: gratias agamus Domino Deo nostro, quia *sursum cor habemus*. Gratias agamus, quia nisi donaret, in terra cor haberemus. Et vos adtestamini, dignum & justum est, dicentes, ut ei gratias agamus, qui nos fecit *sursum ad nostrum caput habere cor*. Afferri etiam possent alia S. Augustini, & veterum Sanctorum Patrum testimonia, sed in re notissima pluribus agere superfluum est.

XLI Christiani autem licet inter orandum manus in formam Crucis extendere, illud tamen in reverentiam corporis & Sanguinis Christi Domini, qui in oblatione sanctificata speciebus panis, & vini tectus aderat, facere abstinebant. Quod conjecturari potest ex loco illo Cypriani de oratione Dominica, quo hortatur Fideles, ut adorent exemplo Publicani, qui in Templo *non elevatis in cælum impudenter oculis, nec manibus insolenter erectis, sed pectus suum pulsans, & peccata intus inclusa contestans Divinæ Misericordiæ implorabat auxilium*. Sed præcipue pectora tundeant Fideles, cum Sacerdos pronuntiabat verba illa orationis Dominicæ, *dimitte nobis &c.* quod etiam Sacerdos ad Altare assistens una cum fidelibus faciebat. Nam postquam incruentæ hostiæ Sacerdos oblationem fecerat, orationem deinde Dominicam non nullis precibus submissa voce præmissis, & pœnitentibus absolutione per impositionem manuum impertita recitabat. Ecce, ait Augustinus Serm. 227. *ubi est peracta Sanctificatio, dicimus orationem Dominicam, quam accepistis, & reddidistis. Post ipsam dicitur pax vobiscum: & osculantur se Christiani in osculo sancto*. Et in homilia 24. inter 50. docet orationem Dominicam à Sacerdote elata voce, ut eam

eam fideles exaudirent, pronuntiata fuisse. In Ecclesia inquit, ad Altare Dei, quotidie dicitur oratio Dominica, & audiunt illam Fideles. Dominicae orationis solemnem in Missa recitationem ex Christi Domini praecepto Apostolos quoque observasse, testis est Beatus Hieronymus in lib. 3. Dial. adversus Pelag. Sic Christus oravit in cruce, Deus Deus meus. . . Sic docuit Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius Sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster, quies in Caelis, sanctificetur nomen tuum. Unde nobis via, & ratio aperitur, qua explicare possimus verba illa Beati Gregorii lib. 9. Epis. 12. Orationem vero Dominicam, idcirco mox post precem dicimus: Quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Non enim in hunc sensum verba Gregorii accipienda sunt, ut alias orationes Apostoli non adhibuerint, quas prolixas in Sacrificio habere consuevisse, testantur Proclus Constantinopolitanus in libello de tradi. diu. liturg. & Johannes Chrysostomus in prim. ad Corinth. Hom. 27. & praecipue Evangelica verba, quae ad consecrationem adhibita semper fuisse, impium est dubitare. Imo vero sanctum Dei Evangelium, viventibus adhuc Apostolis, in Missis lectum fuisse, testimonio esse possunt quae Eusebius

bius *lib.2. Eccles. hist. cap.15. de Evangelio*
à Marco precibus Romanorum scripto
memoriæ tradidit : *Quod*, inquit, *cum Pe-*
trus per revelationem Sancti Spiritus cognovis-
set ; delectatus ardenti hominum studio librum
illum auctoritate sua comprobasse dicitur , ut
deinceps in Ecclesiis legeretur . Neque pla-
cet, ut dicamus cum Eminentissimo Card.
Bona de *reb. liturg. lib.2. cap.15. mendo-*
sum fortasse textum esse , & adverbium
solummodo irrepsisse ; aut Apostolos in ce-
lebrando sacrificio duplicem formulam
brevem , & prolixam diversis temporibus
adhibuisse : brevem quidem, cum tempo-
ris angustia vel persecutionis metu pre-
mebantur : prolixam vero cum per tem-
pus , & occupationes licebat . Nam , &
si probabile admodum est , id fuisse fa-
ctum , non tamen huc Gregorii verba
spectare videntur . Gregorius enim in
Epistola rationem reddit , cur in Ecclesia
Romana mox post canonem oratio
Dominica recitabatut . Quippe , ut in vi-
ta ipsius Gregorii Johannes Diaconus
lib.2. cap.20. scribit : Orationem Dominicam
mox post canonem super hostiam censuit reci-
tari . Cum Sanctissimus Pontifex accepis-
set , aliquos quasi sub zelo Sanctæ Ro-
manæ Ecclesiæ de suis dispositionibus
murmurare inter cætera , quod oratio
Do.

Dominica mōx post canonem ut diceretur statuisset, ad Johannem Episcopum Syracusarum literas dedit, in quibus se excusat: quod id fecerit morem Apostolorum secutus, qui, ut ait Hieronymus, hanc orationem solam acceperant à Christo Domino, quam in Sacrificio super sanctificata recitarent, cui tamen plures alias, non negat, Apostolos addidisse. Cum igitur hujus orationis in Missa recitatio esset ex divina institutione, ipsamque Apostolos docuisset Christus Dominus; hanc, & non aliam, quam Scholasticus composuerat, convenire censuit, ut super consecratam oblationem Sacerdotes dicerent. Profecto hunc intellectum exigere videntur verba ipsius Gregorii, quæ verba à nobis ante allata proximè subsequuntur. *Et valde mihi inconueniens visum est, ut precem, quam Scholasticus composuerat, super oblationē diceremus, & ipsam traditionem, quam Redemptor noster composuit, super ejus corpus, & Sanguinem non diceremus. Greg. lib. 9. Epist. 12.* Ordinem autem Liturgiæ, quem ex Latinis Africanisque Patribus recensuimus, servatum fuisse Justinī ætate, primum colligitur ex ipsis Justinī verbis; deinde suadet etiam tempus, quo Patres ipsi à me relati scripserunt, cum non longe à Justinī ætate nonnulli eorum vixerint; alii

alii vero, qui ritus ætate sua in usu essent, dum exhibent, de iis, ut jam antiquitus institutis sermonem habent. Sed quod sacræ liturgiæ exponendum superest, exequamur.

Ubi autem preces omnes absol-
verat Sacerdos, populus subclamabat,
Amen. Presbyter enim in Sanctuario ad-
stans ad Altare enixè prosequebatur pre-
ces, populus autem una cum illo preces
tacito pectore, vel submissa voce funde-
bat, ob idque in fine precum, Amen suc-
cinebat, quasi illa voce Sacerdotalibus
precibus, & postulationibus subscribens.
Sed verba Justinianæ animadvertere oportet,
qui precibus à Sacerdote absolutis respon-
deri Amen, affirmat. Quoniam in Orien-
tali Ecclesia populus cum Sacerdote Do-
minicam orationem recitabat: contra
autem in Romana Ecclesia, ubi populus
oratione Dominica à Presbytero dicta
subdebat vocem illam Hæbraicam, Amen.
Unde argumentum colligi potest, Justinianæ
liturgiam ad Romanam, non vero ad
Orientalem Ecclesiam pertinere. Diver-
sus autem ritus Orientalis, & Romanæ
Ecclesiæ traditur nobis à Sancto Gregorio,
qui in Epistola 12. lib. 9. *Sed, & Dominica
Oratio apud Græcos ab omni populo dicitur,
apud nos vero à solo Sacerdote.* Itaque Sanctus
Augu-

Augustinus in *lib. de catechizandis rudibus* sermonem instituens de iis, qui de Scholis Grammaticorum Oratorumque veniunt: *Noverint etiam inquit, non esse vocem ad aures Dei, nisi animi affectum. Ita enim non irridebunt, si aliquos Antistites, & Ministros Ecclesiæ forte animadverterint, vel cum barbarismis, & solæcismis Deum invocare, vel eadem verba, quæ pronuntiant, non intelligere, perturbateque distinguere. Non quia ista minime corrigenda sunt, ut populus ad id, quod plane intelligit, dicat Amen. Sed tamen pie toleranda sunt ab eis, qui didicerint, ut sono in foro, sic voto in Ecclesia benedici. Libenter adposui Augustini verba, ut inde laici discant, cum Presbyteros nostros, quod non rarò contingit, Missam celebrantes in sacrorum librorum lectione cespitare audiunt, non risu excipere, & lectorem contemnere, sed functionis sanctitatem, & dignitatem Sacerdotii revereri. Quam vero frequens ad sacros conventus Romanus populus religiose conflueret, & quanta devotionis concordia Hæbraicam illam vocem proferret, eleganter ita exprimit Sanctus Hieronymus loquens de Ecclesia Romana, ubi, ad similitudinem cælestis tonitruum Amen reboat. In præfat. lib. 2. in Epist. ad Galat. Demum orationem Dominicam in fine orationum,*

num , quæ in sacra liturgia recitabantur, dictam à Sacerdote fuisse, ostendunt verba Augustini in *epist. 1. ad Timoth. cap. 2.* ubi ad illud Apostoli . *Obsecro itaque primum omnium fieri obsecrationes, orationes &c.* dictionem illam *orationes* ita se intelligere profitetur : *Orationes : cum benedicitur , & sanctificatur , & ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit.* Quapropter acclamationem populi , cujus meminit Justinus , ultimam in sacra liturgia fuisse , qua scilicet fideles orationi Dominicæ Amen subiiciebant , ex ipsius verbis colligi videtur . Non enim ita intelligi debet Justinus quasi hic voluerit indicare , veterem Ecclesiæ morem & disciplinam ; videlicet quando in Ecclesia Occidentali verba consecrationis elata voce à Sacerdote pronunciabantur , & populus respondebat Amen . Qua de re Ambrosius in *lib. de initiandis cap. 9.* Ipse clamat Dominus *Jesus : hoc est Corpus meum .* Ante benedictionem verborum celestium species nominatur, post consecrationem Corpus Christi significatur . Ipse dicit *Sanguinem suum : ante consecrationem aliud dicitur , post consecrationem Sanguis nuncupatur . Et tu dicis , Amen : hoc est , verum est .* Nam verba Justiniani : qui , *(hoc est Præpositus) ubi preces , & Eucharistiam*

stiam, perfecit populus, qui adest omnis acclamat; Amen: finem liturgiæ, quæ populi acclamatione concludebatur, manifeste significare videntur. Quod confirmatur ex iis, quæ statim subsequuntur, dispensatio scilicet & communicatio Sacramentorum: Et ideo Eucharistiæ nomine, quâ perfecta, responderi à populo Amen Justinus affirmat, totam Sacrificii celebrationem intelligo.

XLII Nam completa sacra liturgia panis Eucharisticus comminutus populo distribuebatur à Presbytero, vel ab Episcopo si aderat. Nam sicut apud Hieronymum in altercatione Luciferiani, & Orthodoxi dicitur: *Episcopi est attrectare Corpus Domini, & de sublimi loco Eucharistiam ministrare populo.* Id autem munus, quod proprium erat Episcopi vel Presbyteri, Diaconi aliquando Episcopi vel Presbyteri mandatu obibant, ut Justinus affirmat in Apologia. Et morem distribuendi Eucharistiam per Diaconos receptum fuisse etiam in Ecclesia Orientali, & ubique Terrarum probari potest ex *can.2. Ancyрани Concilii, & canone 18. Concilii Nicæni.* Huc autem commodè referri possunt, quæ de Diaconis Romanæ Ecclesiæ loquens ait Auctor *quæst. Vet. & Nov. Testam. apud August. in Appen. T.3. quæst. 101.*

*quest. 101. Diaconi enim ordo est, accipere à Sacerdote, & sic dare Plebi. Quare Corpus Christi Domini ex officio dispensare Diaconis non licebat, si autem necessitas postularet ob communicantium multitudinem, vel aliam quamcumque causam Diaconi Sacerdotum jussu, tamquam eorum ministri dare poterant. Hinc Carthaginensis Concilii can. trigesimo septimo hoc præmittitur monitum: Diaconus ita se Presbyteri, ut Episcopi ministrum noverit; & deinde can. 38. istud adjungitur; ut Diaconus præsentem Presbytero Eucharistiam Corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget. Nam ad Diaconi officium pertinebat Sanguinem Christi Domini consecratum dispensare, ob idque de oblatione calicis per Diaconos frequens apud Veteres mentio: Corpus autem Domini nisi absentibus, aut jubentibus Presbyteris distribuere non licebat. Profecto in sacris Mysteriis calicem Fidelibus obtulisse Diaconos, & ad eos in Ecclesia Africana munus id spectasse Cypriani ætate, ejus verba testimonio sunt in *lib. de lapsis*. Ex quibus etiam comperitur antiquitus consuevisse non solum adultis, sed etiam parvulis Sanguinem Domini distribui. Verum calicem offerendi munus pertinuisse ad Diaconos in Romana Ecclesia ex ora-*

tione S. Laurentii Diaconi ad Episcopum
 suum Sixtum liquidò ostenditur . Cum
 enim Sixtum ad Martyrium duci cerneret
 his eum verbis compellare coepit : *Quo*
progredieris sine Filio Pater ? Quo Sacerdos
sancte sine Diacono properas ? Nunquam sacri-
ficiū sine ministro offerre consueveras . Quid
ergo in me displicuit Pater ? Numquid dege-
nerem probasti ? Experire certe utrum ido-
neum ministrum elegeris . Cui commisisti
Dominici Sanguinis consecrationem , (seu ut
alii legunt dispensationem) cui consuman-
dorum consortium Sacramentorum , huic
consortium tui Sanguinis negas ? Apud
Ambros. de offic. lib. I. cap. 41. Priusquam
 autem Fideles ad communicandum acce-
 derent, Diaconus clamabat *Sancta Sanctis*,
 ut scilicet his vocibus in memoriam revo-
 caret , quanta sanctitate & conscientiae
 puritate accedere ad sacram illam men-
 sam deberent . Quo autem modo Sacram
 Eucharistiam fideles reciperent intelligere
 licet ex Epist. Dionysii Alexandrini ad Six-
 tum Pontificem . Cum enim accidisset ,
 ut quidam Catholicus, qui baptismum ab
 hæreticis susceperat , interesset baptismo
 eorum , qui in Alexandrina Ecclesia ba-
 ptizabantur , & interrogationes , & re-
 sponfa illorum audiret , supplex accessit
 ad-

ad Dionysium ; & baptismum , quem ab hæreticis susceperat , plenum impietatis & blasphemiae esse contestans , nihilque commune cum baptismo Catholicorum habere : proinde orabat , ut hoc purissimo lavacro , verissimaque adoptione , & gratia donaretur . Qua de re ita scribit Dionysius . *Quod equidem facere non sum ausus , sed diuturnam illi communionem sufficere dixi . Nam , qui gratiarum actionem frequenter audierit , & qui cum cæteris responderit Amen ; qui ad sacram mensam adstiterit , & manus ad suscipiendum sacrum cibum porrexerit , qui illum exceperit , & Corporis , ac Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi particeps fuerit diutissime , eum ego de integro renovare non ausim .* Fideles igitur communicaturi ad sacram mensam adveniebant , ibique erecti è manibus Sacerdotum , vel Diaconorum sacrum cibum suscipiebant , ut manu panem sanctum exceptum ori suo reverenter deinde admoverent . Ad quem morem referri etiam debent , quæ ad Theophilum in *Epist.* 39. scribit Hieronymus . Romæ vero eisdem ritus obtinuisse , certissimum est ex Epistola sancti Cornelii Pontificis ad Fabium Episcopum Antiochenum , cui horrendum Novatiani facinus exponit in hæc verba : *Etenim oblationibus factis portionem singulis dividens ,*

dum eam tradit, miseros homines benedictionis loco jurare cogit; manus ejus, qui portionem accepit, ambabus manibus suis comprehensas retinens, nec prius dimittens, quam jurati ista dixerint (ipsis enim utar illius verbis) jura mihi per Corpus, & Sanguinem Domini Nostri Jesu Christi te nunquam partes meas deserturum, nec ad Cornelium amplius esse rediturum. Et miser homo, non prius gustat, quam sibi ipse malum imprecatus sit. Et cum panem illum accipiens dicere debuisset Amen, ejus loco dicit, non revertar deinceps ad Cornelium. ex lib. 6. Hist. Eccl. Euseb. cap. 43. Ex quo etiam intelligimus, quod fideles communicaturi non unam, sed ambas manus extendebant: neque enim aliter manus portionem accipientis suis Novatianus comprehendisset. Et unam quidem alteri suppositam, & paulo concavam factam protendisse, testimonium habemus ex Cyrillo Hierosolymitano Catech. 5. Mystag. Meminit etiam Cyrillus, & S. Cornelius ritus subiiciendi per eum, qui communicabat, frequentem illam vocem, Amen. Nam Sacerdos, vel Diaconus Eucharisticum panem fidei tradens dicebat, Corpus Christi: ille autem respondebat, Amen. Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 5. & Hieronym. Epist. 62. ad Theoph. Alexan. Idem fiebat cum à Diacono calix

lix porrigebatur; ipse enim agebat, Sanguis Christi calix vitæ : communicans subdebat, Amen. *Sanctus August. lib. 12. contra Faust. cap. 10.* Utramque panis, & vini communionem, & ritum in ea adhibitum respiciunt verba Leonis Magni *Serm. 89. de Jejun. Septimi mensis.*

XLIII Sacra oblationis distributione facta non statim fideles Ecclesia discedebant. Itaque San. Johannes Chrysostomus eos reprehendit, qui non adhuc absolutam sacram Synaxim deferentes postremam gratiarum actionem, & orationem non expectabant, sed sacra oblatione sumpta, abibant. Eos igitur Judæ proditori comparat, atque in eos invehitur his verbis. *Quid facis mi homo? Præsentem Christo, adstantibus Angelis, proposita ista tremenda mensa, dum adhuc fratres tui mysteriis initiantur, tu relictis illis abscedis?* & paulo inferius: *Quando ultimæ cænæ communicavit Judas nocte illa postrema, cæteris omnibus recumbentibus, ipse se propriens excessit: illum imitantur & isti, qui ante ultimam gratiarum actionem discedunt.* Ex postremis Chrysostomi verbis tum ex aliis Sanctorum Patrum locis cognoscere possumus, Christianos post acceptam Eucharistiam, ut Christi Domini vestigiis inhærerent, de quo ejusque discipulis ait

Evangelista Marcus *cap. 14. 16.* & *Hymna dicto exierunt in montem Olivarum* : hymnos in Dei laudem, & Christi Domini cecinisse, & gratiarum actiones immortalis Deo, qui eos tanto munere dignatus esset, persolvisse. Hymnos autem in laudem Christi à fidelibus compositos, eosque deinde in Ecclesia recitados fuisse, suadet locus Eusebii *lib. 5. cap. 18.* Ibi vetus quidam Ecclesiasticorum Scriptorum, qui Irenæi ætate floruerunt, ut revinceret impiam Artemonis blasphemiam Christum merum hominem asserentis, qui & insuper nefariam sententiam suam ab Apostolis traditam ad Victoris usque tempora perseverasse affirmabat, post adducta primorum Patrum testimonia hæc subdit: *Psalmi quoque, & cantica fratrum jam pridem à fidelibus conscripta Christum verbum Dei concelebrant Divinitatem ei tribuendo.* Quare Paulus Samosatenus hanc hæresim renovare aggressus hymnos istos in Ecclesia ferre non potuit, sed illis rejectis alios in laudem sui compositos substituit, quos Mulierculæ, aliis plaudentibus, in Ecclesia canebant. *Epist. Synod. Patr. Antioch. ap. Euseb. lib. 7. cap. 30. hist. Eccles.* Sed antiqui usus canendi hymnos in Christi laudem aliud testimonium habetur ex Plinio in *Epist. ad Trajanum*, quem certior

rem

rem faciens de iis, quæ in quæstionibus Christiani fassi fuerant, vel pro Tribunali interrogati responderant, inter cætera: *carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem*. Solemnem gratiarum actionem post accepta Sacramenta etiamnum retinet Ecclesia Romana. Nam orationes, quæ in Missis à Sacerdotibus recitantur, nomine non suo tantum, sed omnium, qui Sacrificio adsunt, dicuntur, & post-unionis nomine vocari solent, quod nomen eis non conveniret, nisi respicerent veterem Ecclesiæ morem: Nimirum quando omnes, vel plerique qui aderant Sacrificio communicabant, & participes sacræ oblationis fiebant, quod communionis nomine proprie significatur. Nunc autem, & si mos iste defuerit, orationes tamen, nulla immutatione facta, retinentur ab Ecclesia: ut inde Fideles intelligere possint, quæ sit Ecclesiæ mens & voluntas, ut scilicet laudabiles majorum mores, sanctæque consuetudines, ut temporum conditio patitur, restituantur. Et Ecclesiæ mentem ac desiderium in hac re declarat Tridentina Synodus Sess. 13. cap. 8. & Sess. 22. cap. 6. his verbis: *Optaret quidem Sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed Sacramentali etiam*

*Eucharistiæ perceptione communicarent. Quo-
ad eos Sanctissimi hujus Sacrificii fructus ube-
rior proveniret: nec tamen si id non semper fiat,
propterea Missas illas, in quibus solus Sacer-
dos Sacramentaliter communicat, ut priva-
tas, & illicitas damnat, sed probat, atque
adeo commendat. Siquidem illæ quoque Missæ
vere communes censeri debent &c. Quapro-
pter si Missæ etiam privatæ communes
judicandæ sunt, ut quæ à publico Eccle-
siæ ministro celebratæ ad communem
omnium fidelium utilitatem, & salutem
pertinent; & orationum formulæ ita
concipiuntur, ut pro pluribus nomina-
tim oretur, & gratiarum actio fiat, quos
Ecclesia offerre cum Sacerdote, & com-
municare desiderat; merito Eminentis-
simus Card. Bona eos Sacerdotes repre-
hendit, quos ut plurimum videmus, cum
fideles sacrificio adstantes communicare
volunt, eorum communionem ad finem
Missæ, gratiarum actione & precibus
omnibus absolutis, differre. Adscribam
Cardinalis verba, quæ sunt hujusmodi
lib.2. cap.20. Hinc infert Radulphus Tungren-
sis prop.23. ante has orationes communicare
eos debere, qui earundem orationum benedi-
ctione foveri desiderant: neque ut fieri solet cum
notabili sacrorum rituum transgressione usque
ad finem Missæ differenda communio. Sed ad
rem*

rem propositam redeamus . Diaconus post gratiarum actionem alta voce populum dimittebat iisdem , vel similibus verbis , quæ nunc in fine Missæ Sacerdos conversus ad populum dicere solet, scilicet , *Ite Missa est : quibus prolatis , populo discedere ab Ecclesia licebat .* Quamquam ad finem sacræ liturgiæ perventum est , & nihil de Missa dicendum superest , tamen prius de collectis aliqua differere necessarium existimo , de quibus post Missæ sacrificium meminit Justinus, quàm huic dissertationi finem imponam .

XLIV Pecunia, quam ad alendos pauperes , aliosque pios usus Christiani conferebant , collecta nuncupabatur ; atque hoc nomine indicatur ab Apostolo , qui ad Corinthios scribens , ita eos hortatur : *De collectis autem, quæ sunt in Sanctos , sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita , & vos facite . Per unam Sabbati unusquisque vestrum apud se seponat , recondens , quod ei bene placuerit .* *De Collectis , seu pecuniis , quæ e Fidelium liberalitate in Titulis colligebantur .* Ubi , & illud observandum est , quod Apostolus præcipit , collationem pecuniæ fieri per unam Sabbati ; quibus dictionibus , intelligi diem Dominicum , nemo ignorat ; & apertè testantur ad eundem Apostoli locum plurimi Sanctorum Patrum , & præcipuè Hieronymus in lib. adversus Vigilantium . Cur autem Do-
mi-

minica dies esset ad Eleemosynas colligendas destinata ab Apostolo, hanc rationem affert Chrysostomus de Eleemos; & collect. *Quoniam tum a labore omni cessatur, atque relaxatione, & feriis alacrior fit animus. Et quod multo majus est, innumeris eo die bonis potiti sumus.* Itaque, cum in Ecclesia Romana recepta esset Apostolica consuetudo colligendi Fidelium largitiones die Dominico, hinc Justinus cum ordinem sacræ Synaxis, quæ die solis habebatur, descripsisset, statim de collectis verba fecit. Sed, an collectæ fierent omnibus diebus Dominicis, Ferrarius lib. de sac. Concion. fatetur, se affirmare non audere, motus Tertulliani verbis, qui indicare videtur, semel idumtaxat in mense fieri solitas: inquit enim in Apologetico cap. 39. *modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit.* Sed quid sit de collectis, quæ, ut ita dicam, stato die, & ex præscripto fiebant; illud certum est, quod extra ordinem, quibuscumque diebus indicebantur, prout Fidelium, aut Ecclesiarum indigentia exigebat, cujus rei suadendæ argumento esse possunt Sermones Sancti Leonis Papæ, in quibus nulla dierum habita ratione de aliis diebus, quam die Dominico, me-
mi-

minit ad faciendas collectas destinatis .
 Qua de re etiam agitur in Epistola Cypria-
 ni ad Januarium Maximum , aliosque
 Numidiæ Episcopos . Præterea ex vete-
 rum Scriptorum monumentis nobis in-
 notescit , fuisse in Titulis seu Ecclesiis
 Gazophylacium , quo solemnes & quo-
 tidianæ Fidelium largitiones recipieban-
 tur . Neque Gazophylaciorum consuetu-
 dinem evertunt verba Justinī , qui , quod
 colligebatur apud Præpositum deponi as-
 ferit . Nam verba illa ita commodè intel-
 ligi possunt , ut pecuniæ ante in Gazophy-
 lacio collectæ , in quod Christiani locu-
 pletiores , & qui volebant , pro suo quis-
 que arbitrio inferebant , deinde apud Præ-
 fidem deponerentur . Præsidis autem no-
 mine Episcopum significari , certum est ;
 ejus enim curæ dispensationem Eleemosy-
 narum ex veteri Ecclesiæ consuetudine
 tum veteribus , tum recentioribus Con-
 ciliarum canonibus confirmata perti-
 nuisse , res adeo nota est , ut nulla proba-
 tione indigeat . Gazophylacium autem
 variis nominibus nuncupatum invenitur
 apud Veteres : Corbonæ apud Cyprianum
lib. de opere ; & Eleemos . Arcæ in Apo-
 logetico apud Tertullianum *cap. 39* . Hæc
 autem in memoriam redigunt , quod de
 Joasô Hierosolymorum Rege Sacra Scri-
 ptu-

pturæ tradiderunt *lib.4. Reg. cap.12. Paralip. lib.2. cap.24.* Athalias enim impiissima Foemina, ejusque Filii, cum Templum Domini male habuissent, multas ejus partes labefactassent, quæque in usum Sacrificiorum Templi consecrata erant, in profanum usum vertissent, consilium Joasus coepit Templum restaurandi, quæque ablata fuerant, restituendi. Quare accersito ad se Jojada Pontifice, cunctisque Sacerdotibus, & Levitis, præcepit eis, ut pecuniam exigèrent ad instaurationem Templi, quam Moyses jam antea jusserat, ut inferret in Tabernaculum Testimonii omnis Israel multitudo. Cum autem Levitæ imperata negligentius egissent, quod noscerent, neminem pecuniam libenter erogaturum: Rex Jojadam Pontificem objurgavit, quod non curasset, ut Levitæ Regia Jussa exequerentur. Ut autem Templi refectioni prospiceret, ad colligendam pecuniam hoc consilio usus est, quod ita exponitur *lib.2. Paralip. cap.24. n.8.* Præcepit ergo Rex, & fecerunt Arcam; posueruntque eam juxta portam Domus Domini forinsecus. & *lib.4. Reg. cap.12. num.9.* & tulit Jojada Pontifex Gazophylacium unum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud juxta Altare ad dexteram ingredientium Domum Domini. Et Flavius Josephus

phus *cap. 8. lib. 9. antiq. Judaic.* rem totam
 è Sacris Scripturis ita describit : *ejusmodi
 commentum adhibuit (Joasus) ad colligendam
 pecuniam , quo populus libenter acquievit .
 Cum loculum ligneum undique clausum fecisset ,
 unum in eo foramen aperuit . Deinde , ubi eum
 in Templo juxta Altare collocasset , jussit , ut
 singuli , quantum quisque vellet , in eum per
 foramen injicerent ad Templum instaurandum .
 Cum autem Christiani , & suas Ecclesias
 ad formam Hierosolymitani Templi ,
 quantum fieri poterat , extructas habe-
 rent , omniaque , quæ in Templo erant ,
 & Christianæ Religioni , ejusque ritibus
 non repugnabant , libenter imitarentur :
 hinc est , ut animum inducam , Gazo-
 phylacium in Titulis , aliisque fidelium
 Ecclesiis positum , hujus formæ fuisse ,
 quam Sacræ Paginæ describunt à Joaso
 excogitatam esse ; imo Arcæ usum , ut
 vocat Tertullianus , inde Christianos rece-
 pisse . Quod sane comprobatur etiam ex
 præsentī consuetudine , quoniā in Ecclesiis
 etiamnum videmus ad dexteram ingre-
 dientium Arcam pro Eleemosynis reci-
 piendis collocatam ; quamquam non id
 effici scimus , quod post Sacras Scri-
 pturas narrat Josephus , qui verbis supra
 adductis hæc subjicit : *Id quod populus æquo
 animo tulit , & multum auri , argentique cer-*
ta-*

tatim ea conferendo coegerunt. Scriba autem, & Sacerdos Fischorum Præfecti, loculo exhausto, & cum Rex adesset, numerata, quæ congesta erat, pecunia, mox eodem loculum referebant, atque hoc quotidie faciebant. Non dissimili prorsus more existimo consuevisse Diaconos pecunias in Gazophylacium injectas ad Præpositum afferre, & apud eum deponere, ut ipse deinde per Diaconos in pios usus erogaret.

Quos in
usus pecu-
nia colle-
cta eroga-
retur.

XLV In quæ autem pecunia collecta consumeretur, ipse Justinus recenset: Atque ille (hoc est Præpositus) opitulatur Pupillis, Viduisque, ac iis, qui propter morbum, aut aliquam aliam causam egent; quique in vinculis sunt; & peregrè advenientibus Hospitibus: & universè indigentium is omnium Curator est. Justino consonat Tertullianus, qui Christianorum persecutores arguens, & turpes Gentilium mores & ingluviem increpans, eadem de Christianis laudat: ita enim de Collect. in Apolog. Hæc quasi deposita pietatis sunt: nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis humanisque, & pueris, ac puellis re ac Parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis. Et si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis dumtaxat ex causa Dei sectæ alumni confessionis

sionis suæ sunt. Et primis quidem Ecclesiæ sæculis cum Tyranni undique perseque-
rentur Christianos, eorumque bona & facultates omnes proscriberent, addice-
rentque Fisco præter multa, quæ à Judi-
cibus & delatoribus aliisque vulgo
veluti contra publicos hostes rapieban-
tur, mirari satis non possum, tantam
nihilominus fuisse Christianorum libera-
litatem, ut in una Ecclesia Romana San-
ctus Cornelius Pontifex ad Fabium Epi-
scopum Antiochenum scribat, *esse Viduas*
cum infirmis & egentibus plusquam mille &
quingentas, quibus universis gratia & beni-
gnitas Dei alimenta suppeditat. Euseb. lib. 6.
cap. 43. Pace autem restituta, notat Hen-
ricus Valesius ad hunc locum ex homi-
lia Chrysostomi 67. in Matt. Ecclesiam
Antiochenam, tametsi mediocres reddi-
tus possideret plusquam tria milla vi-
duarum & virginum aluisse quotidie,
præter hospites leprosos & vinctos & cle-
ricos, quibus vestē ac cibaria subministra-
bat. Longe autem majorem numerum
eorum, qui Eleemosynis fidelium aleban-
tur, in Ecclesia Romana fuisse, cum Ec-
clesia pace frueretur, ex Cornelii verbis
inferre licet; cum persecutionis tem-
pore, numeratis solum Viduis paupe-
ribus & infirmis, plus mille & quingen-

tos exhibuisse dicatur. Nec minor erat Romanorum liberalitas, qua hospitio excipiebant eos, qui Romam peregrè adveniebant; quorum multitudo, cum Roma esset Imperatorum sedes & Religionis, quanta esset conjectura assequi possumus. Hospitalitatis enim officia liberalissime in suos à Christianis conferebantur: testem singularis Christianorum liberalitatis in hospitibus recipiendis Gentilem hominem proferre possum, Lucianum inquam illum hominum Deorumque contemptorem, qui de impostore illo Cynico Philosopho Peregrino, cognomento Proteo, qui e Patria ob admissa scelera discedere coactus, cum orbem circumire vellet, facile id efficere potuit Christianam Religionem in speciem amplexus, ut inde commeatus & cibaria liberaliter à Christianis suppeditata acciperet. Nam ita nefarius ille Christianorum liberalitate abutebatur, qui demum, ejus improbitate comperta, ut Lucianus ipse fatetur, e Sanctorum cœtu ejectus est. Quanti autem hospitalitas à Christianis fieret, ostendunt dicta SS. Patrum, qui eam enixe Christianis commendant, & hoc nomine Ecclesias laudant, ut S. Clemens Romanus Pontifex in *epist. i. ad Corinthios*.

Sed

Sed quoniam Justinus pecunias Fratrum pietate in Gazophylacium immissas, erogatas fuisse affirmat etiam in eos sustentandos, qui in vinculis erant; videamus, quanta cura & caritatis studio, quantaque liberalitate, & omni officiorum genere Fratres carcere detentos Christiani prosequerentur. Et quoniam testimonium virtutis ab hoste acceptum, eò pulchrius est, quo longius ab omni adulatione, vel rei amplificatione abesse creditur, adscribam hic verba Luciani, hominis Gentilis, & Christianæ Religionis contemptoris, qui dum in tenebris cæcutiens laudatissimos Christianorum mores irridet, eos nobis imitandos servavit. In Peregrini Dialogo de falso illo Christiano ac Philosopho Peregrino, qui ob Christianam Religionem simulate amplexam comprehensus in carcerem conjectus est, hæc à Luciano narrantur: *Postquam igitur in vincula est conjectus, Christiani rem hanc pro ingenti calamitate ducentes, omnia moverunt, ipsum eripere conantes. Deinde, cum id fieri non posset, omnia saltem alia officia non perfunctorie, sed sedulò præstabant. Ac mane quidem illico videre erat juxta carcerem præstolantes anus, viduas aliquas, & puerulos orbes. Ipsorum autem primores cum ipso intus dormiebant,*

*corruptis custodibus . Exin variæ cœnæ infere-
 bantur , eorumque sermones sacri dicebantur .
 Caritatis autem magnitudo, cujus vincu-
 lo Christiani inter se conjungebantur ,
 adeò mira & incredibilis ipsi Luciano
 visa est , ut mutui amoris & periculorum
 omnium contemptûs rationem & cau-
 sam adscribere , necessarium censuerit .
 Etenim persuaserunt sibi miseri illi , se
 omnino immortales fore , & perpetuo victuros .
 Idcirco mortem contemnunt , & multi ultro se
 occidendos tradunt . Deinde Legislator primus
 ipsis persuasit , alios aliorum omnes esse fra-
 tres , cum à nobis semel desciscentes , Græco-
 rum Deos abnegaverint , & crucifixum illum
 Præceptorem ipsorum adoraverint , & vitam
 secundum leges ejus instituerint . In amore
 autem & benevolentia erga Fratres vin-
 ctos , quantum Romana Ecclesia excel-
 leret , declarat pulcherrima illa Sanctis-
 simi Martyris Ignatii Epistola ad Roma-
 nos scripta . In qua Beatissimus Episcopus,
 & vere Apostolicus vir , cum ardentissi-
 mo Martyrii desiderio flagraret , & cum
 Apostolo Paulo cuperet dissolvi , & esse
 cum Christo, totus est in suadendo Roma-
 nis, ne eum è Tyranni manibus eximant:
 Namque , inquit , vestram caritatem timeo ,
 ne mihi ipsa noceat . Vobis enim facile est ,
 quod vultis facere; mihi vero difficile est Deum
 asse.*

assequi, siquidem vos mihi parcatis. Si autem,
ut de Peregrino Lucianus narrat, nulla
spes supererat fratres vinctos liberandi,
singulari humanitate eos adibant, con-
solabantur, & in ipsis carceribus contem-
pto vitæ discrimine cubabant. Quod sane
cum ex Actis Sanctorum Martyrum præ-
ter Luciani testimonium copiosè ostendi
posset, plurimæque in hanc rem exem-
pla adduci, unam Cypriani Epistolam affe-
ram, unde etiam aperietur, quid Lucia-
nus significare voluerit, cum ait, quod
variæ coenæ importabantur in carcerem
ibique Sacri Sermones habebantur. In
epistola igitur ad Clerum scripta: Peto
quoque, ait, ad procurandam quietem soler-
tia & sollicitudo vestra non desinat: Nam etsi
fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad con-
veniendum & visitandos Confessores bonos,
quos illustravit jam gloriosis initiis Divina di-
gnatio, tamen caute hoc, & non glomera-
tim, nec per multitudinem simul junctam puto
esse faciendum: ne ex hoc ipso invidia concit-
tetur, & introeundi aditus denegetur; &
dum insatiabiles multum volumus, totum per-
damus. Consulite ergò, & providete, ut cum
temperamento hoc agi tutius possit, ita ut Præ-
sbyteri quoque, qui illic apud Confessores offe-
runt, singuli cum singulis Diaconis per vices al-
ternent: quia & mutatio personarum, & vi-

cisfitudo convenientium minuit invidiam. Ita fideles, quando carcerem ingredi licuisset, vinctos consolabantur, eorum medebantur vulneribus, atque omni officiorum genere afficiebant. Erant etiam Diaconi eorum curæ destinati, neque deerant, qui vocibus, vel scriptis ad beatam pro Fide pugnam adhortarentur. Ut verò hæc, aliaque hujusmodi, quæ apud Cyprianum aliosque Patres relata sunt, singularis pietatis officia persolverent Christiani nisi ingenti pecuniarum summa erogata, obtinere certe non poterant, ut vel inde colligi possit, quænam esset in collectis largitionum & Eleemosynarum magnitudo. Sed pergamus inspicere quam in rem Episcopi collectam pecuniam insumerent, & simul Christianorum pietatem ab homine Gentili & blasphemio exhibitam, qui de Peregrino institutum sermonem ita prosequitur: *Quin etiam constat ex Asiaticis Urbibus venisse aliquos a Christianis missos ex publico, qui opem ferrent, patrocinaarentur, & consolarentur virum. Incredibile autem est, quantam celeritatem ostendant, si quid tale vulgo innotuerit. Illico enim nulli rei parcunt. Publicarum quidem legationum exempla præclarissima nobis in actis Sancti Ignatii suppetunt, & hujus rei testes locupletissimi sunt cælestes illæ*
Epi-

Epistolæ, quas ad diversas Ecclesias scripsit, quæque ad nos Divina Providentia pervenerunt. Acta vero Martyrii S. Ignatii de frequentibus, publicoque nomine missis legationibus hæc habent: *Namque omnes Asiæ Urbes, & Ecclesiæ per Episcopos, Presbyteros, & Diaconos Sanctum salutabant, cunctis ad ipsum festinantibus, ut aliquam partem spiritualis charismatis perciperent. Sed redeamus ad Lucianum, qui narrationem ita sequitur: Proinde Peregrino tunc multæ pecuniæ mittebantur ab ipsis vinculorum prætectu, ut non exiguum lucrum faceret. Sed effusa Christianorum liberalitas in Fratres, qua Peregrinus iste pseudoChristianus abutebatur, quanta esset & quam singularis ostenditur etiam ex iis, quæ Sanctus Augustinus de Mensurio Carthaginensi Episcopo recitat in *brevic. collat. diei tert. cap. 13. num. 25.* laudat enim Mensurium prudenter quosdam pseudomartyres rejecisse, qui veris Christi Martyribus se se lucri cupiditate immiscuerant, ut scilicet fidelium largitionibus ditarentur, vel lautiori victu fruerentur. Sed caritatis illud singulare studium, quo Christiani se invicem diligebant, exuberantis fluminis instar suis limitibus non continebatur, sed externa quoque beneficiis foecun-*

etque aquis irrigabat. Quippe Christiani
 illi memores præceptorum Domini Ethni-
 cos & persecutores ipsos non solum pre-
 cibus orationibusque Deo commenda-
 bant, sed etiam malis & egestate labo-
 rantibus opem auxiliumque ferebant,
 vel eos manuum impositione à morbis
 curando, vel nominis Christi invocatio-
 ne Dæmones, qui eorum corporibus
 animisque potiebantur, ejiciendo. Qua de
 re testes locupletissimi sunt Irenæus, Ter-
 tullianus, Justinus, alique Patres, quo-
 rum testimonia in re satis nota omitto: sed
 quod ad rem nostrā propius spectat, indi-
 gentibus pecuniam abundanter largieban-
 tur. Quare Tertullianus Sacerdotes cum
 Idolis suis pecuniam per Urbem quæritan-
 tes irridens, ita Gentiles ipsos alloquitur.
Certe, inquitis, Templorum vectigalia quo-
tidie decoquunt, stipes quotus quisque jam ja-
stat? Non enim sufficimus & hominibus &
diis vestris mendicantibus opem ferre, nec pu-
tamus aliis, quàm petentibus impertiendum:
denique porrigat manum Jupiter, & accipiat;
cum interim plus nostra misericordia insumit
viatim, quàm vestra religio templatim. in
Apolog. num. 42. Et scelestus Imperator
 Julianus in Epistola ad Arsacium Idolo-
 rum Sacerdotem: *Turpe enim fuerit ex Ju-*
dæis quidem neminem mendicare; impios Gali-
laeos

leos (hoc enim nomine servos Dei vocabat) *præter suos pauperes etiam nostros alere .*
ap. Sozom. hist. Eccles. lib. 4. cap. 16. Sed quanta esset Christianorum in omnes , & vel in suos persecutores beneficentia , quo majus erat Reipublicæ discrimen , eò clarius & illustrius apparebat . Fidem de hac re , ut facerem , non difficile mihi esset exempla adducere , sed , ne longius à re proposita digrediar , satis sit causam proponere , cur christiani Gentiles ipsos populares , qui quotidie in Theatris & publicis spectaculis ad Leones eos postulabant ab Imperatoribus , beneficiis cumularent . Nam idem Tertulianus rationem hanc reddit : *Nullum bonum sub exceptione personarum administramus , quia nobis præstamus ; qui non ab homine aut laudis , aut præmii expensum captamus , sed à Deo exatore , & remuneratore indifferentis benignitatis : iidem sumus Imperatoribus , qui & vicinis nostris .* Sed hæc quidem communia erant omnium Christianorum : videamus , quæ specialia erant Ecclesiæ Romanæ , ut cum opera pietatis Romanæ Ecclesiæ noverimus , inde sciamus in quas impensas pecunia per titulos collecta erogaretur , & quam liberales & immensæ essent Romanorum Christianorum largitiones . Atque illud inprimis præ-
mit-

mittendum est , quod Ecclesia Romana , quoniam cæterarum Caput & Princeps erat , omnium Ecclesiarum curam & sollicitudinem gerebat . Quod sanè ab ipsis nascentis Ecclesiæ incunabulis obtinuisse colligi potest ex libro Hermetis , seu Pastoris , quod sane primum est post sacras Scripturas Ecclesiasticum monumentum , quod nobis antiquitas servaverit ; & quod nonnullæ Ecclesiæ Orientales , & veteres Patres inter Canonicas Scripturas reposuerunt , ut res notissima est . Author iste in ipso libri initio sibi apparuisse scribit , Anum quamdam , quam deinde dicit Ecclesiam Dei esse , & ab ea libellum accepisse , quo præcepta continebantur ad eos , qui præsunt Ecclesiis , mittenda ; & cum rursus apparens quædam alia addidisset , hæc deinde dixisse refert : *Scribes ergo duos libellos , & mittes unum Clementi , & unum Graptæ . Mittet autem Clemens in exteras Civitates : illi enim permissum est .* Clementis nomine Romanum huius nominis Pontificem intelligi hoc loco , tam Edit . Oxoniensis , quam Cotelarius consentiunt . Quid igitur aliud illis verbis significatur , quam id , quod Christus Petro ejusque Successoribus mandavit , ut oves suas pascere ; ut enim Ecclesiæ præcepta publi-

cen-

centur, persona Romani Pontificis deligitur, quò ille ad cæteras Ecclesias mittat, cui docendi munus commissum est. Ita Ecclesia Corinthii congregata, orto gravissimo diffidio inter Sacerdotes & Laicos, rem totam defert ad Romanum Pontificem Clementem, & à supremo ac universalis Pastore opportuna remedia exposcit. Ab initio igitur nascentis Ecclesiæ ad nos usque derivata consuetudo fuit, ut Ecclesia Romana Spiritualibus necessitatibus aliarum Ecclesiarum prospiceret; quamobrem Sanctus Ignatius Martyr ad Romanos scribens, cum Romam ad Leones victus perduceretur: *Memento estote, ait, in vestris precibus Ecclesiæ Syriæ, quæ mei loco Deo Pastore utitur. Solus Iesus Christus illa vice Episcopi reget, atque vestra caritas.* Ad Romanam igitur Ecclesiam cura aliarum Ecclesiarum maxime cum proprio Pastore destituerentur pertinebat. Cujus sane caritatis ardor adeo latè longeque effundebatur, ut non in providendo spiritualibus dumtaxat Ecclesiarum indigentis consisteret, sed etiam, cum temporalibus necessitatibus & angustiis laborarent, subveniret, & pecuniam e Romanorum Fidelium largitionibus collectam opitulando auxiliandoque aliorum egestati liberali

ma-

manu impenderet. Illustre autem præclarumque testimonium extat Dionysii Corinthiorum Episcopi de Romana Ecclesia, quæ ob Filiorum suorum pietatem, & Urbis ipsius opulentiam copiosissimas colligens Eleemosynas aliarum Ecclesiarum inopiam liberalitate sua sublevabat, & Fratribus vel in metalla damnatis, vel in exilium pulsis cibaria & pecunias submittebat. Nam in Epistola ad Romanos Soteri tunc Romanam Sedem obtinenti inscripta: *Hæc enim, inquit, vobis consuetudo est jam inde ab ipso Religionis exordio, ut Fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, & Ecclesiis quamplurimis, quæ in singulis Urbibus constitutæ sunt, necessaria vitæ subsidia transmittatis: Et hac ratione tum egentium inopiam sublevatis, tum Fratribus, qui in metallis opus faciunt, necessaria suppeditatis; per hæc, quæ ab initio transmittere consuevistis munera, morem institutumque Romanorum à majoribus vestris acceptum Romani retinentes. Atque hunc morem Beatus Episcopus vester Soter, non servavit solum, verum etiam adauxit: tum munera sanctis destinata copiose subministrans, tum Fratres peregre advenientes, tamquam liberos suos Pater amantissimus beatis sermonibus consolando. Præclarum hoc antiquitatis monumentum asservavit nobis Eusebius*
Cæ-

Cæsariensis in sua Historia Ecclesiastica
lib.4. cap.23. quo loco laudabilem illum
 Romanæ Ecclesiæ morem, quem meri-
 to laudibus effert Dionysius Corinthiorum
 Episcopus ad suam usque ætatem perpe-
 tuo custoditum a Romanis Pontificibus
 in ultima præsertim illa acerbaque per-
 secutione testatur. Epistolas enim a Dio-
 nysio scriptas recensens : *Extat etiam*
Epistola ejusdem Dionysii ad Romanos Soteri
tunc temporis Episcopo Romanæ Urbis nun-
cupata, ex qua pauca quædam hic inserere
non absurdum fuerit : Ubi scilicet ille morem
institutumque Romanorum ad persecutionem
usque nostra ætate factam perpetuò custoditum
magnopere commendans, ita scribit &c. Et
 quidem alter Dionysius, Alexandrinus sci-
 licet Episcopus, cui fere omnes antiqui
 Patres cognomentum Magni tribuerunt,
 in Epistola ad Stephanum Pontificem de
 pace post persecutionem inter omnes
 Ecclesias inita, rejecta Novati turbulen-
 ta novitate, ibi obiter misericordiæ ope-
 ra Syriarum Provinciis & Arabiæ à Ro-
 mano Pontifice præstita attigit his verbis:
Syriarum quidem Provinciæ omnes cum Ara-
bia, quibus identidem necessaria suppedita-
tis, & quibus literas nunc scripsistis. Euseb. Hist.
Eccles. lib.7. cap.5. Ad morem autem Ro-
 manorum Antistitum, quo Ecclesiis ege-
 state

stare laborantibus subvenire, & necessaria transmittere, & non minori cura, si spirituali aliquo morbo Ecclesiæ angerentur, suppetias ferre solebant, spectant illa Basilii Cæsareæ Episcopi verba, qui proposito Orientalis Ecclesiæ statu Arianorum Factione perturbato, & pene everso, Damasum Romanum Pontificem exposcit, ne Orientem ab Arianis afflictum litteris suis visitare & consolari recuset; itemque ut prudentes viros mittat, qui vel dissidentes inter se componant, vel Dei Ecclesias reducant ad amicitiam, vel demum perturbationis auctores notiores ei reddant, ut à sua communione eos arcere possit; post hæc æquissimam suam postulationem urget his verbis: *Atqui nihil prorsus novum aut inusitatum exposcimus, sed quod olim beatis & Deo caris viris præsertimque vobis in more fuit positum. Memoria quippe sine ulla intermissione transmissâ, quam Patres nostri, rogantibus nobis, prodiderunt, nec non litteris ipsis apud nos etiamnum asservatis edocti novimus, Dionysium illum beatissimum Episcopum, qui apud vos recta Fide, & reliquis virtutibus refulsit, nostram per litteras visitasse Casariensem Ecclesiam, iisque Patres nostros consolatum esse, & quosdam, qui Fratres è captivitate liberarent, misisse. Præterea Annales Ecclesia-*
stici

stici tum veteres, tum recentiores fidem faciunt, Romanam Ecclesiam sanctis Dei viris, cum ab impiorum persecutione vexarentur, semper patuisse, & securū contra malorum injurias asylum, & quietū tranquillitatis portum contra ingruentes tempestates fuisse; quin illorum patrociniū à summo Pontifice suscepto, quæ amiserant, recuperasse. Uerū quæ è veteri historia nostræ memoriæ tradita sunt, quemadmodum mihi faciendum proposui, nonnulla exhibeam, recentioribus omisis, quæ enumerare longum esset. Ad Julium Romanum Pontificem Episcopos ex diversis partibus se contulisse, ut de Ariano-
rum injuriis quererentur, testis est ipse Romanus Pontifex Julius, qui in Epistola ad Episcopos Arianae Factionis, data *An. 342.* Non enim, inquit, *Athanasius dumtaxat, & Marcellus Episcopi hūc se contulerunt, ac secum injustè actum esse conquesti sunt, sed etiam complurimi alii Episcopi ex Thracia, Cælesyria Phœnicia, & Palæstina, & una Presbyteri non pauci, atque alii quidem Alexandria, & alii ex aliis partibus, ad Synodum hūc coactam accessere &c.* Quibus omnibus, quis sibi non persuadeat pro Romanorum, & Romani Pontificis liberalitate, cibaria, cæteraque ad victum necessaria fuisse suppeditata, cum è longè dissitis
Re-

Regionibus Romam, res in Oriente Arianis obtinentibus, profecti essent, & non modicum temporis spatium ibi commorati sint? quin si opinari in re verisimile licet, cum inde recesserint, commeatus quoque censeo ad longum iter faciendum fuisse Romanorum pietate subministratos. Quare Cælestinus Romanus Pontifex anno 430. in Epistola ad Clerum, & populum Constantinopolitanum, in ea parte, qua Clerum adhortatur, ut pro Catholica Fide strenuè pugnet, ærumnas patienter ferat, & pericula omnia adire non vereatur: Athanasii fortitudinem contra Arianos, Sanctique Episcopi patientiam, animique robur in adversis ob oculos eis imitandum proponit, & summatim colligens, quæ Alexandria beatus vir passus erat, hæc subiicit: *Fugatus illinc in nostris partibus recreatus est. Denique hic ei redintegratus est status, in hac sede requiem communionis invenit, à qua semper Catholicis subvenitur.* Et S. Hieronymus in epitaphio Marcellæ: *Ab Alexandrinis Sacerdotibus Papaque Athanasio, & postea Petro, qui persecutionem Arianae hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam Beati Antonii adhuc tunc viventis, monasteriorumque in Thebaide Pachomii, & Virginum ac viduarum didi-*

didicit disciplinam. Profecto nisi longum
 esset per omnem ætatem discurrere & ul-
 tra id progredi, quod nostra spectat oratio,
 insignibus exemplis ostendere possem, ,
 quā jure merito præclara illa laus Catho-
 licis omnibus subveniendi Romanæ Ec-
 clesiæ conveniat; sed hoc unum satis sit
 dicere, quod Romanorum Pontificum
 & benevolentia & amor in Episcopos
 adversis rebus vexatos adeò eximius erat,
 ut Parentum amorem, quo major nullus
 esse potest, superasse visi sint. Testem de
 hac re facio Joannem Chrysostrum,
 qui in Epistola ad Innocentium Papam:
Scribimus, inquit, & gratias agere non ces-
samus, quod vestra in nos benevolentia &
studio etiam Parentum in liberos amorem su-
perastis. Sed in mentem fortasse cuipiam
 veniet, quā fieri potuit, ut primi illi Ro-
 mani Fideles, maxime cum undique,
 proscriptis bonis omnibus, ad necem in-
 quirerentur, tot tamque gravibus impen-
 sis sustinendis sufficere potuerint; ut ap-
 posite de ætatis suæ Christianis Justinus
 dixerit. *Mendici sunt & multos ditant, re-*
bus omnibus indigent, & omnia illis redundant.
epist. ad Diog. Verum primum illud apud
 omnes certum esse debet, eam fuisse no-
 strorum Majorum caritatem, qua in ho-
 minibus major vix cogitari potest: amo-
 rem

rem autem industrium esse, neminem latet. Hinc illud est, quod apud veteres scriptores legimus, Christianos jejunare consuevisse, ut è quotidiano frugalique victu aliquid per abstinentiam demerent, & lucrum inde factum, quodcumque illud esset, in pauperes atque egentes erogarent. Et Sanctus Clemens Romanæ Ecclesiæ Pontifex ad Corinthios scripsit, multos è Fidelibus, ut Fratres è vinculis liberarent, in ea se tradidisse: Multos se venum dedisse, ut pretio è venditione redacto Fratrum necessitatibus subvenirent: *Multos, etiam inter nos cognovimus, qui, ut alios redimerent, seipsos vinculis dederunt: multi in servitutem seipsos addixerunt, ut pretium sui accipientes alios cibarent.* Quare nihil est, quod mihi aptius esse videatur, quo dissertationem meam, quæcumque demum ea sit, concludam, quàm verba Apostoli, qui ita Romanorum Fidem & pietatem extollit: *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia Fides vestra annuntiatur in universo Mundo.* Et rursus: *Certus sum autem, Fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.* Quibus addam, quæ Apostoli verba considerans Theodoritus Cyri Episcopus

pus ad Sanctum Leonem de Romana Ecclesia scribit : Præcipue autem & insigniter eam exornat Fides , & de Fide dignus testis Divinus Apostolus , qui clamat : Fides vestra annuntiatur in universo Mundo : Si autem divinæ prædicationis statim susceptis seminibus mirabiles hos fructus , & tam uberes tulit , quænam ad eam , quæ nunc in ea versatur , pietatem laudibus celebrandam suffecerit Oratio ?

F I N I S .

- Pag. 17. v. 10. lege *diabolus*.
pag. 15. v. 1. l. *missos*.
pag. 39. v. 13. l. & *Sacramentis* v. 16.
l. *diffamaret*.
pag. 49. v. 2. l. *quod Isidorus*.
pag. 56. v. 5. lege *designet*.
pag. 68. v. 9. l. *Imperatorum*.
pag. 77. v. 7. l. *Scriptoris*.
pag. 189. v. 18. l. *in ejus enim curam*.

Hos & alios errores, qui irrepererunt,
corrige.

pag. 1. v. 10. lego habetur.
 pag. 12. v. 1. habetur.
 pag. 30. v. 12. l. 1. habetur.
 l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.
 pag. 40. v. 1. l. 1. habetur.

Nos & alios rectores, qui in
 corrigunt.

20

16

17

18

19

20

Antonelli, Niccolò M.

De titulis quos S. Evaristus romanis Presbyteris distrib. Dissertatio

Roma 1725

H.eccl. 293

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10024063-7